

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория
и критика

2024/1-2

УЧИЛИЩЕТО –
ПРОСТРАНСТВО ЗА ЗНАНИЯ

АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО
НОВИ КОНЦЕПЦИИ И НОРМИ
РЕСТАВРАЦИЯ И АДАПТАЦИЯ
ИНОВАТИВЕН ОПИТ
АКТУАЛНО

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Конференция „Образованието – придвижване от мрак към светлина.

Училището – пространство за знания“

Иновативната среда в
съвременните училищни
сгради.

145-то ОУ „Симеон
Радев“, ж.к. „Младост
1“ ул. „Ресен“ 1

9:00–10:00 ч РЕГИСТРАЦИЯ
10:00ч ОТКРИВАНЕ

07 декември 2023г.

145.ОУ „Симеон Радев“

Организатор: Съюз на
Архитектите в България

УЧИЛИЩЕ

Читалищните и училищните сгради са израз на изконния национален стремеж към знания. Грижата на народа ни за образованието е видна още през периода на османското владичество, когато всяка българска общност се е самоорганизирала и дарявала средства за откриване, управление и издръжка на своите училища, следвайки примера на най-добрите европейски достижения. През 1887 г. броят на училищата е бил почти толкова, колкото е сега. По ниво на грамотност се нареждаме на челно място на Балканите и на 13-о място в света. Третата българска държава счита образованието за важен социален стълб и полага усилия за създаване на модерни просветни средища. Въвежда задължително за двата пола безплатно първо четиригодишно, а после седемгодишно обучение. Прокарва се идеята за професионална подготовка за нуждите на земеделието, занаятите и домакинството.

Огнища за култура, сградите на училищата бързо стават важен градообразуващ фактор. Много от тях са дело на изтъкнати архитекти. Някои продължават да се използват и досега. Под покрива им се оформят като ученици, а след това стават учители множество значими личности от историята ни, които развиват просветна дейност, имаща отзвук и значение за цяла България. Формира се архитектурната среда на образователния процес, възпитаваща младите хора в демократичните ценности на свободата, равноправието и плурализма.

За съжаление, днес в условията на засилена миграция, темата за изоставените, тънещи в разруха училищни сгради и тяхното възраждане за нов живот е все по-актуална не само у нас.

Новата образователна парадигма счита, че традиционната учебна среда вече не насърчава продуктивността на учители и ученици. Начинът на проектиране не предполага ефективно постигане на целите на преподаването. Образователните реформи биват безполезни, ако децата учат в сгради, които унищожават тяхната креативност, възпрепятстват иновативния дух и пренебрегват постиженията им. Съществуващите класни стаи предполагат, че всички усвояват материала по един и същи начин. Проблемите на уединението и личното пространство, местата за малки групи, гъстотата, струпването на хора, обикновено са пренебрегвани.

Стандартизираните проекти за цялото училище отстъпват място на предварително одобрени типови елементи, разположени трансформируемо и надграждани според необходимостите в рамките на общото. Тази гъвкавост позволява на училищните структури лесно да отговорят на нови или променящи се образователни нужди.

Установено е, че в малките училища нивото на ангажираност е по-високо, има повече взаимодействие, учениците се интегрират по-добре, усвояват лидерски позиции и участват в извънкласни занимания.

Сформират се отделни групи, които насърчават положителното взаимодействие и позволяват по-добра личностна и възрастова интеграция. Всяка от тях може да включва няколко класни стаи, специализирани за изкуства, физика, лаборатории или групи функции.

Дизайнът се адаптира и по отношение на проблемите на общността, за да отговаря на стандарта на квартала или средата, в която се намира училището. Изгражда се образ, който създава уникално усещане за мястото.

Образователните сгради са разглеждани като център за цялата общност, които тя може да използва през всеки ден от годината като библиотека, фитнес зала, за развлекателни събития, избирателни центрове и много групи. По този начин те участват активно в жизнения цикъл и предизвикват чувство на гордост и устойчивост във времето.

Търси се типът класна стая, който избягва правоъгълните очертания и я превръща в център за редица дейности, вземайки предвид конкретни педагогически и образователни цели, разнообразявайки скучната среда.

Както цветът, така и озвучаването стимулират човешката памет и когнитивните способности на децата. Свързват се с различни видове действия в учебното пространство и го освежават.

Необходимо е също да се има предвид и че учащите се, учителите и администраторите са различни потребителски групи, които имат нееднакво разбиране за обитаваното пространство. С оглед получаване на обратна връзка за дизайна, те могат да участват на различно ниво в процеса на неговото проектиране.

Бързите темпове на развитие на технологиите и образованието налагат създаването на учебни модели и типове среда, способни да бъдат обогатявани, за да отговорят на бъдещите предизвикателства.

АРХИТЕКТУРА

1 - 2

2024

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТ И ПЪРВА

Издание на Съюза на архитектите в България.
Списание "Архитектура" е включено в националния референтен
списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране
на НАЦИД.

Тираж: 1000

Адрес: 1504 София, ул. „Кракра“ 11, e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Издателски съвет:

арх. Илиян Николов – Председател
чл.-кор. проф. арх. Атанас Ковачев г.а.н.
проф. г-р. арх. Валери Иванов
проф. г-р. арх. Георгий Станишев
проф. г-р. инж. арх. Пеньо Столаров
проф. г-р. арх. Александър Слаев
доц. г-р. ланд.-арх. Веляна Найденова
г-р. арх. Анета Славова
г-р. арх. Мария Диамандиева
г-р. арх. Анета Василева

Отговорен редактор на броя: арх. Евгения Кукушева

Преглед: РА „Яйцето“, office@theegg.bg

Коректор на броя: Лора Султанова

Печат: Спектър АД

Първа и четвърта корица: Образователен и културен център
на организация „Шалом“

Втора корица: Плакат на конференцията за образованието

Трета корица: Форум на 145-то ОУ „С. Радев“, Младост 1, София

4 АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО

5 АРХИТЕКТУРАТА НА УЧИЛИЩАТА У НАС – ТРАДИЦИИ ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО
И ТРЕТОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО
арх. Белин Момов

15 НАРОДНОТО ЧИТАЛИЩЕ - УНИКАЛНО БЪЛГАРСКО КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО СРЕДИЩЕ
арх. Белин Момов

23 УЧИЛИЩНАТА АРХИТЕКТУРА В СОФИЯ В НАЧАЛОТО НА ХХ ВЕК
г-р арх. Валентина Едрева

30 КЛАСНИТЕ УЧИЛИЩА НА ПЪРВОМАЙСТОР ГЕНЧО КЪНЕВ ОТ ТРЯВНА
г-р арх. Милен Маринов

36 НОВИ КОНЦЕПЦИИ И НОРМИ

37 ОСНОВНИ ПОСТУЛАТИ, НОВИ КОНЦЕПЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА УЧЕБНАТА СРЕДА
проф. г-р арх. Ашраф Салама

45 ХУБАВОТО УЧИЛИЩЕ. КАК АРХИТЕКТУРНАТА СРЕДА ПРОМЕНЯ СЪЗНАНИЕТО,
УЧЕНЕТО И ПРЕПОДАВАНЕТО
арх. Мария Стайнова, арх. Виолетка Славова

54 (НЕ)ВЪЗМОЖНИЯТ ЕДНОСМЕНЕН РЕЖИМ
арх. Мирела Стефанова, арх. Росица Браткова

СЪДЪРЖАНИЕ

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТ И ПЪРВА

1 - 2
2024

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕСТАВРАЦИЯ И АДАПТАЦИЯ	61
ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ „КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР I“, ПЛОВДИВ <i>арх. Константина Костова</i>	62
COSMOS INTERNATIONAL SCHOOL, С. ОСОИЦА <i>Татяна Захариева</i>	70
ТРАНСФОРМАЦИЯ НА НЕФУНКЦИОНИРАЩО УЧИЛИЩЕ В МЕЖДУНАРОДЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР ЗА АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛНА РЕСТАВРАЦИЯ И ИНОВАЦИИ В БРАЦИГОВО <i>арх. Десислава Димитрова</i>	75
ИНОВАТИВЕН ОПИТ	81
СПОДЕЛЕНИЯТ ИНОВАТИВЕН ФИНЛАНДСКИ ОПИТ ЗА УЧИЛИЩНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ У НАС <i>д-р арх. Анета Славова</i>	82
КАК ДА СТРОИМ УМНО ЗА ОБЩНОСТТА <i>арх. Божидар Хинков</i>	93
КАК ДА ТРАНСФОРМИРАМЕ УЧИЛИЩЕ ОТ XX ВЕК В ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ ОТ XXI ВЕК <i>арх. Галина Милкова</i>	104
СТЕМ ЦЕНТЪРЪТ – ЛАБОРАТОРИЯ ЗА ПРЕЖИВЯВАНИЯ <i>арх. Пенка Станчева</i>	115
МНОГОФУНКЦИОНАЛНАТА УЧИЛИЩНА СПОРТНА ЗАЛА <i>арх. Николай Няголов</i>	119
ОБРАЗОВАТЕЛЕН И КУЛТУРЕН ЦЕНТЪР НА ОРГАНИЗАЦИЯ „ШАЛОМ“ – ПОЧИТ КЪМ МИНАЛОТО И ГРИЖА ЗА БЪДЕЩЕТО <i>арх. Васил Николов</i>	123
УЧИЛИЩЕ ЗА ПОСТИЖЕНИЯ – ВДЪХНОВЕНИЕ В ДЕЙСТВИЕ <i>Антоанета Михайлова</i>	130
АКТУАЛНО	135
ПИСМО НА АРХ. ПЕТЪР ДИКОВ ДО ПОКАНЕНИТЕ НА КОНФЕРЕНЦИЯТА „ОБРАЗОВАНИЕТО – ПРИДВИЖВАНЕ ОТ МРАК КЪМ СВЕТЛИНА. УЧИЛИЩЕТО - ПРОСТРАНСТВО ЗА ЗНАНИЯ“	136
„ПРЕДСТАВЕТЕ СИ, АКО...СЪЗДАДЕМ БЪДЕЩЕ ЗА ВСИЧКИ НАС“ – КНИГА ОТ СЪР КЕН РОБИНСЪН И КЕЙТ РОБИНСЪН <i>д-р арх. Анета Славова</i>	138

*Източниците на илюстрациите не са упоменати, когато са на автора.
*Текстовете на английски език са на авторите на статиите.

АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО

арх. Белин Моллов

г-р арх. Валентина Егрева

г-р арх. Милен Маринов

АРХИТЕКТУРАТА НА УЧИЛИЩАТА У НАС – ТРАДИЦИИ ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО И ТРЕТОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

Белин Моллов

Експерт с 55-годишен опит в областта на устройственото планиране и градското развитие. Роден е в Русе през 1946 г. Дипломира се като архитект във ВИАС София през 1969. Има международна квалификация по териториално и селищно устройство, местно и регионално управление, стратегическо планиране и устойчиво градско развитие. Участвал е в експертната група на Съвета на Европа за разработването на „Хартата на градовете“. Бил е зам.-министър на МРРБ, съпредседател на преговорната позиция „Регионална политика“ по договора за присъединяване на България към ЕС, съветник на министъра на РРБ, хоноруван преподавател по урбанизъм.

Архитектурното наследство ни пренася очарованието на отминали епохи, възпитава и създава самочувствие за принадлежност към сътвореното от нашите предшественици.

На 27 юни 2023 г. в читалище „Васил Петлешков“, гр. Брацигово, в рамките на програмата на Форум „Брацигово – каменият поток на времето“, беше открита специално подготвена за случая изложба „Архитектура за образование и култура“. Темата за образованието и средата, в която то се осъществява, ме вълнува не само като архитект, но и като баща и дядо, и преди всичко като българин, който се интересува от историята. Всяка сграда, която днес ни възхищава и ни кара да се чувстваме горди, че сме родени и живеем в тази среда, има своя история и съдба. Тя е създадена от вдъхновението на някоя творческа личност, човек, за когото трябва да знаем, да си спомняме и да почитаме. На изложбата бяха представени тридесет табла, на които освен картина на съответната сграда има кратка информация за историята на нейното създаване, минало и настояще, както и за архитекта автор на този паметник от нашето културно наследство.

След Освобождението през 1878 г. и Съединението през 1885 г. всяко българско село е давало мило и драго да има училище. Тогава народът и неговите будители са намирали средства за училище с настоятелство. През 1887 г. България е наброявала 3,15 милиона население, а училищата са били почти толкова, колкото са сега. Заможните

българи дарявали значителни средства и полагали големи грижи за строеж на училищни сгради с архитектура и оборудване, следвайки примера на най-добрите европейски образци. През 1891 г. се появяват първите преки данни за образованието по света, които показват, че по ниво на грамотност на младежите, постъпващи в казармата, България заема 13-о място в света. През 1911 г. вече 37% от новобранците в армията са грамотни – ниво, което е най-високо на Балканите, по-високо от Италия и доближаващо това на Австро-Унгария. През този период ролята на българското училище е не само да образова, но и да възпитава. Нова България влиза с възторг в Европа, като инвестира най-много средства, умения и усилия преди всичко в училища, читалища, библиотеки, театри... Създават се традиции по европейски еталон и се очертават насоките за развитие през следващите години. Формира се архитектурната среда на образователния процес, която възпитава младите хора в стремеж за знание, демократична култура и ценности за свобода, равноправие и плурализъм. Тук споделям с читателите кратката информация за „сградите на просветата“ създадени през епохата на нашето Национално възрождане и първите десетилетия на Третото българско царство, за да си спомним и почитем паметта на знаменитите наши и чужди архитекти, създали и оставили за поколенията безценно богатство, което образова и възпитава нацията в духа на българската и европейската традиция и култура.

National Aprilovska high school, 15 Aprilovska St., GABROVO

полза на училището. През 1935 г. е открит паметникът на Васил Априлов, формиращ чудесен ансамбъл с архитектурата на училището.

**НАЦИОНАЛНА АПРИЛОВСКА
ГИМНАЗИЯ,
ул. „Априловска“ 15, ГАБРОВО**

Гимназията е основана като първото светско училище в България през 1835 г., което прилага взаимоучителен метод по българските земи. Сградата впечатлява със своята европейска архитектура, твърде различна от българската строителна традиция по онова време. Строителството е осъществено с гарения на габровци, сред тях са: Васил Априлов, Никола Палаузов, Васил Рашеев и др. От 1881 г. носи името „Априловска“ гимназия – на първия си благодотел, който оставя в завещанието си 60 хиляди сребърни рубли в

Главният строител е **Уста Генчо Кънев – Големия (1829–1890)**, роден в тревненската махала Генчовци. Той е един от най-големите български строители, работили през втората половина на XIX в. – финалния преход към новобългарската архитектура. Между Уста Кольо Фичето и Уста Генчо Кънев е имало истинско приятелство и сътрудничество по време на строителството на Беленския мост. Генчо Кънев е известен и със строителството на Варненската катедрала „Успение Богородично“, където главен проектант на храма е арх. Василий Маас от Одеса.

Daskalolivnicata is the first pedagogical school in Bulgaria, 1 Tserkovna St., Elena

рата с национално значение. Реставрирана е през 1963 г., като е запазен външният облик и е уредена музейна експозиция на тема „Елена през епохата на Възраждането“.

**ДАСКАЛОЛИВНИЦАТА –
ПЪРВОТО ПЕДАГОГИЧЕСКО
УЧИЛИЩЕ В БЪЛГАРИЯ
ул. „Църковна“ 1, ЕЛЕНА**

Тук през галечната 1843 г. е създадено **първото педагогическо училище** в България, наречено от Петко Р. Славейков „**Даскалоливница**“ – сиреч „училище, гето да леят гаскали“. А повечето от тия гаскали, гето е „изляло“ това училище през Възраждането, са първите будители на нацията. Те са пръснали семената на Просвещението, науката, културата и националната идея по цялата наша земя. Сградата е паметник на културата

Иван Николов Момчилов (1819–1869), основателят на Даскалоливницата в Елена, е български просветител, учител и автор на множество учебници и учебни помагала. От 1865 г. се отдава изцяло на книжовна дейност. Той е баща на Петко Момчилов, един от знаменитите архитекти на Нова България след Освобождението.

**„ЖИВИЯТ МУЗЕЙ“ – ПЪРВОТО
КЛАСНО УЧИЛИЩЕ В БЪЛГАРИЯ
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Средна махала, КОПРИВЩИЦА**

Първото класно училище в България „Св. св. Кирил и Методий“ днес е превърнато в културно-образователен център за младежи и туристи. „Живият музей“ в гр. Копривщица организира местни културни инициативи и образователни семинари, свързани с живота на хората в миналото, с основен фокус върху Българското възраждане. Конферентната зала е с капацитет 100 места. В рамките на „Живия музей“ е организирана постоянна картинна галерия, тематично насочена към специфичния бит и култура на гр. Копривщица. Инициативата за обособяването на музея принадлежи на Народно читалище „Хаджи Ненчо Д. Палабеев – 1869“. В занаятчийските работилници на музея има необходимото оборудване за организиране на обучения в ателиета по тъкачество, шев, плетене и типични за Копривщица занаяти, свързани с местния бит, култура и нрави.

"Living museum" - the first grade school in Bulgaria "St. St. Kyrill and Methodius". Sredna mahala, Koprivtitsa

СТАРАТА ГИМНАЗИЯ

ул. „Стоян Михайловски“ 2, ЕЛЕНА

Идеята за построяването на гимназията се ражда по време на тържественото отбелязване на 50-годишнината от смъртта на Иларион Макариополски. Сформиран е комитет и е взето решение да се построи училищна сграда, дом-паметник, носещ неговото име. На 1 януари 1935 г. тук се настанява прогимназията. За съжаление, днес сградата, която е един от символите на града, е необитаема и очаква своето възстановяване и нов живот.

The old high school in the town of Elena, 2 Stoyan Mihailovski str., Elena

Архитектурният проект е дарение от видния български архитект с еленски корен **арх. Йордан Миланов (1867–1932)**. Той е водещ проектант от края на XIX и началото на XX в. с принос за създаване на национален облик на българската архитектура. През 1892 г. завършва образованието си във Виена. От 1893 до 1921 г. работи в Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството.

Picture gallery in the town of Elena, 2A "Doctor Hristo Momchilov" str., Center, Elena

по Програма „Interreg V-A Румъния-България“ 2014–2020 г. Днес новата художествена галерия е място за организиране на изложби и културни събития. Тук има картини на редица именити български художници и икони от Еленския край, образци на християнското изкуство. Историята на старото училище, както в миналото, така и днес, е поредното доказателство, че общата кауза може да обедини местните хора за добри и полезни дела.

Hadjistoyan school in Sevlievo, 12 General Skobelev St., Sevlievo

ския музей в Севлиево. Тук са разположени постоянните музейни експозиции „Археология“ и „Севлиеви-ският край през Възраждането“.

КАРТИННА ГАЛЕРИЯ В ГРАД ЕЛЕНА ул. „Доктор Христо Момчилов“ 2А, ЕЛЕНА

Възстановеното в автентичен вид, емблематично за града старо училище е първоначално построено през 1874 г. Изгаря през 1877 г., по време на Освободителната война. Построено е отново през 1880 г. и функционира като училище до 1988 г., когато втори пожар изпепелява сградата и от нея остават само каменните основи. Възстановяването на училището в художествена галерия започва през 2019 и завършва през 2021 г. В рамките на проект „Култура във вечността“, финансиран

ХАДЖИСТОЯНОВОТО УЧИЛИЩЕ ул. Генерал Скобелев 12, СЕВЛИЕВО

Внушителната сграда в центъра на града и днес носи името на своя дарител. Тя е построена през 1844 г. за училищна сграда, която може да побере нарасналия брой желаещи да се учат севлиевски деца. Средствата за нея осигурява изцяло Хаджи Стоян Николов, градски първенец и богат търговец. За първата учебна година Хаджи Стоян поканил младия Петко Рачев Славейков. Обучението се провеждало по съвременната взаимноучителна метода. Днес старото училище е основната сграда на Историческия музей в Севлиево.

Хаджи Стоян Николов е роден в с. Стежерово, Свищовска околия на 4 април 1787 г. Заселва се в Севлиево през 20-те години на XIX в. Отварянето на Габровското училище през 1835 г. и завещанието на Васил Априлов стимулират Хаджи Стоян и той да направи същото за своя град. Той дарява средства за построяване на килийно училище и определя част от собственото си дворно място и около 60 хиляди гроша и през 1842 г. строежът започва. През 1844 г. сградата е завършена.

**ПЪРВА ОКРЪЖНА МЪЖКА
ГИМНАЗИЯ „ЕКЗАРХ ЙОСИФ“**
ул. „Никола Й. Вапцаров“ 10,
РАЗГРАД

Просветното движение в Разград започва своето развитие през XVII в., откогато са и първите сведения за съществуване на килино училище. През 1860 г. е открито и първото класно училище – в стая към църквата „Св. Николай Чудотворец“. След Освобождението разградската общественоност решава да построи нова училищна сграда. Проектът е възложен на младия австрийския архитект Фридрих Грюнангер. Проектът е осъществен за две години. Сградата навява усецане

на аристократичен английски колеж поради факта, че в този период на Британските острови властва неоготиката. Гимназията посреща за първи път свои ученици през учебната 1885/1886 г. Сградата на гимназията е една от малкото в България, които притежават елементи на неоготиката. Днес ГПЧЕ „Екзарх Йосиф“ е приемник на едно от най-старите училища, свързани с историята на образованието.

First district male high school "Exarch Joseph I", 10 Nikola Y. Vaptsarov St., Razgrad

Арх. Фридрих Грюнангер (1856–1929) е роден в Шесбург, Австро-Унгария, днес Сигишоара, Румъния. Следва в Академията за изящни изкуства във Виена. От 1879 г. е градски архитект на Разград, след това придворен архитект на княз Александър Батенберг и цар Фердинанд. Той е автор на многобройни забележителни сгради в България. Част от неговите известни сгради са Историческият музей в Русе, Духовната семинария в София, Софийската синагога, източното крило на Княжеския дворец в София и Великолената къща на Яблански в София.

ХУДОЖЕСТВЕНАТА ГАЛЕРИЯ

бул. „Цар Симеон Велики“ 49, СИЛИСТРА

Сградата е построена за Педагогическото наследство на града в периода 1890–1891 г. Архитектурният стил е късен сецесион по проект на полския арх. Егвин Пиетрицки. През 1920–1940 г. по време на румънското управление сградата е Административна палата на Силистра, а в днешно време в нея се помещава Художествената галерия. Тук са изложени над 1500 произведения на изкуството (живопис, графика, скулптура и др.) на големи български художници – Владимир Димитров – Майстора, Дечко Узунов, Златю Бояджиев и др.

The art gallery, 49 "Tsar Simeon the Great" Blvd., Silistra

Арх. Егвин Пиетрицки (1856–1929) е бил градски архитект на Силистра, а по-късно е работил дълго време в Русе. Тук той има много реализации по главната улица на града „Александровска“. Една от тях е архитектурното бижу на братя Папаманоли, което днес греє с нов блясък в центъра на Русе. Характерното за тази сграда е, че тя е уникална със своите скулптурни декорации по цялата фасада.

The Danov school, today a museum, 3 "Spas Ginov" St. Perushtitsa

та, на църковното дело и на националноосвободителното движение в преуспяващото селище. Затова в историята то остава като „Дановото училище“. От 1862 г. сградата на Дановото училище функционира и като читалище „Петър Бонев“. През 2015 г. е изцяло ремонтирана по европейска програма и става музей и художествена галерия.

ДАНОВОТО УЧИЛИЩЕ, ДНЕС МУЗЕЙ ул. „Спас Гинов“ № 3, ПЕРУЩИЦА

Училището „Св. св. Кирил и Методий“ или Дановото училище в Перушица е построено от пазарджишки майстори през 1850 г. в двора на църквата „Св. арх. Михаил и Гавраил“ с материалите, останали след завършването ѝ, и с доброволния труд на местните хора. Като архитектурен стил сградата принадлежи към т.нар. „пловдивска симетрична къща“. Достойно за него, като първи учител, перущенци поканили известния с книжовната си и издателска дейност възрожденец Христо Данов. За тригодишната си служба той сумял да подготви бъдещите дейци на просвета-

Христо Груев Данов (1828–1911), основателят на българското книгоиздаване и книгоразпространение, е преподавал в Перушица от 1850 до 1853 г. Той въвел светското смесено обучение на базата на взаимноучителната „ланкастерска метода“. Всички занятия се извършвали на български език. Изучаваните предмети съвпадали с повечето от тези на западноевропейските училища, но не липсвала и насъщната религиозна подготовка. Били допускани до образованието и момичета, нещо необичайно за средата на XIX век в България.

*The historical museum in Karlovo is the former Fifth-class boys' school
4 Vazrozhdenska St., Karlovo*

ПЕТОКЛАСНО МЪЖКО УЧИЛИЩЕ – ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ В КАРЛОВО ул. „Възрожденска“ № 4, КАРЛОВО

Исторически музей – Карлово се помещава в сградата на бившето Петокласно мъжко училище, построено през 1871 г. Намира се срещу църквата „Св. Николай“, в Историческа зона „Старинно Карлово“ групов паметник на архитектурата и урбанизма от периода на Националното възраждане. Петокласното мъжко училище е един от най-значимите архитектурни образци от възрожденската епоха с богатата история. В него са учили редица видни карловски общественици, просветители, революционери. Сградата е едно от паметните места за Апосто-

ла в Карлово, построена е на мястото на карловското взаимно училище, в което от 1846 до 1848 г. е учил Васил Левски. Музеят е част от 100-те национални туристически обекта.

**ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ
„МАРИЯ ЛУИЗА“ – РЕГИОНАЛЕН
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ**

бул. „Княгиня Мария Луиза“ № 41,
ВАРНА

Това е сградата на бившата девическа гимназия „Мария Луиза“. Тя е построена от 1893 до 1900 г. в стил Италиански ренесанс по проект на арх. Петко Момчилов и с участието на арх. Христо Ковачевски, арх. Шрайбер и арх. Сава Димитриевиц. Богато украсената фасада на сградата е в хармонична връзка с обемната ѝ композиция и парковото пространство около нея. Сред известните възпитаници на училището са актрисата Агрияна Бугевска и поетесата Дора Габе.

Днес сградата е паметник на културата от национално значение. Дейността на РИМ – Варна обхваща широк спектър дейности: археологически разкопки, исторически, етнографски и други научни изследвания, организиране на изложби, издателска дейност, консервация и реставрация, образователна дейност и пр. Музеят се е утвърдил като една от основните културни и научни институции в морския град.

The former Girls' high school "Maria Louisa" is today a Regional historical museum 41 "Princess Maria Louisa", Varna

арх. Петко Момчилов (1864–1923) е роден в Горна Оряховица в семейството на известния просветител Иван Момчилов, който основава Еленската даскалоленица. Завършва Мъжката гимназия във Варна през 1885 г. и практикува учителската професия в града до 1887 г. След учението си в Мюнхен, през 1892 г. завършва университета в Прага със специалност „Архитектура“. Негови са проектите на гимназиите в Русе, Ловеч, Велико Търново и Пловдив, Сливенските минерални бани, Българска народна банка, Централен софийски затвор, Александровска болница, Майчин дом в София и много други.

**ДЪРЖАВНА ТЪРГОВСКА ГИМНАЗИЯ
„ДИМИТЪР ХАДЖИВАСИЛЕВ“**

ул. „Димитър Хадживасилев“ № 11,
СВИЩОВ

Търговската гимназия „Димитър Хадживасилев“ е първият професионален колеж в България. Сградата е построена през 1895 г. по проект на известния виенски архитект Петер Паул Бранг. Изграждането ѝ се осъществява по волята и с гаранцията на богатия предприемач Димитър Хадживасилев, който дава за целта 240 000 златни лева. Архитектурата на постройката е в стил Късен барок и наподобява Виенския университет. Сградата е с внушителни размери, високи та-

вани, вътрешни носещи колони, голяма актовa зала, катедрален купол, стенописи... и като се прибави фактът, че е била с парно отопление, може да се каже, че за времето си тя няма равна на себе си на целия Балкански полуостров! Сградата е тежко засегната от земетресението на 4 март 1977 г. Възстановяването ѝ продължава до 1984 г.

*State commercial high school "Dimitar Hajvasilev",
11 Dimitar Hadjivasilev St., Svishtov*

Арх. Петер Паул Бранг (1852–1925) е виенски архитект, работил в днешна Чехия и Словакия, както и в България и Румъния. Някои други от неговите творби са Доходното здание в Русе, Търговската гимназия в Свищов, Италианското посолство в София, както и централата на банка „Париба“ на бул. „Цар Освободител“ 2 в София.

*Former teaching school – today is the City hall of Kyustendil
1 Velbazhd Square, Kyustendil*

газогическото училище, а след това последователно от реалната и девическата гимназия. По време на Първата световна война в нея е настанен щабът на главнокомандващия българска армия. През 1930 г. е отстъпена на Министерството на правосъдието, като постройката е преустроена в съдебна палата. Днес в нея се помещават Кметството и Общинският съвет на града.

КМЕТСТВОТО И ОБЩИНСКИЯТ СЪВЕТ НА КЮСТЕНДИЛ

пл. „Велбъжд“ № 1, КЮСТЕНДИЛ

Сградата е построена за нуждите на Педагогическото училище в периода 1889–1894 г. по проект на известния виенски архитект Фридрих Грюнангер. Строителството е осъществено от предприемачите Иван, Васил и Григор Гребенарови, а довършителните работи са дело на италиански каменогелци, кюстендилски майстори-зидари и дърводелци от Трънския край. Сградата е една от най-представителните в града, богато украсена в неокласически стил и увенчава централния градски площад. До 1915 г. се използва за учебни цели. Най-напред от пе-

The old music high school, 33 "Borisova" St. Ruse

СТАРАТА МУЗИКАЛНА ГИМНАЗИЯ

ул. „Борисова“ 33, РУСЕ

Училищата както и всички културни институции в Русе през Възраждането се появяват и развиват в зависимост от потребностите на обществото. Новатори по дух, отворени за постиженията на Европа, русенци успяват да се впишат в големите изисквания на своето време. Една от емблемите на това време в града е сградата, построена през 1900-1901 г., известна като Сиропиталището на пастор Вангеман. Проектът е на арх. Уго Рибан, чието творчество се характеризира с демонстрирането на тухлата като строителен и декориращ материал. Архитектурата е ори-

гинална и артистична комбинация от готически и класически форми. Партньор на арх. Рибан в процеса на строителството е инж. Тодор Тонев. Немското училище е тържествено открито на 5 октомври 1905 г., а през 1909 г. се преобразува в бизнес гимназия. В края на 80-те години на XX в. сградата е изоставена, след като е пострадала от земетресението в Стражица от 1986 г. През 2007 г. е закупена от предприемачите братя Бобокови, които възнамеряват да я използват като музей за своята частна нумизматична колекция. Очаква се това да бъде най-големият в Европа нумизматичен музей.

ОБЛАСТНАТА ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ В ПЛОВДИВ

ул. „Съборна“ 14А, Стария град,
ПЛОВДИВ

На 1 септември 1881 г. правителството на Източна Румелия открива Областна девическа гимназия в Пловдив, която наследява Епархийското девическо благовещенско училище, ръководено от учителката Теопемта Манева. Наред с общообразователните дисциплини в програмата са включени и предмети, необходими за една девойка – домакинство, ръкоделие и педагогика. Сградата е по проект на арх. Йосиф Шнитер. Тя е неоренесансова постройка, която е предизвиквала гордостта на пловдивчани и възхищението на

чужденците. Шнитер оставя огромно наследство, но това училище е сред най-важните негови творби. Днес този стар дворец на знанието е дом на постоянната експозиция на Градската художествена галерия на Трихълмието.

*The Regional girls' high school in Plovdiv
14 A "Saborna" St., Stariya Grad, Plovdiv*

Арх. Йосиф Вацлав Шнитер (1852-1914) е чешко-български архитект, инженер и геодезист. Той участва като доброволец в Руско-турската война през 1877–1878 г., след която се установява в Пловдив като окръжен инженер и остава на този пост до смъртта си. Неговото архитектурно наследство е много голямо: проектира и ръководи изграждането на камбанарията към катедралния храм „Св. Богородица“ (1880–81). По негови проекти са изградени църквите „Св. Георги“ (1881–83), „Св. св. Кирил и Методий“ и „Св. Александър Невски“ (1882–84), камбанарията на църквата „Св. Петка“. От онова време е и къщата на книжовника и министър на просвещението в Източна Румелия Йоаким Груев.

СТАРТО РИБАРСКО УЧИЛИЩЕ – СОЗОПОЛ

Остров Св. св. Кирик и Юлита

Със специален закон от 29.02.1924 г. е решено в Созопол да бъде построено Практическо рибарско училище. Инициативата влиза в сила с Указ № 7/14.03.1924 г. на цар Борис III. През 1924 г. известният бургаски архитект, възпитаник на немската архитектурна школа Баухаус, арх. Стоян Николов изработва проекта. На 5 април тържествено е положен основният камък. На събитието присъства Негово величество цар Борис III. В речта си той пожелава „синове на загинали за родината храбреци, да следват с достойнство пътя на своите бащи“. В периода 1945–2005 г. островът е военноморска база на Българския флот. През 2007 г. сградата е обявена за недвижима архитектурна ценност от местно значение и представена на Министерството на културата за изграждане на бъдещ музей.

The old fishing school, Island of St. st. Cyril and Julita

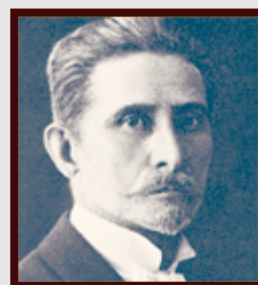

*The Regional historical museum (former Muslim spiritual school)
4 "Republicanska" str., Kardjali*

РЕГИОНАЛНИЯТ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ (бивше мюсюлманско духовно училище) ул. „Републиканска“ 4, КЪРДЖАЛИ

Музеят е създаден през 1965 г., за да проучва, съхранява и популяризира културно-историческото наследство. Днес, той е утвърдена институция, която включва над 40 хил. културни ценности, свързани с историята и природата на Източните Родопи. Музеят се помещава в уникална сграда, обявена за архитектурен паметник на културата с национално значение през 2005 г. Тя е построена в периода 1922–1930 г.

Арх. Александър Никанорович Померанцев (1849-1918) е руски архитект, новатор и просветен деятел. Роден е на 30 декември 1849 г. в Москва. Получава висше образование в Петербургската художествена академия, която завършва със златен медал и стипендия за чужбина. Прекарва годините от 1879 до 1887 във Франция, Швейцария и Италия. През 1882 г. княз Александър I Батенберг му възлага строежа на софийския храм-паметник „Св. Александър Невски“. От 1889 до 1899 г. е ректор на Императорската художествена академия в Русия. Проектант е на бившето мюсюлманско духовно училище в Кърджали, на някогашния Градски съвет, сега Кметство на Ростов на Дон, църква „Св. Александър Невски“ в Челябинск; църква „Св. Димитър Солунски“ в с. Беръзовка, „Верхние торговые ряды“ в Москва (днес ГУМ).

SCHOOLS BUILT DURING THE RENAISSANCE AND THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

Arch. Belin Mollov

After the Liberation in 1878 and the Unification in 1885, every Bulgarian village gave a lot to have a school. Then the People and their Awakeners found funds for a school with a board of trustees. In 1887, Bulgaria had a population of 3.15 million, and the schools were almost as many as they are now. Wealthy Bulgarians donated considerable funds and took great care in building school buildings with architecture and equipment following the example of the best European models. In 1891, the first direct data on education in the world appeared, which showed that Bulgaria ranked 13th in the world in terms of the literacy level of young people entering the barracks. In 1911, already 37% of army recruits were literate – a level that was the highest in the Balkans, higher than Italy, and approaching that of Austria-Hungary. During this period, the role of the Bulgarian school was not only to educate, but also to educate. New Bulgaria enters Europe with enthusiasm, investing the most funds, skills and efforts above all in schools, community centres, libraries, theatres... Traditions are created according to the European standard and the directions for development in the coming years are outlined. The architectural environment of the educational process is formed, which educates young people in the pursuit of knowledge, democratic culture and values of freedom, equality and pluralism. Here I share with the readers the brief information about the "buildings of the Enlightenment" created during the era of our National Revival and the first decades of the Third Bulgarian Kingdom in order to remember and honour the memory of the famous our and foreign architects, who created and left for generations an invaluable wealth that formed and educates the nation in the spirit of Bulgarian and European tradition and culture.

НАРОДНОТО ЧИТАЛИЩЕ - УНИКАЛНО БЪЛГАРСКО КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО СРЕДИЩЕ

Белин Моллов

Читалищата възникват по време на Възраждането като културен феномен, създаден в резултат на естествената необходимост на българския народ от просвещение и стремеж към свобода и независимост. Те са дело на самостоятелната инициатива на по-заможните и образовани членове на тогавашното българско общество, които сега ние почитаме като „народни будители“. Те намират форма за доброволно гражданско сдружаване още в средата на XIX в., когато църковните настоятелства са единственият израз на подобно гражданско организиране и стават пример за новите училищни и читалищни настоятелства. Тези граждански сдружения се ангажират с разнообразни задължения за развитие на духовни, образователни, културни и благотворителни дейности. Оттогава и до днес читалищата са символ за пазител на нашата писменост и култура.

Защо наричаме „читалище“ тази типично българска обществена инициатива, която осъществява учебно-просветителски функции и културна самостоятелност. Има спомен в публикациите на Димитър Маринов, основателя на Етнографския музей в София, че още през 1848 г., когато се открива училището в Лом, на вратата на стаята, в която се намирала училищната библиотека, учителят Кръстьо Пишурка поставил надпис „Читалище“ – т.е. „място за четене“. Тогава Димитър Маринов е бил един от най-малките ученици. Той станал свидетел и запомнил за цял живот как тази стая постепенно се превърнала в притегателно място за посещение и срещи не само за учениците и учителите, но и за местните хора и гаже за чуждите гости на града. Само няколко години по-късно, през 1856 г. ломските „будители“, с подкрепата на всички ломчани, успяват да изградят нова собствена сграда за Читалището, което наричат „Постоянство“ – както се нарича и до ден днешен. Малко преди това, на 30 януари 1856 г., в Свищов е основано първото българско читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, а няколко

месеца по-късно Сава Доброплодни създава в Шумен третото българско читалище, което днес се нарича Народно читалище „Добри Войников – 1856“. По времето на Българското възраждане работят над 130 читалища. С течение на годините, и особено след Освобождението през 1878 г., читалищата придобиват своя облик на културно-образователни центрове с богата палитра от разнообразни дейности. В прекрасните нови сгради, в които се осъществява дейността на читалищата освен библиотеката има клубове по интереси, където се развиват най-различни дейности – любителски школи по народна и модерна музика, народни и модерни танци, спорт, чужди езици, театър, литературни четения, отбелязване на обществено значими събития за града и празници, организиране на конференции и градски събрания. Някои читалища разполагат с духов оркестър или симфоничен оркестър, смесен хор и фолклорен ансамбъл.

Това богато съдържание от дейности, свързани с образование, култура, изкуство, личностна и обществена изява предопределя и облика на сградата, нейната архитектура, създадена от възхновени майстори и архитекти. През Възраждането и първите десетилетия на Третото българско царство във всеки български град или село най-забележителните и емблематични сгради са църквата, училището и читалището. Обликът на тези сгради е представителен, със стилни и богато украсени фасади и умело проектирани вътрешни пространства, реализирани в различните стилове и строителни традиции на епохата – възрожденски, еkleктични (неокласика, сецесион, модернизъм), модернистични и съвременни. Днес много от сградите на читалищата от тази епоха са част от недвижимото културно наследство на България. Наричаме ги „наследство“, защото остават за бъдещите поколения, но нашата отговорност е да ги опазваме живи, функциониращи с присъщите им дейности да възпитават, образуват и предоставят възможност за личностна изява на талантивите хора.

*Public reading center "Hadji Nencho D. Palaveev 1869"
Gabrovo, 15 Aprilovska St*

шурка. Жаждата за просвета и знание неуморно препуска през времето и сякаш ни казва: „България не е загинала и никога няма да загине“. През 1908 г. копривщенското читалище е преименувано на „х. Ненчо Палавеев“ по настояване на дарителя, който финансира поетапно преустройството на бившата бояджийница в читалищна сграда с театрален и кинозал. Читалищната дейност запазва жива българската фолклорна традиция, като е сред инициаторите, организаторите и домакин на Националния събор на българското народно творчество.

ХАДЖИ НЕНЧО ДОНЧЕВ ПАЛАВЕЕВ (1859-1936) е български предприемач и благодетел. Известен е с прозвището „Благодетелят на Копривицица“. На 25-годишна възраст вече е уважаван търговец, който започва своята дарителска кампания в Копривицица, посветена на духовното и икономическото израстване на града. Читалището, параклисът при гробищата, свецоливицата при църквата „Успение Богородично“, са част от финансираните от него начинания. На 24 септември 1933 г. Ненчо Палавеев прави завещанието си, в което казва: „Съгласно законите на любимото ми Отечество – България, установявам за мой универсален заветник, родния ми град Копривицица,“.

*"Elenka and Kirill D. Avramovi" Public reading center
Svistov, 2 Dimitar Hadjivasilev St*

съгражданите си най-ценния дар, който притежава – личната си библиотека, включваща над 800 книги. Сградата е построена в периода 1904–1908 г. с щедро дарение на Кирил Д. Аврамов в размер на 200 000 златни лева. Автор на проекта е известният виенски архитект Петер Паул Бранг (1852–1925). Сградата е предназначена за първото българско читалище, което е основано през 1856 г. и по волята

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „ХАДЖИ НЕНЧО Д. ПАЛАВЕЕВ 1869“

Читалището е основано през 1869 г. по инициатива на главния даскал Найден Попстоянов, който е и автор на читалищния устав. В 2 големи витрини са изложени книги, закупени от Христо-Дановата книжарница в Пловдив и книги, донесени от Цариград от абаджийския еснаф. Успоредно с увеличаването на книжния фонд, с провеждането на сказки и вечеринки се стига до първия театрален спектакъл. През 1874 г. тук се представят „Изгубена Станка“, сетне „Иванко, убиецът на Асеня“ от Васил Друмев и „Многострадална Геновева“ от Лувиз Тук в превод на Кръстю Пи-

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „ЕЛЕНКА И КИРИЛ Д. АВРАМОВИ“ ул. „Димитър Хаджи Василев“ № 2, СВИЦОВ

Културният център е основан на 30 януари 1856 г. в Свищов по инициатива на Емануил Васкидович, Георги Владикин, Христаки Филчов и Димитър Начович. Първите сбирки за основаването се провеждат в дома на Димитър Начович. Първото театрално представление се състои на 1 февруари 1870 г. Подготвено е от Д. Шишманов, декорите са направени от Николай Павлович, а поставената пиеса е „Многострадална Геновева“. Учителят и автор на учебници Васкидович, който развива широка просветна дейност, споделя със

на гарителя носи името „Еленка и Кирил Д. Аврамови“. В нея се помещават театрален салон с чудесна акустика, библиотека, хорове и школи по изкуствата. Народно читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ е паметник на културата от национално значение.

АРХ. ПЕТЕР ПАУЛ БРАНГ (1852–1925) е роден на 27 април 1852 г. в Букурещ. През 1874–1876 г. следва в Академията за изобразително изкуство във Виена при проф. Теофил Фрайхер фон Хайзен. През своята блестяща кариера е реализирал 30 проекта на сгради в днешна Австрия, Чехия, Словения и Румъния. Някои други от неговите творби в България са: Духовното здание в Русе (1897–1900), Държавната търговска гимназия „Димитър Хаджи Василев“, и Читалище „Еленка и Кирил Аврамови“, в Свищов (1895), Италианското (бивше Австрийско) посолство (1883), Централата на BNP Paribas на бул. „Цар Освободител“, 2 в София (1885), Евангелската гимназия в с. Бистрица (1896–1908).

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „ДОБРИ ВОЙНИКОВ 1856“ пл. „Възраждане“ 4, ШУМЕН

Читалище „Архангел Михаил“ е едно от трите първи основани още през 1856 г. (с тези в Свищов и Лом). Петнадесет години след Освобождението, през 1893 г. новият председател на читалището Христо Тодоров е избран за народен представител и кмет на града. Той предлага да бъде построена една „прилична“ читалищна сграда, а пред нея да се издигне паметник на благодетеля Нанчо Попович. Тази идея е възприета с възторг от читалищното настоятелство. Тодоров заминава за Париж, за да поръча лично на известния френски скулптор и архитект Жан-Антонин Мерсие разработването на плановете за читалищната сграда и паметника. Работните чертежи са на арх. Янаки Шамарджиев, родом от Шумен и дипломиран в Белгия. През ноември 1898 г. строителните работи са завършени и сградата е приета от общоградска комисия. Интересно е, че това е първата модерна сграда в България, строена специално за просветни и културни нужди. На мястото на старата кланица изниква една истинска архитектурна перла. Тържественото откриване на сградата става на 28 декември 1898 г. с представянето на пиесата „Иванко“ от Васил Друмев.

"Good Soldiers 1856" Public reading center
Shumen, "Vazrazhdane" square 4

Арх. ЖАН-АНТОНИН МЕРСИЕ (1845–1916) постъпва в Ecole des Beaux-Arts, Париж и учи при Александър Фалгиер и Франсоа Жуфроа. През 1868 г. печели Голямата награда на Рим на 23-годишна възраст. Първите му популярни успехи са скулптурите на Давид и Глория Виктис, която получава Почетния медал на Парижкия салон. Строежът на новата читалищна сграда в Шумен – първа за страната – продължава 3 години и 4 месеца. Пет месеца по-късно, на 9 май 1899 г. е открит и паметникът на Нанчо Попович, с което е завършен целият архитектурен ансамбъл, както бил замислен от арх. Мерсие. От Виена пристигат художниците Хагендорф и Водянский, които изографисват интериора на сградата. Дватамата са били състуденти на местния учител по рисуване Иван Козаров, който „ги поканил за ваканция в Шумен“.

*Public reading center "Aprilov - Palauzov - 1861" In Gabrovo"
Gabrovo, "Vazrazhdane" square,*

**НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
„АПРИЛОВ – ПАЛАУЗОВ – 1861“**
пл. „Възраждане“, Габрово

По инициатива на Иван Маняф, ученик на Тодор Бурмов, на 26 декември 1861 г. в килията на църквата „Св. Троица“ е основано народното читалище в Габрово. Там е била пренесена цялата библиотека на Васил Априлов, докарана от Одеса и съхранявана дотогава в даскал-Цвятковото училище. Тази библиотека, заедно с книгите от другата, създадена към училището през 1840 г., послужила за основен книжен фонд на новообразуваното читалище. Затова то достойно през 1872 г. започва да носи името „Апри-

лов – Палаузов“. След Освобождението читалището се замогнало материално и организационно и през 1898 г. се създава Фонд за построяване на нова модерна сграда.

На 30 март следващата година е положен основният камък на сегашната читалищна сграда. След известен застои през периода на войните зданието е довършено и тържествено открито на 31 декември 1922 г. Строителството е осъществено с дарения на местни благодетели. Автор на проекта на впечатляващата постройка е арх. Никола Лазаров (1870–1942). Фасадата е богато украсена с архитектурни елементи, а над централния вход са изградени два купола. В сградата се помещават библиотеката и салон за театрални постановки и кинопрожекции. През 1923 г. читалището започва да издава седмичен вестник „Известия“, който отразява културния и стопанския напредък на града.

Арх. НИКОЛА ЛАЗАРОВ (1870–1942) е едно от големите имена в архитектурно-строителното минало на България. Роден е на 1 април 1870 г. в Карлово. Учи в родния си град, а след това завършва гимназия в Пловдив. Завършва с отличие Ecole speciale d'architecture в Париж през 1893 г. През 1896 г. открива в София първото частно архитектурно бюро. По това време в столицата работят главно чуждестранни архитекти, особено френски и чешки, и арх. Лазаров прави забележителен пробив сред тях. Всички проектирани от него сгради са паметници на архитектурата с принос в културно-строителното наследство на България. Творчеството на арх. Лазаров се отличава с богата декорация – барокови форми, дългови фронтони, балюстради и пр.

*People's reading center "Vasil Petleshkov 1874"
Bratsigovo, pl. "Central" 1*

**НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
„ВАСИЛ ПЕТЛЕШКОВ 1874“**
пл. „Централен“ № 1, БРАЦИГОВО

Основано е като читалище „Трендафил“ на 25 декември 1874 г. от Васил Петлешков, който става първият председател и най-голям дарител на читалището. През първите 23 години от създаването му, името на читалището многократно е променяно. През 1897 г. е преименувано на „Будилник“ и остава с него в продължение на 54 години. В чест на 75-годишнината от Априлското въстание, чествано през 1951 г., читалището започва да носи името на

своя основател Васил Петлешков. През 1954 г. брациговското читалище е обявено за образцово. На проведенения Първи национален презлед на читалищата по случай 100-годишнината от основаването на първите читалища брациговското е обявено за национален първенец. През същата година отваря врати и новопостроената сграда, в която то се помещава и до днес. Автори на проекта са арх. Желязко Стойков и арх. Владимир Рангелов, конструктор е инж. Емил Попов, а стенопоисите са дело на художника Иван Милчев. Към читалището действат: състав за народни танци „Брациговче“, група за стари градски песни, клуб по художествено слово, клуб „Млад природозащитник“, школа по пиано, група по народни танци. Голямата театрална зала на читалището разполага с 404 места; камерната зала е със 150 места, репетиционни, гримьорни, библиотека с три отдела – детски, справочен и художествен.

Д-р арх. ВЛАДИМИР ПЕТРОВ РАНГЕЛОВ (1920–2010). Следва архитектура в Техническия университет в Загреб. Дипломира се в Държавната политехника в София през 1947 г. Зам.-министър на МАБ и МСА, председател на Комитета по жилищно строителство и градоустройство към ООН в Женева, член на Комисия по спортно строителство към МСА, председател на Българската шахматна федерация. Проектирал в Пловдив – жилищни сгради, хотел „Марица“, Спортен комплекс, Летен театър, Партиен дом с концертна зала, Университет по хранителна промишленост, Дом на железничаря, Автор е на научна разработка „Пулсиращи единни жилищни и обществени сгради (ПЕЖОС)“..

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „БРАТСТВО 1884“ пл. „Свобода“ 7, ПАВЛИКЕНИ

Читалището е създадено като Културно-просветно дружество „Ройче“ през 1884 г. През 1891 г. се преименува на читалище „Братство“. През годините читалище „Братство“ се утвърждава като културен център в художествената самодейност, в културната и библиотечната дейност, в развитието на изкуствата при деца и юноши, в задоволяването на културните потребности на Павликени и селищата от общината. В читалището работи високотомотиран екип, който изгражда съвременен образ на организацията за предизвикателствата на утрешния ден. Основните направления и приоритетни задачи в читалищната дейност са: Женски народен хор, Народен оркестър „Извор“, Вокално-танцова група „Тритонус“, Младежки духов оркестър, Детски танцов състав, Музикална школа, Клуб за народни танци, Клуб на краеведите, Клас по рисуване; библиотека – 72 651 б.е. Сградата се намира на централния площад на гр. Павликени и е важна част от обществения живот в града. Представлява двуетажна масивна конструкция, строена през 60-те години на XX в. Част от ремонтните дейности са извършени през 2020/2021 г. в рамките на проект „Реконструкция, саниране и газификация на Народно читалище „Братство – 1884“ в гр. Павликени“.

*Public reading center "Brotherhood 1884"
Pavlikeni, 7 Svoboda Square*

Public reading center "Soberity 1870", Rositsa St. 108; Suchindol

**НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
„ТРЕЗВЕНОСТ 1870“
ул. „Росица“, СУХИНДОЛ**

НЧ „Трезвеност – 1870“ е емблемата на гр. Сухиндол. То е основано през 1870 г. от белочерковския даскал Васил Неделчев, а една година по-късно негов кръстник става сподвижникът на Васил Левски Матей Преображенски – Миткалото, който му дава името „Трезвеност“. Създадено в годините на османско владичество, неговата задача е била да „събуди и отрезви“ населението на Сухиндол, за да се вдигнат на бунт за свобода. Сградата има уникален театрален салон и библиотека, на която могат да за-

виждат гори и областните центрове. Библиотечният фонд съдържа над 51 000 единици, а най-старите книги от 1480 г. са предадени на съхранение в Регионалния исторически музей във Велико Търново.

ДАСКАЛ ВАСИЛ НЕДЕЛЧЕВ (1837–1876) от Бяла черква. Той е преподавал четене, смятане, география в Бяла черква и околните села. По негова инициатива е създадено читалището в Сухиндол, член на местния революционен комитет. Участник в Дряновската епопея, където е убит. Един от неговите наследници е Валери Василев, който и към момента поддържа часовника, поставен на паметника-камбанария в центъра на гр. Бяла черква.

"Dimitar Polyakov" Public reading center, Mart Square, Karnobat

**НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
„ДИМИТЪР ПОЛЯНОВ“
пл. „3 март“, КАРНОБАТ**

Читалище „Димитър Полянов“ е основано на 14.01.1862 г. С благородни помисли будни граждани на Карнобат внасят своята лепта от 20 гроша за „читалищни харчове“ и запалват искрата на знанието и културата. Закупуват първите 47 книги и полагат основите на читалищната библиотека. В 1863 г. е организиран първият хоръв състав, през 1864 г. е реализирано първото театрално представление, а през 1884 г. е създадена първата постоянна театрална трупа. Това е началото...

Днес читалище „Димитър Полянов“ разполага с богата библиотека, художествена галерия със собствен фонд, зрителна зала с 320 места. Интересна и разнообразна дейност реализират 22 състава, школи, клубове, формации. Читалището се намира в центъра на града, непосредствено до сградата на Община Карнобат. Носи името на прочутия българин, роден в гр. Карнобат – Димитър Полянов. Освен читалището в града може да бъде открит негов паметник и къща музей. Карнобатското читалище е второто в Югоизточна България след Сливенското (основано в 1860 г.) и първо в рамките на днешния Бургаски регион.

ДИМИТЪР ИВАНОВ ПОЛЯНОВ (1876–1953) Баща му взема дейно участие в основаването на карнобатското читалище и е член на тайния революционен комитет. Майка му е една от основателките на първото женско дружество в Карнобат. През периода 1894–1917 г. Димитър Полянов очертава ярко своя облик като поет и писател. Жанрово се придържа към одата (от лирическите жанрове) и към сатиричните – разказ, легенда, фейлетон. Изображението при него най-често е условно-алегорично, в духа на романтизма. Основните теми, към които се придържа, са социалната несправедливост, експлоатацията и потисничеството.

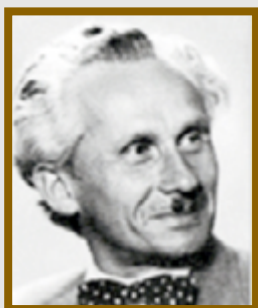
ДВОРЕЦ НА КУЛТУРАТА – Перник
пл. „Кракра Пернишки“ 1, ПЕРНИК

Дворецът на културата в гр. Перник е открит на 10 февруари 1957 г., като първата копка е направена на 15 юли 1953 г. Проектант на сградата е арх. Александър Иванов Дубовик. Дворецът на културата е построен в класически стил. Фасадата създава впечатление за хармония и завършеност. Сградата е разположена върху 4250 кв. м разгърнатата площ и великолепно стои в обкръжаващия парк, привлича погледите със своята красота и величие. Тази сграда, наречена „дворец“, дори и днес запазва своя блясък и великолепие. Дворецът на културата е естествен център на богатата

и разнообразна дейност, наследник и продължител на значителни културни традиции. И днес като водещ културен институт участва активно в духовния живот на гр. Перник.

Palace of culture - Pernik, 1 Krakra Pernishki square, Pernik

АЛЕКСАНДЪР ИВАНОВ ДУБОВИК (1894–1979) е български архитект. През 1922 г. завършва архитектура във Висшето техническо училище в Берлин. Същевременно учи и в Училището за приложни изкуства и в Художествената академия. След завръщането си в България работи като архитект към Земеделската банка, Министерството на народната просвета, Софийския градски народен съвет, „Главпроект“. Проектира сградите на Балканска банка и Кредитна банка във Варна през 1922–1926 г., театър „Роял“ през 1925 г. и Военната академия през 1938 г. В София, Двореца на културата в Перник през 1957 г. Автор е на редица живописни творби. Участва в колективни и самостоятелни изложби.

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
„ГЕОРГИ ДИМИТРОВ – 1928“,
село Ковачевци

На 9 юли 1949 г. е обявен анонимен национален конкурс за изработване на проект за изграждане на Дом паметник в с. Ковачевци. Замисълът е да се увековечи делото на Георги Димитров. Одобрен е проектът на архитектите Петър Райков и Йосиф Йосифов, по който през 1953 г. започва строителството. Домът паметник е завършен през 1956 г. Сградата е открита по случай 75-годишнината от рождението на Георги Димитров – 18 юни 1957 г. Към момента сградата е Дом на културата. Вътрешното разпределение е добре решено.

Представителен и тържествен вид има вестибюлт. Чрез него се установява връзка с изложбените помещения, ритуалната зала и стълбището за втория етаж.

С многофункционално значение е ритуалната зала. Още с влизането в залата вниманието е привлечено от двете двукрили врати, изработени с дърворезба, символизираща плодородието на родината и мирния труд на работника. С най-големи художествени достойнства е изящният дърворезбован таван, изработен по тревненски мотиви от изтъкнатия резбар Цаню Антонов.

*Folk reading center "Georgi Dimitrov-1928" Kovachevtsi village
Municipality Kovachevtsi; village Kovachevtsi village*

През годините на своето съществуване читалищата се развиват като традиционна и характерна българска културна организация, която преминава през всички промени на обществото ни, но се съхраняват и остават отворени и достъпни за всички членове на общността. Днес читалищата в България са около 3600 и продължават да са живи обществени институции, които осъществяват своята дейност в полза на културните нужди на обществото. Това вече е повече от век и половина национална традиция за възпитание, просвета и култура, която

се предава през поколенията до наши дни, съобразно с обществените потребности. През 2017 г. всички български читалища бяха вписани в регистъра на ЮНЕСКО. Описани са като центрове за съхраняване на добрите практики за опазване на нематериалното културно наследство. Аргументите за това международно признание се коренят във факта, че тези средища успяват да останат живи обществени институции, в които националната култура се възпитава и предава през поколенията до наши дни.

THE NATIONAL CHITALISHTE - THIS UNIQUE BULGARIAN CULTURAL - EDUCATIONAL CENTER

Arch. Belin Mollov

Community centres arose during the Renaissance as a cultural phenomenon, created as a result of the Bulgarian people's natural need for enlightenment and striving for freedom and independence. They are the result of the independent initiative of educated members of the Bulgarian society at that time, whom we now honor as the "People's Awakeners". These people followed the example of the church boards operating in the middle of the 19th century and created voluntary civil associations - school and community board boards, which engaged in various duties for the development of spiritual, educational, cultural and charitable activities. On January 30, 1856, the first Bulgarian community center "Elenka and Kiril D. Avramovi" was founded in Svishtov. Soon after, in the same year, the "awakeners" from Lom, with the support of all the people of Lom, managed to build a new building of their own for the Community Centre, which they called "Consistency" - as it is called to this day, and a few months later Sava Dobroplodni founded the third Bulgarian community center in Shumen, which today is called the People's Community Centre "Dobri Voinikov - 1856". At the time of the Bulgarian Revival, over 130 community centres worked. Over the years, and especially after the Liberation in 1878, the community centres took on the appearance of cultural and educational centres with a variety of activities related to education, culture, art, personal and public expression. These activities also determine the appearance of the building, its architecture created by inspired masters. This article presents 10 of the more than 3,200 community centres operating today, the buildings of which are part of the immovable cultural heritage of Bulgaria. We call them "heritage" because they remain for future generations, but it is our responsibility to keep them alive and with their inherent activities to nurture, educate and provide an opportunity for the personal expression of talented people.

УЧИЛИЩНАТА АРХИТЕКТУРА В СОФИЯ В НАЧАЛОТО НА ХХ ВЕК

Валентина Егрева

Д-р арх. Валентина Егрева се дипломира във ВИСИ (сега УАСГ) като архитект. Трудовият ѝ стаж от 45 години протича в НИПК и НИНКН. Проектира консервация, реставрация, адаптация и експониране на археологически и архитектурни паметници на културата и култови, музейни, обществени и жилищни сгради в Сливенска, Бургаска, Ямболска и София-град области. Участва в колективни при проектиране на общи и подробни устройствени планове за територии с КИН и Планове за опазване и управление на световни паметници на културата. Проектант на фасадни реставрации и интериори в София и Бургас. Заемала е длъжности като инспектор в НИПК, главен инспектор в НИОНКЦ, главен експерт и отговорник за КИН на София, Копревцица, Котел, Медвен, Сливен, Ямбол, Бургас, началник отдел „Западна България“ в НИНКН. Участва в жури на национални конкурси и в комисии за изработване на нормативни документи в областта на архитектурата и културното наследство. Преподава в Архитектурния факултет на ВСУ „Любен Каравелов“. Един от учредителите е на Първата надстроечна магистратура по опазване на архитектурното наследство във ВСУ „Л. Каравелов“. Защитила е докторантура в специалността „Опазване, реставрация и адаптация на паметници на културата“. Член е на САБ, КАБ, БНК на ИКОМОС, Съюза на филмовите дейци.

Поглеждайки назад във времето, установяваме, че управниците на младата Трета българска държава са считали образованието за важен социален стълб и са полагали усилия за създаване на модерни училища. Това отношение се корени още в грижата на народа ни към образованието, характерно за периода на османското владичество, когато всяка българска общност се е самоорганизирала и сама се е грижила за откриване, управление и издръжка на своите училища. В навечерието на Освобождението на територията на българските земи съществуват около 1500 училища, според доц. д-р Георги Пеев¹. След Освобождението се утвърждават демократичните начала в образованието, с въвеждане на задължително безплатно образование за двата пола в четиригодишно обучение, като училищата се издържат от общините. Разгръща се масово строителство на училищни сгради във всички градове и села. През 1884 г. за пръв път се прокарва идеята за професионална подготовка на учениците, като се предвижда някои общообразователни предмети да се изучават с оглед нуждите на земеделието и занаятите.

От 1921 г. образованието е задължително в 6-годишно обучение.

От 1946 г. задължително е 7-годишно образование.

От 1959 г. задължителното образование е 8 години.

От 1972 г. се утвърждава моделът на единното средно политехническо училище с 10-годишен задължителен курс на обучение с постановление на МС.

От 1979 г. средното образование е задължително в 11 и 12-годишно обучение.

След 1989 г. училищното обучение до 16-годишна възраст е задължително.

Тук ще разгледаме примери на училищно строителство в София в началото на ХХ век.

Когато през 1879 София става столица на България, жителите ѝ наброяват 11 694 жители и има 2 училища, 10 хана, 120 дюкяна и 3306 къщи. Според данни от първото официално преброяване на София през 1880 г. жителите на столичния град наброяват 20 856, т.е. само за една година жителите са се увеличили почти двойно². През периода от 1900 до 1946 г. населението на града претърпява 8 пъти увеличение – от около 68 000 души до над 435 хиляди души.

Според Уикипедия жителите по постоянен адрес

¹ Доц. д-р Георги Пеев, *Изграждането на българското образование в началото на Третата българска държава* – https://ebox.nbu.bg/pa2014/17_G.Peev.pdf

² <https://www.vesti.bg/bulgaria/obshtestvo/sofiia-stava-stolica-s-11-694-zhiteli-2-uchilishta-i-10-hana-6009004>

към края на 2023 г. в София са 1 399 286 души, а учениците се образуват в 5 начални, 77 основни и 187 средни училища. Освен тези има и 13 специализирани училища за деца с увреждания³.

В списъка на недвижимото културно наследство на гр. София се съдържат 27 училищни сгради – паметници на културата⁴, построени в ново време в периода до 1944 г. От тях 18 сгради продължават да се използват като училища и досега. Тези сгради са проектирани от водещите архитекти в този период, като в тях са претворени всички най-модерни принципи както за организация на училищното образование, така и за функциониране на материалната му база.

Архитектите, проектирали много от училищните сгради, оценени като добри архитектурни примери, са арх. Георги Фингов, арх. Кирил Маричков, арх. Димо Ничев, арх. Никола Юруков и арх. Георги Апостолов.

Един от тези водещи архитекти е **Георги Фингов** (1874–1944), който участва в замисъла и реализацията на различни видове значими обществени и жилищни сгради, както и на много от училищните сгради в София, които и досега определят облика на града. Роден е през 1874 в Калюфер. Завършва архитектура във Висшето техническо училище на Виена. Назначен е в архитектурното отделение на Софийска община (1902–1910). В следващите години създава три архитектурни бюра заедно с гореизброените архитекти. Загиба трагично при американските бомбардировки на София на 10.01.1944 г. Арх. Фингов е един от първите архитекти, най-сполучливо претворил стила сецесион в българската архитектура. Тази година се навършват 150 години от рождението му и 80 години от трагичния му край. По този повод сдружение „Архитектурно наследство“ към Съюза на архитектите в България (САБ) обяви 2024 г. да премине под мотото „Година в памет на арх. Георги Фингов“.

През 1904 г. се появява първата столична сграда в стил сецесион. Построена е за частна гинекологична клиника на австрийския лекар г-р Адолф Функ от тангема архитекти Кирил Маричков и Георги Фингов. Разчупеният и европейски вид я превръща в истинска сензация и кара всички столичани да ходят на гълга разходка до „хубавата къща на г-р Функ“, за да ѝ се любуват, тъй като тогава се е намирала в покрайнините на София. Дискретността и елегантността, с които е интерпретиран стилът, се допълват от очарованието на интериорните пространства⁵.

Училищните сгради в София, проектирани от арх. Георги Фингов и в съавторство са следните:

- Трета софийска мъжка гимназия, днес 18 СОУ „Уилям Гладстон“, ул. „Пиротска“ № 68 (1907, заедно с арх. Кирил Маричков);
- Първа софийска прогимназия „Христо Ботев“, днес 134 СОУ „Димчо Дебелянов“, ул. „Пиротска“ № 78 (1908; съвместно с арх. Кирил Маричков);
- Стопанско училище „Княгиня Мария Луиза“, днес Музей на МВР, ул. „Лавеле“ № 30 (1912; съвместно с арх. Кирил Маричков);
- Сградата на Трета прогимназия (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков);
- Основно училище „Георги Раковски“ в „Лозенец“ (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков);
- Основно училище „Йосиф Ковачев“ (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков);
- Основно училище „Константин Фотинков“ (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков);
- Основно училище „Екзарх Йосиф“ (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков);
- Училище „Тодор Минков“ (съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков), днес 20 СУ „Тодор Минков“;
- 38 основно училище „Васил Априлов“, ул. „Шунка“ № 40, София (1912);
- Пета софийска прогимназия „Антим I“, днес 129 ОУ „Антим I“ и 164 ИЕГ „Мигел де Сервантес“, ул. „Султан тепе“ № 1 (1912; съвместно с арх. Кирил Маричков).

Ще разгледаме по-подробно някои от забележителните училищни сгради, в замисъла и изграждането на които е участвал арх. Георги Фингов.

Сградата на **38 училище „Васил Априлов“ на ул. „Шунка“ № 40** (ул. „Васил Априлов“, кв. 55б, пл. № 3 по плана на София) е изградена по самостоятелен проект на арх. Фингов и се намира в непосредствена близост до къщата му (също изградена по негов проект 1907 г.). Двете сгради са в забележително обемно-пространствено и стилистично единство и поради сходното формообразуване на елементи в покривната конструкция. Разположението им в съседни през улицата имоти способства за образуване на индивидуален и запомнящ се ансамбъл в тази част на столицата. За съжаление, промяната впоследствие с надстрояване на част от покрива на училищната сграда допринася за обезличаване на оригиналния му първоначален раздвижен обемно-пространствен облик и изява – изчезва вертикалният ъглов елемент на кулата в покрива на ризалит, подчертаващ влизането в сградата.

Съгласно ДВ, бр. 40 от 1978 г.; писмо на НИПК № 1787 от 21.05.1976 г.; писмо на НИПК № 2637 от 07.06.1988 г. сградата на 38 училище „Васил Априлов“ е със статут на обявен архитектурно-строителен паметник на културата с категория „местно значение“ – единична недвижима културна ценност (ЕНКЦ) по ЗКН⁶.

Училищната сграда е изградена с подобаващ интериор, запазен и днес. Оградата на имота е в

³ <https://www.vesti.bg/bulgaria/obshtestvo/sofiia-stavastolica-s-11-694-zhiteli-2-uchilishta-i-10-hana-6009004>

⁴ В статията навсякъде ще се използва коректният международен термин за статут на обект от недвижимото културно наследство – паметник на културата, така както е в Конвенция за световното природно и културно наследство и в Международната харта за архитектурното наследство, които са приети и обнародвани и са станали част от нашето законодателство.

⁵ Ничев, Ивайло. Сецесионовата архитектура в българската столица София в началото на XX век: влияния, творци, рецепция, памет https://www.facebook.com/342923312576711/photos/a.343016385900737/362300327305676/?type=3&locale=bg_BG

⁶ Архив на НИИКН – С-818-805.

<https://www.facebook.com/photo?fbid=782078280589209&set=a.588786473251725>

Къщата на д-р Функ е първата сецесионна сграда в София / Dr. Funk's House

38 училище „Васил Априлов“ / The 38th school "Vasil Aprilov"

Ситуация / Situation

План I етаж / Plan I floor

План II етаж / Plan II floor

Днес / Today

Автентичен вид / Authentic look

Промени в покрива променят цялостния вид
Changes in covers

Интериор / Interior

Домът на арх. Георги Фингов на ул. „Шипка“
The home of arch. Georgi Fingov at 7 Shipka St

стилистично единство със сградата.

Трета софийска мъжка гимназия, днес **18 СОУ „Уилям Гладстон“**, ул. „Пиротска“ № 68, е проектирана от арх. Георги Фингов заедно с арх. Кирил Маричков. Строежът е реализиран през 1907, като първоначално е изградена двуетажна сграда. Трета мъжка гимназия е наследник на двете трикласни училища в софийския квартал „Три кладенци“ (Ючбунар), които са били клонове на Първа държавна мъжка гимназия. Учебната 1907/1908 година става първата за новооткритата III държавна мъжка гимназия, която има търговски, реален и класически отдели. През 1939 г. сградата се достроява, като е издигнат третият етаж и е направена пристройка в източното крило, което през 1944 г. е засегнато от бомбардировките. Дадени са тогава и човешки жертви.

Сградата на 18 СОУ, намираща се в УПИ I в кв. 157, между б. ул. „Жданов“ (сега ул. „Пиротска“ № 68, ул. „Средна гора“, ул. „Странджа“ и ул. „Цар Симеон“) е обявена в ДВ, бр. 40 от 1978 г. за архитектурно-строителен паметник на културата, а с писмо на НИПК № 2637 от 07.06.1988 г. ѝ е присъдена категория „местно значение“ (ЕНКЦ по ЗКН)⁷.

Сравнявайки архитектурния образ на сградата от снимките в първоначалния надстроен вид и днешния вид, отбелязваме, че с подмяната на оригиналната дървена дограма – прозорци и входни табелни врати, с PVC-дограма, както и с неспазване на оригиналното цветно решение на фасадите, сградата е придобила по-студен и обезличен вид и е загубила част от автентичното си очарование.

134 СОУ „Димчо Дебелянов“, ул. „Пиротска“ № 78

Сградата на Първа софийска прогимназия „Христо Ботев“ в миналото, днес **134 СОУ „Димчо Дебелянов“** с изучаване на иврит, се намира на ул. „Пиротска“ № 78, б. Жданов № 78. С писмо на НИПК № 1787 от 21.05.1976 г. учебната сграда, б. Прогимназия „Христо Ботев“, сега 134-то основно уще „Димчо Дебелянов“, е декларирана като паметник на културата, с ДВ, бр. 40 от 1978 г. сградата е обявена за архитектурно-строителен паметник на културата, а с писмо на НИПК № 2637 от 07.06.1988 г. паметникът получава категория „местно значение“ (по ЗКН – ЕНКЦ)⁸. Сградата е построена през 1908 г., като проектът е изготвен от арх. Георги Фингов съвместно с арх. Кирил Маричков. Сградата на 134 СОУ се намира недалеч от 18 СОУ, през 5 имота, и двете сгради, заедно със сградата на църквата „Св. Николаи Софийски“ между тях в градината на църквата оформят единен в стилово отношение силует по ул. „Пиротска“, възпрепятстван от неугледната ъглова сграда (за събаряне) в кръстовището между тях. При бъдещо градоустройствено решение на ъгъла на ул. „Пиротска“ и ул. „Опълченска“ застрояването да се предвиди до застроителната линия на 18 СОУ, за да се осигури визуален контакт между училищните сгради и църквата.

⁷ https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2019/07/16/3938297_kushtata_na_arhitekt_fingov_v_centura_na_sofia_shte/. Архив на НИИИИИ – С-280-229.

⁸ Архив на НИИИИИ – С-89-22.

В обемно-пространственото изграждане на училищните сгради на 18 СОУ и на 134 СОУ личи приемственост с триделното П-образно разположение, с триризалитното членение и подчертаване на входните части със среден ризалит на главната фасада. Във фасадната композиция се забелязва единство в членението на прозорците, оформяне на подпрозорчните пана, рустикалното третиране на фасадните плоскости, в еднаквата профилировка на главните корнизи. В същото време и поради елементи от художествено-декоративната им пластика всяка от двете сгради има индивидуален запомнящ се образ, разбира се получен и поради различното третиране на обемите на сградите – двуетажна с мансардно завършване над ризалитните части в единия случай, а в другия – обем, надстроен с трети етаж, завършващ със скатен покрив. При сравнение на обемно-пространствената изява на двете сгради отбелязваме, че образът на 134 СОУ „Димчо Дебелянов“ е по-цялостно завършен, докато с надстрояването на 18 СОУ „Уилям Гладстон“ обемно-пространственият му образ се възприема като недовършен.

20 училище „Тодор Минков“ на ул. „Княз Борис I“ № 27 и ул. „Ген. Скобелев“ (кв. 361, пл. № 12), обявен архитектурно-строителен паметник на културата с категория „местно значение“ (ДВ, бр. 40 от 1978 г.)⁹, също е със запомнящ се индивидуален обемно-пространствен образ. Проектът е създаден в съавторство от арх. Георги Фингов, арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков.

Идеята за построяване на училище в София, носещо името на Тодор Минков, е на възпитаници от неговия пансион в гр. Николаев, Русия. Те вземат това решение в знак на благодарност към своя учител и благодетел, тъй като Тодор Минков закупува земята и я дарява на общината за училище. Родолюбивият българин изрично упоменава в гарението – в училището да се изучават немски и френски език¹⁰.

Строежът започва през 1910 г., завършекът му съвпада с избухването на Балканската война през 1912 г. Поредичата от войни в продължение на осем години осуетява използването ѝ за училище и тя е заета от Военното министерство за нуждите на войската. Салонът ѝ е зает през август 1914 г. от здравна служба за оправяне на счупени кости на войниците. По-късно сградата е предоставена на Германската мисия и използвана за рехабилитация на гръбначни изкривявания. През 1916 г. става инвалиден дом, а в двора са разкрити различни работилници за инвалидите. От 1919 г. сградата е заета от ортопедичен център. Чак през 1921 г. училището се настанява в своя дом. Сравнявайки снимките от първоначалния образ и днешния на сградата, се отчита загуба на елементи както от художествената пластика по фасадите, така също загуба на куполообразния елемент над главния вход и преобразуване на ъгловия мансарден завършек. Тези промени обезличават първоначалния авторов

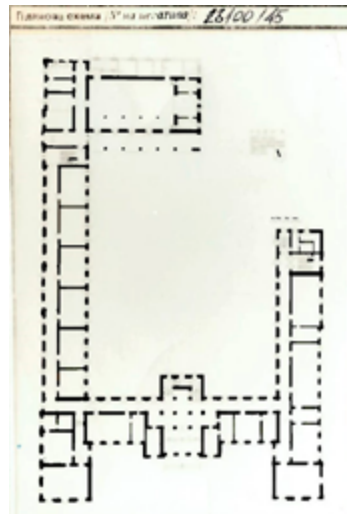
⁹ Архив на НИИИИИ – С-453-402

¹⁰ Кратка историческа справка за създаването на училище „Тодор Минков“, и построяването на сградата <https://20ou.bg/wp-content/uploads/2021/04/20-%D0%BE%D1%83-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F.pdf>

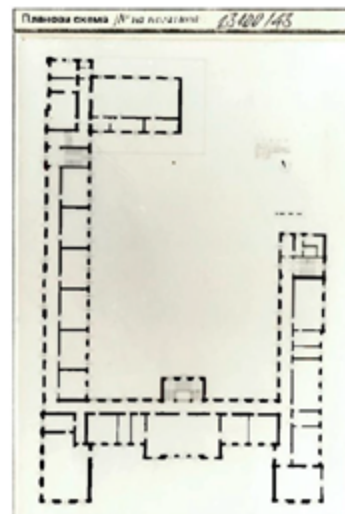
18 СОУ „У. Гладстон“ / The 18th school "U. Gladstone"

Ситуация / Situation

План I етаж / Plan I floor

План II етаж / Plan II floor

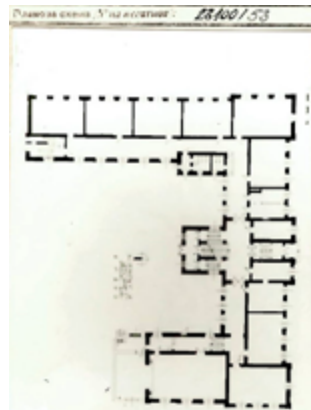
След нагрявяването / After the upgrade

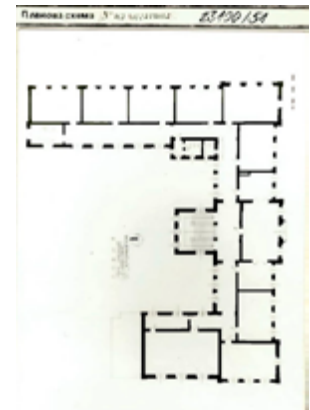
Днес / Today

Ситуация / Situation

План I етаж / Plan I floor

План II етаж / Plan II floor

Днес / Today

замисъл, както и обемната изява на паметника. Художественият индивидуализиран образ на училището не е само във фасадното и обемно-пространственото му изграждане, но също така личи в плана и в интериора му. Като разгледаме плановата му схема, установяваме модерна организация на помещението, която е съобразена с ъгловия парцел, актуална е за образователната технология и към днешна дата. Особено внимание трябва да обърнем на ползата за естетическото възпитание на учениците, имащи преимущество да посещават тази сграда.

Училище „Константин Фотинов“, декларирано с писмо на НИПК № 1787 от 21.05.1976 г. като паметник на културата. Учебната сграда, бивша Шеста прогимназия, по-късно целият комплекс на училищната сграда на б. Трета прогимназия, сега училище „Константин Фотинов“ на бул. „Хр. Ботев“ № 109 (ул. „Ил. Макариополски“ и ул. „Пордим“, УПИ I, кв. 140-а), с ДВ, бр. 40 от 1978 г. е обявена за архитектурно-строителен паметник на културата с категория „местно значение“¹¹.

Първоначалната основна сграда на училище „Константин Фотинов“, сега 46 ОУ, е построена през 1913 г. по проект на арх. Георги Финзов съвместно с арх. Димо Ничев и арх. Никола Юруков. Цветните мозайки във фоайето на първите два етажа на училището са подгредени от италиански майстори, участвали в градежа на катедралния храм „Св. Александър Невски“. През 1934 г. сградата е надстроена с трети етаж, като във фасадното изграждане това е видно от различните размери и членение на прозорците, но надстройката се вписва удачно в цялостния образ на училищната сграда. Със своя компактен обем сградата се изявява в силуета на булеварда.

Всички разгледани училищни сгради тук като замисъл и изпълнение в устройствено, обемно-пространствено, фасадно и интериорно отношение са завършени като единни стилови комплекси, включително и с оградите им. Макар с преустройства и надстроявания, и в днешния ден те са въздействащи и с индивидуализиран стилизиран вид.

За съжаление, с унищожаване на съществуващата в България система за опазване на недвижимото културно наследство не са благоприятни изледите за бъдещото опазване като паметници на културата на тези забележителни сгради. Все по-

вече се набляга на администрирането на системата за опазване на културното наследство по политически съображения, отколкото да се отдава превес на професионализма. Това е видно и от последните предложения за промени в Закона за културното наследство (ЗКН).

Използвани материали

¹ Доц. г-р Георги Пеев, *Изграждането на българското образование в началото на Третата българска държава* – https://ebox.nbu.bg/pa2014/17_G.Peev.pdf

² <https://www.vesti.bg/bulgaria/obshtestvo/sofiia-stavastolica-s-11-694-zhiteli-2-uchilishta-i-10-hana-6009004>

³ <https://www.vesti.bg/bulgaria/obshtestvo/sofiia-stavastolica-s-11-694-zhiteli-2-uchilishta-i-10-hana-6009004>

⁴ В статията навсякъде ще се използва коректният международен термин за статут на обект от недвижимото културно наследство – паметник на културата, така както е в Конвенцията за световното природно и културно наследство и в Международната харта за архитектурното наследство, които са приети и обнародвани и са станали част от нашето законодателство.

⁵ Начев, Ивайло. *Сецесионовата архитектура в българската столица София в началото на XX век: влияния, творци, рецепция, памет*
https://www.facebook.com/342923312576711/photos/a.343016385900737/362300327305676/?type=3&locale=bg_BG

⁶ Архив на НИИКН – С-818-805.

<https://www.facebook.com/photo?fbid=782078280589209&set=a.588786473251725>

⁷ https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2019/07/16/3938297_kushtata_na_arhitekt_fingov_v_centura_na_sofia_shte/

⁸ Архив на НИИКН – С-280-229.

⁹ Архив на НИИКН – С-89-22.

¹⁰ Архив на НИИКН – С-453-402.

<https://20ou.bg/?p=4367>

<https://www.google.com/search?Кратка+историческа+справка+за+създаването+на+училище+„Тодор+Минков“+и+построяването+на+сградата>

<https://20ou.bg/wp-content/uploads/2021/04/20-%D0%BE%D1%83-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F.pdf>

¹¹ Архив на НИИКН – С-199-145.

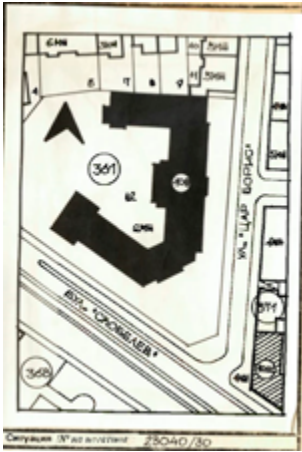
¹¹ Архив на НИИКН – С-199-145.

SCHOOL ARCHITECTURE IN SOFIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

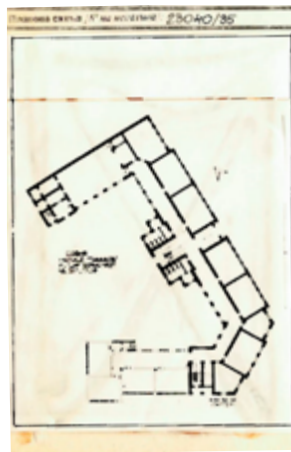
Arch. Valentina Edreva Ph.D

The exhibition presents several examples of school buildings built at the beginning of the 20th century. All of them are significant examples of architecture and have been assessed as cultural monuments - objects of the immovable cultural heritage of Bulgaria. One of the leading architects in Bulgaria in the period up to 1944 played a significant role in their design and implementation - architect Georgi Fingov, who recreated the "Secession" style in Bulgarian architecture. This year marks 150 years since his birth and 80 years since his tragic end in the American bombing of Sofia in January 1944. On this occasion, the Society "Architectural Heritage" - part of the Union of Architects in Bulgaria (SAB) proposed this year 2024 to pass under the motto "Year in memory of arch. Georgi Fingov".

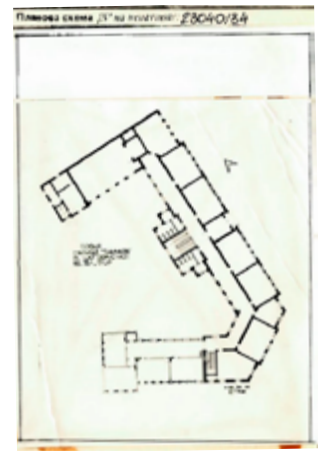
Училище „Т. Минков“ / School "T. Minikov"

Ситуация / School "T. Minikov"

План I етаж / School "T. Minikov"

План II етаж / Plan II floor

Автентичен вид / After the upgrade

Днес / Today

46 ОУ / The 46th school

Ситуация / School "T. Minikov"

План I етаж / School "T. Minikov"

План II етаж / Plan II floor

Днес / Today

КЛАСНИТЕ УЧИЛИЩА НА ПЪРВОМАЙСТОР ГЕНЧО КЪНЕВ ОТ ТРЯВНА

Милен Маринов

Арх. Милен Маринов е роден и живее във Велико Търново.

Завършва художественото училище в Трявна, специалност „Дърворезба“ и архитектура във ВИАС – София през 1992 г. Дипломира се в катедра „Обществени сгради“ при проф. Благовест Вълков. Дипломната му работа на тема „Летище София“ е отличена с наградата на САБ. Работил е като проектант в НИПК, главен архитект на община и в областна администрация. Специализирал е в Италия опазване на културното наследство. Бил е инвеститорски контрол на Министерството на културата при обновлението на църквата „Св. 40 Мъченици“ и на хълма Трапезица във Велико Търново. Като проектант е проектирал редица обекти, най-знаковите са: 5-ти корпус на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, жилищни сгради, църква „Св. Седмочисленици“ в НВУ „Васил Левски“ – Велико Търново.

След спечелен национален конкурс, в екип със скулптора Борис Борисов реализират Конен паметник на цар Калоян във Варна. В момента се строят обектите Картинна галерия в гр. Елена и ремонтът на минерална баня с. Ягода, община Мъглиж. Проектирал е и реставрацията на редица църкви и манастири, като в настоящето работи по изучаване и опазване на културното наследство.

Първомайстор Генчо Кънев е един от най-известните и плодотворни ученици на архитектон Димитър Сергюв. Отличен организатор и строител, който доказано е изработвал проекти. „Зимата чертае с молив върху картон на маса със стъклен плот“, както го описва Дабко Устагенчов, неговият син. Пролетта тръзва по села и градове да наглежда многото си строежи, „...на коня му имаше една тръба в която си държеше чертежите“¹. Той изработва и първите типови проекти на класни училища в зависимост от потребата на населеното място, четирикласно, шесткласно или дванадесеткласно училище.

Роден е през 1829 г. в махала Генчовци, Тревненско и загиба през 1890 г. на път с лодка от Поморие към Созопол. Дядо Драган и баща му Уста Къньо Драгата са били строители. Малкият Генчо получава килийно образование в Трявна към църквата „Св. Архангел Михаил“ и понякога моли други да му пишат договорите, тогава те са били съгласения. Наричали са го Шишка-

вия или Големия, той много е пътувал, ходил е в Букурещ, Одеса, Цариград строил е из цяла България. След войната 1877-1878 г. възстановява църквите на своя учител архитектон Димитър Сергюв – „Св. Георги“ в Ямбол през 1881 г. и „Св. великомъченик Димитрий Солунски“ в Айтос през 1883 г. Съществува една снимка известна и доказана на майстора, правена в Калофер през 1869 г., а не често публикуваната фотография с троицата от Букурещ, на която се оприличава с учителя Шиваров (фиг. 1)². Запазена е снимка и на къщата на майстора в Трявна, която, за съжаление, е съборена (фиг. 2).

Строителството на училищни сгради започва активно през Възраждането, отначало като килийни и взаимоучителни, после през втората половина на XIX век и като класни училища. Като вид сгради и като обем несъмнено те са свързани със строежите на първомайстор Генчо Кънев. Първото училище изгражда със своя учител архитектон Димитър Сергюв, това е „Св. Седмочисленици“ в Търговище, открито през 1863 г.,

¹ Дабко Устагенчов „По главните постройки на самоучия архитект уста Генчо Кънев“ Ръкопис. СМРЗИ - Трявна, ОИст. Инв.№ 138.

² Изследване на Кънчо Пенчев, публикувано в „Образът на Уста Генчо Кънев“, статия в-к „Тревненски зов“ от 16.11.1979 г.

или както е известно, Славейковото училище. То е първото училище, което първомайсторът Кънев строи заедно със своя учител. Сградата носи белезите и на двамата творци, построена е край реката и е с представителни фасади и асиметричен план (фиг. 3). Сградата е напълно съобразена със средата, като класните стаи са на изток и на запад. „...В неговия облик, независимо от тухлената облицовка, нехарактерна за тревненските майстори, се чувства ново разбиране за училищната сграда като произведение на архитектурата. Тук липсва традиционната стряха, тя е заменена с корниз и неговата монументалност се подчертава чрез преминаване през двата еркера на челната фасада“³. Детайлите при оформлението на сградата носят почерка на двамата майстори. „...Училището в Търговище е първият сполучлив опит в българската възрожденска архитектура да се създаде нов архитектурен образ на обществените сгради...“⁴. Представителната фасада, която е симетрична, с два входа с характерните кобилични навеси на Сергю, елептическите прозорци маркиращи входовете, говорят за наченки на бароково влияние и архитектуроника между църковна и светска сграда. Планът на сградата е асиметричен, единият вход води до представителен вестибюл, със стълба в дъното, която е трираменна и парадна. Повдигането с малък цокъл и външни стълби, създава чувство на значимост и практически цокълната зидария води до проветряване на дървения гредоред и липса на влага, въпреки местоположението на сградата до реката.

Първото самостоятелно изградено училище на Генчо Кънев това е в Карлово през 1870 г. „...Училището в Карлово може да се приеме като едно от най-значимите постижения на майстора в неговата строителна практика. Но то представлява и един съществен етап от формирането на възгледите за образа на възрожденско училище“⁵.

Следва строителството на Априловската гимназия в Габрово, 1872–1873 г. За него майсторът е пътувал до град Одеса и е извършил архитектурно заснемане на Ришелъвския лицей. Майсторът не прави точно копие, а го претворява по свой възглед. „Тази сграда се превръща в нова школа за Генчо Кънев“⁶.

През този период първомайсторът продължава да строи масивни двуетажни училищни сгради. За тях той използва една планова схема, най-напред реализирана в училището в Калофер 1871–1881 г. Ясно се оформя симетричният и

централен план. Стълбите в дъното на входния салон. Повдигането със стълпала на основното ниво (фиг. 4). Като изчистена схема и вариант на училището в Карлово и Калофер майсторът построява и училището във Върбица, Шуменско, 1873 г. Тук той прави представителен портик с три арки, със стълба – една широка трираменна стълба и салон на горното ниво (фиг. 5).

Класното училище в Елена – сградата е завършена през 1875 г. за класно училище от първомайстор Генчо Кънев от Трявна (фиг. 6). Сградата изгаря през 1877 г. и е възстановена от същия майстор през 1880 г. За постройката е характерно умелото използване на стръмния терен, като строителят прави два входа, от юг и представителен от север. Входът от север впечатлява с бароковите си елементи, тройната аркада, извитите стълби и архитектурната украса като пиластри, обрамчвания около врати и прозорци, подпрозоречни рамки и разбира се, мощният главен корниз на сградата. Каменният цокълен етаж, стълбите от север и юг, характерните детайли на майстора говорят за едно улегнало творчество при строителството на сградите. Той използва и елементи от местната архитектура, като това са обрамчванията на прозорците и покритието с керемиди, едни заемки от местните строителни традиции на Елена. Ориентирането на сградата на училището към площад на юг и парк-двор на север прави традиционната схема универсална и съобразена с функцията на сградата.

Училището в Троян е построено през 1881 г. от Генчо Кънев, тогава той е бил на 52 години (фиг. 7). Въпреки че сградата е преустройвана и изменяна многократно, тя носи характерните белези на творчеството на първомайстора. Той строи училището след Освобождението, но архитектурният тип е оформен много преди това, личи си натрупаният опит и утвърдената планова схема. Веднага забелязваме цокълния каменен етаж, повдигнат от терена. Същият има и практическа функция за проветряване на гредоредата и за предпазване от влага. Представителни стълби ни отвеждат до основното ниво на сградата. Посреща ни тройната аркада на майстора, като средната е с по-висока арка, те са оформени с каменна зидария и ключови камъни. Същата е в плоскостта на ограждащата стена и оформя дълбока ниша, в която са разположени трите врати на сградата. Посреща ни широкото фоайе, което е представително като салон, в дъното на който е разположена централно широката трираменна стълба. Край стълбата са разположени симетрично спомагателни стаи, най-вероятно за учителите. Широкият главен корниз маркира смяната на повърхностите и материала от бели стени към сиви каменни плочи на покрива. Местната традиция се долавя в дъгите, завършващи прозоречния отвор. Прозорците са на групи, разположени

³ Коева, М., Тулешков, Н., Първомайстор Генчо Кънев, 1987, с. 60.

⁴ Пак там, с. 61.

⁵ Пак там, с. 62.

⁶ Пак там, с. 65.

фиг. 1 Майстор Уста Генчо Кънев в Букурещ, Снимка СМРЗИ Трявна / Master Gencho Kanev in Bucharest

фиг. 2 Къщата на уста Генчо от архива на СМРЗИ - Трявна / The house of Usta Gencho, archive of SMFSPA, Tryavna

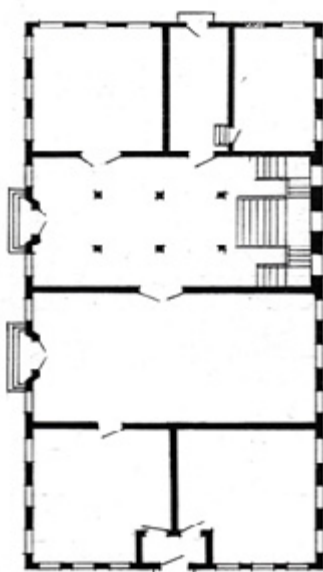

фиг. 3 „Славейковото“ у-ще гр. Търговище, 1863 г., изглед School "Slaveikovoto" in the town of Targovishte-1863, view-photo the author

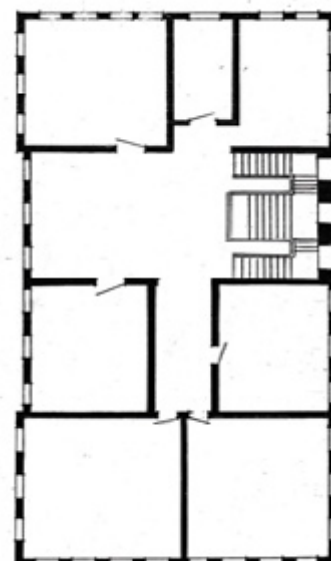

Ситуация от архива на НИПК Situation from the archive of the National Institute of Cultural Monuments

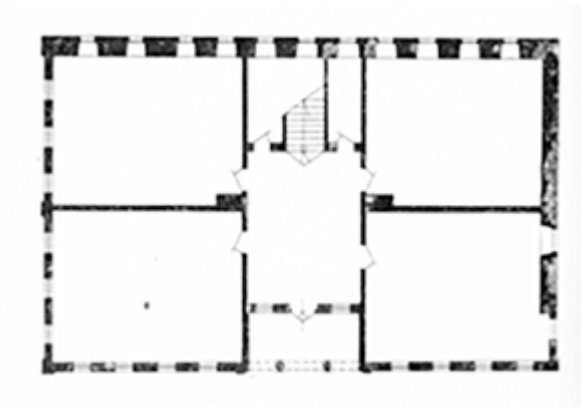
Планове на етажите – архитектурно заснемане НИПК.
Floor plans - architectural photography NICM

ПРИЗЕМИЕ

ЕТАЖ

Фиг. 4 Училището в Калофер 1871-1881г.
The school in Kalofer 1871-1881

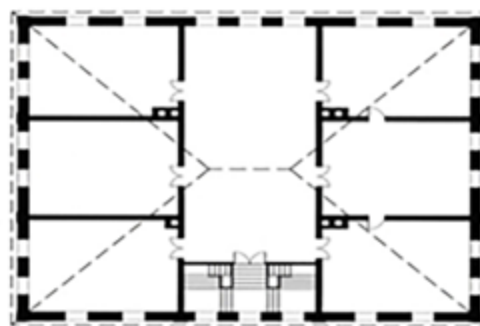
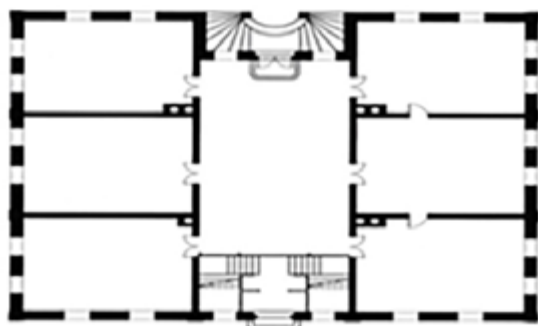
фиг. 5 Училището във Върбица, Шуменско 1873г
The school in Varbitsa, Shumensko 1873

Фиг. 6 Училището в Елена 1874 г.–1880 г., възстановено за картинна галерия през 2021 г. проектант арх. М. Маринов
The school in Elena 1874-1880, restored for a picture gallery in 2021, designer architect Milen Marinov

Училището в Елена 1874 г.–1880 г., Ситуация
The school in Elena 1874-1880, Situation

Фиг. 6 Училището в Елена 1874 г.–1880 г. плановете на етажите и северна фасада
The school in Elena 1874-1880 floor plans and north facade

симетрично и подравнени по вертикалата, придават монументалност на сградата. Стрърмният покрив, който прихлупва сградата и придава ритъм по височина, прави облика неповторим за една достолепна и мащабна постройка. Пиластрите по ъглите на фасадите им придават завършеност и монументалност. Изчистената планова схема на четири класни стаи на първо ниво и толкова на второ предопределя образуването на голям салон на второто ниво на сградата.

Класното училище в Трявна е завършено през 1884 г., изгаря и е възстановено през 1886 г. от уста Генчо (фиг. 8). Постройката е специална сграда, изградена за девическото училище, на името на Станчо Даскалов – един от благодетелите на тревненските училища. Постройката е масивно здание, с мазе, с четири класни стаи на долния етаж и пет на горния. За първи път майсторът изгражда една обществена сграда, като вмъква нови функции. Това са обща стая за събития, театри, събрания и помещение за готвене и хранене. Така функцията на училището придобива своята завършеност и отговаря на потребите на населението. Училището е известно като девическото училище на град Трявна, преустройвано многократно, но запазило характерните елементи на училищна сграда, изградена от майстора. По фасадите поставените пиластри, корнизът, разделящ етажите и централния елемент, който е засводен и преминава като кула над покрива. Меките линии на слепите ниши на първо и второ ниво контрастират на триъгълния завършек над покрива. В обрамчванията на прозорците освен характерните полудъги над прозорците, същите са обобщени в обща рамка. Вероятно сградата е била с общ масивен корниз, който после е премахнат и е изграден покрив със стрехи. С цокълен етаж-мазе, като на всички негови постройки, и северен вход към двора, което е типично за обществените сгради на майстора. Училището заема централно място в града, като е ориентирано и е част от градския площад. Изградените стълби на двата входа маркират значимостта на обществената сграда и са неразделна и значима част от подхода към училището.

Първомайстор Генчо Кънев от Трявна създава първите класни и представителни училищни сгради в България през Възраждането. Широкият и богат творчески опит в църковното строителство помага за новаторски претво-

рения облик на тези обществено значими сгради. Благодарение на посещенията на майстора в Огеса, Цариград и Букурещ той черпи опит и прилага на практика, като реализира планови схеми, детайли и образци от бароковата архитектура. Чисто практическите похвати в строителството, наследени от неговите учители и използваните местни строителни традиции правят обектите на майстора уникални и представителни. Сградата на училището в Троян и Трявна са като завършващ етап от развитието на типа училищни сгради, сътворени от майстора. След освобождението схемите и трактовката, прилагани от майстора при строителството на тези сгради се повтаря от други строители. Принципите, заложили от Генчо Кънев, като маркиране на входа, стълбите при влизане в сградата, пиластрите и главния корниз се използват даже при съвременното строителство на училища. Така миналото се пренася и доразвива в бъдещето, създаденият тип на обществено значима сграда, каквато несъмнено е българското училище, се доразвива и заема важно място в центровете на градовете.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Авджиева, Е. 2015 - Елеонора Авджиева, „Уста Генчо Кънев – един Данте в българската архитектура“ - В: „Музейното списание“ бр. 3/2015 Троян, 37-40 – Заглавието е на статия във Вестник „Тревненска седмица“ /електронно издание/ 23.11.2009 г., с автор Вера Христова; <http://www.tryavna.bg/?viewtr&7&23.11.2009g>.
2. Коева, М. И. Тулешков, Н. Л. 1987 - Маргарита И. Коева, Николай Л. Тулешков. „Първомайстор Генчо Кънев“, София: „Техника“, 1987г., 56 – 67, 196, 198 стр.
3. Тулешков, Н. Л. 2006 – Николай Л. Тулешков. „Архитектурното изкуство на старите българи“, том.2., 206 - 208 стр. София: „Арх и Арт“. 2006г.
4. Тулешков, Н. Л. 2006 - Николай Л.Тулешков. „Архитектурното изкуство на старите българи“, том. 3, 22 - 23 стр. София: „Арх и Арт“ 2006г.
5. Тулешков, Н. Л. 2011 - Николай Л. Тулешков. „Архитектурното изкуство на старите българи“, том. 4., 203 - 224 стр. София: „Арх и Арт“. 2011г.
6. Христова В., „Уста Генчо Кънев и Възрожденска Елена“, бр.10 и 11, 2001г.“Арх и Арт“, София

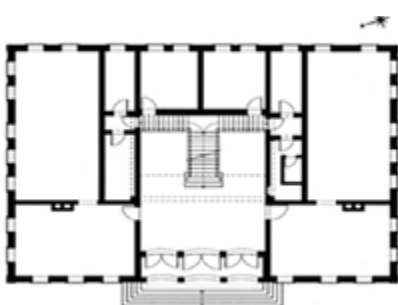
CLASS SCHOOLS OF MASTER GENCHO KANEV

Arch. Milen Marinov Ph. D

Depending on the social and spiritual needs of the society, a new type of building is created - the class school. Master Gencho Kanev was the first to create projects and build the new school buildings. They are adapted to the size of the settlement, bearing the characteristic marks of the era and its church buildings. The master also transformed the local building traditions by developing the type of these buildings. A new type of public and representative building is being created, corresponding to the notions of a school as an important spiritual center. The analysis of the development of the plan and facade scheme proves the genius of the Bulgarian builders, who were ahead of their time and era.

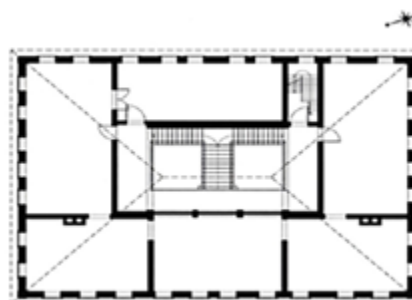
Фиг. 7 Училището в Троян 1881 г., днес сграда на Музея на народните художествени занаяти и приложни изкуства в Троян
 The school in Troyan, 1881., today a building of the Museum of Folk Art Crafts and Applied Arts in the city of Troyan

План на първи етаж
 First floor plan

Фасада
 Facade

План на втори етаж
 Second floor plan

арх. заснемане арх. Милен Маринов / arch. shooting arch. Milen Marinov

Фиг. 7 Училището в гр. Трявна 1886 г.
 The school in the town of Tryavna in 1886.

Ситуация-училището в Трявна
 Situation - the school in Tryavna

НОВИ КОНЦЕПЦИИ И НОРМИ

проф. г-р арх. Ашраф Салама
арх. Мария Стайнова
арх. Виолетка Славова
арх. Мирела Стефанова
арх. Росица Браткова

ОСНОВНИ ПОСТУЛАТИ, НОВИ КОНЦЕПЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА УЧЕБНАТА СРЕДА

Ашраф Салама

Получава образованието си в университета Ал Азхар в Кайро, Египет и държавния университет на Роли, Северна Каролина, САЩ. Има бакалавърска, магистърска и докторска степен по архитектура.

Той е професор по архитектура и урбанизъм и ръководител на катедрата по архитектура и застроена среда, Университет на Нортумбрия в Нюкасъл, Англия. Съдиректор е на Съвета за валидиране на ЮНЕСКО/UIA за архитектурно образование и е част от експертната комисия, изготвила Хартата на ЮНЕСКО/UIA за архитектурно образование през 1996 г. Председателствал е и е ръководил три училища по архитектура през последните 25 години в Кайро - Египет, Доха - Катар и Глазгоу - Шотландия. Почетен професор е в университета Путра Малайзия и е заемал длъжности в Европа и Близкия изток.

Участвал е в повече от 2 милиона финансирани изследвания. Публикувал е над 200 статии в международната реферирана преса, включително като автор и редактор на 17 книги. Той е главен редактор на Archnet-IJAR: Международно списание за архитектурни изследвания и е носител на наградата Jean Tschumi за високи постижения в архитектурното образование и критика.

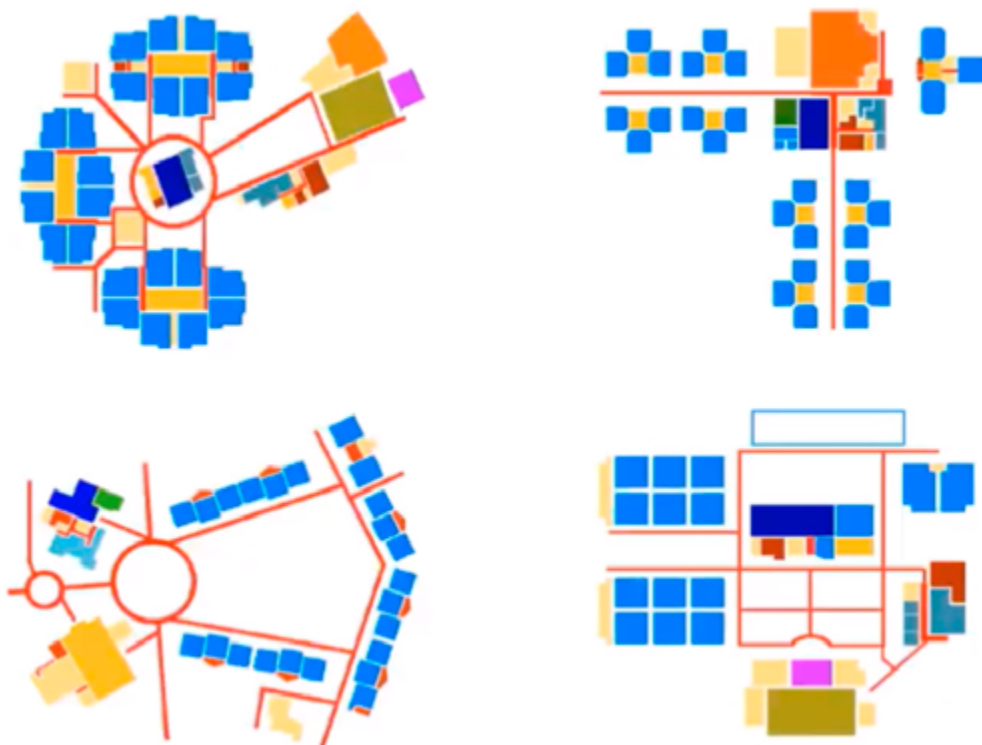

Ще започна с преглед какво се случва с учебната среда по света. Тя не създава усещане за гостоприемство и безопасност, не насърчава продуктивността на учители и ученици. Всички образователни реформи и усилия са безполезни, ако децата или учениците отиват на училище в сгради, които разрушават тяхната креативност, възпрепятстват техния иновативен дух и пренебрегват постиженията им.

Днешните виждания за планирането и дизайна на училищната среда винаги наблягат на подобро разработване на стандартни спецификации, които се отнасят до това, което трябва да има в училищната сграда, но рядко засягат „Защо“ и „Как“. Затова тук се опитваме да разгледаме част от тези въпроси.

Начинът на проектиране не предполага ефективно постигане на целите на обучението, педагогическите практики, методите на преподаване или нуждите на учащите се. Проблемите на уединението, личното пространство, местата за малки групи, струпанването на хора, гъстотата, обикновено биват пренебрегвани.

Ключов аспект при дизайна на училищната среда е типът на училището, който изисква предефиниране и поставя въпроси. Дали това да е стандартен проект за цялото училище, обвивката на сградата или предварително одобрени елементи в рамките на училищната сграда. Копие ли да е на първоначален модел, който е клониран или е развиващ се и адаптивен дизайн, позволяващ основно оригиналният модел да бъде тестван и да бъде подобрен, докато разработваме нашите проекти и идеи. Виждали сме примери за проекти, които ефективно се справят с проблемите на разходите, но не отговарят на нуждите на учителите и децата, свързани с тяхното преподаване или поведение. В такъв случай какво трябва да се има предвид, когато говорим за училищни прототипи или проектиране на прототипи за учебна среда. Трябва да разгледаме адаптивността, проблемите на общността, представата за усещането за място. Защо? Адаптивността може да позволи на организациите или училищните квартали да отговорят на нови или променящи се образователни нужди. Идеята за гъвкавост разкрива как сградата се адаптира

Прототип на училището – стандартизиран модел / копие на първоначален модел / адаптивен модел
The notion of the school prototype

по отношение на проблемите на общността, как е приспособен или адаптиран дизайнът, за да отговаря на стандарта на квартала или средата, в която се намира училището. Усещането за съответното място е важно по отношение на това как прототипът се проявява като образ на идеята за временност или устойчивост. Изграждането на този образ е свързано с ефективното използване на прототипа с цел преодоляване на понятието за временност.

Всички гореспоменати аспекти са важни, когато говорим за дизайн на прототипи за учебна среда, особено когато повечето организации продължават да се фокусират върху повтарящ се модел. При такова положение гъвкавостта и адаптивността говорят за проблемите на общността.

Вторият аспект, за който бих искал да говоря, е понятието и идеята за академична субстанция, която разделя училището на няколко групи, всяка от които е фокусирана върху различни компоненти. Той се основава върху изследване, което показва, че по-големи училища обикновено имат проблеми с обезсърчаването и липсата на чувство за отговорност. Наблюдава се видимо маргинално поведение. В малките училища нивото на ангажираност е по-високо, има повече взаимодействие, учениците усвояват

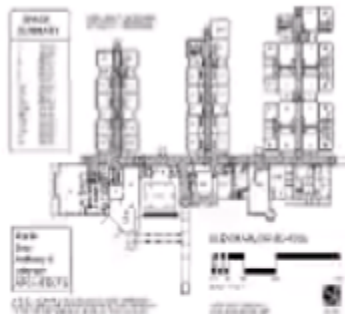
лидерски позиции и участват в извънкласни занимания. Това са важни качества, на които трябва да обърнем внимание в учебната среда.

Идеята на академичната субстанция е да дава възможност за проява на тези добри качества и да избегне проблемите на големите училища. При пренасяне на горното разбиране в практиката се получава етажен план на училище, в чието разработване се опитваме да разгледаме идеята за отделните групи, които насърчават положителното взаимодействие, позволяват интеграция на закрито и на открито, внушават чувство за идентичност и принадлежност, защото както учителите така и учениците са част от училището и интердисциплинарното обучение. Всяка група може да включва няколко класни стаи, специализирани за изкуства, физика, лаборатории и други образователни функции. Този вид интердисциплинарно обучение е наистина важен. Друго съществено нещо, което е включено тук, е насърчаването на вертикалното обучение, при което всяка група може да интегрира ученици от различни нива, така че по-малките деца учат от по-големите и така нататък.

Третият аспект, който бих искал да представя, е свързан с проектиране на пространства и тяхното приспособяване към дейности на общността. Училищните сгради, от гледна

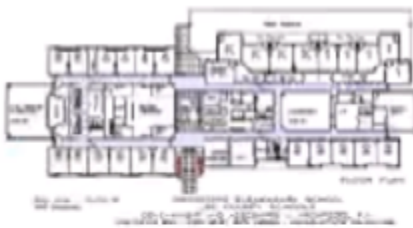
Fairview Elementary
Union County
Constructed 2 times

Glenn Marlow Elementary
Henderson County
Constructed 1 time

Dudley Shoals Elementary
Caldwell County
Constructed 1 time

Broadway Elementary
Davie County
Constructed 4 times

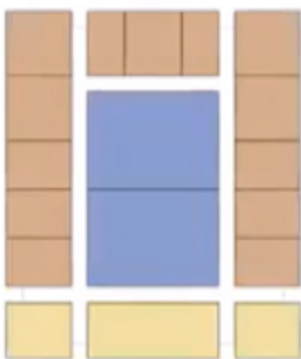

Topsail South Elementary
Pender County
Constructed 3 times

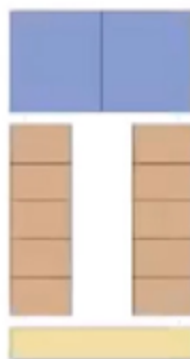

Pilot Elementary
Guilford County
Constructed 4 times

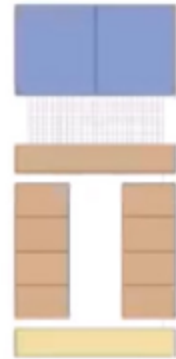
*Неефективни модели
Ineffective prototypes*

Централно

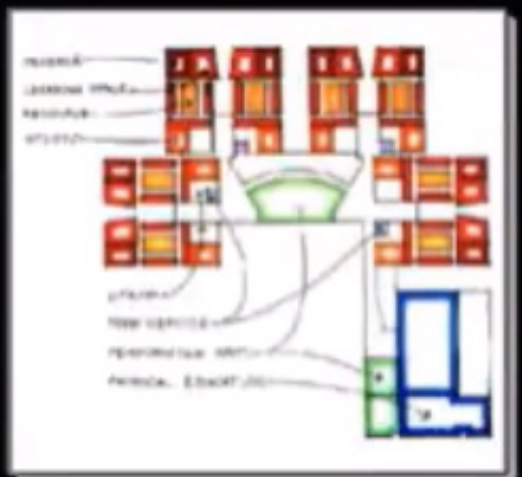
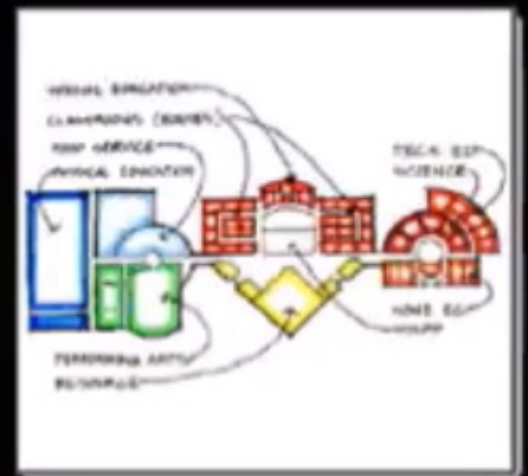
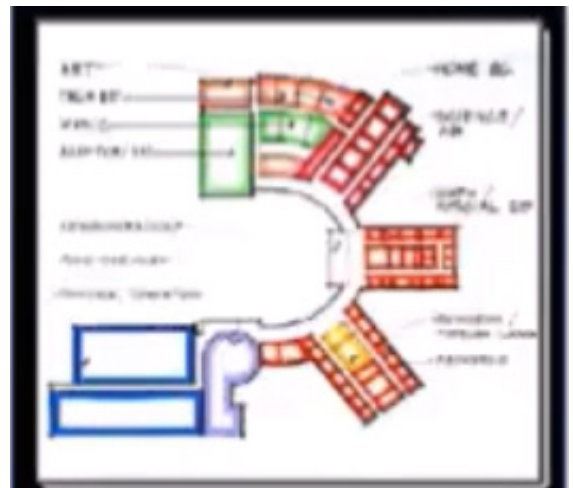
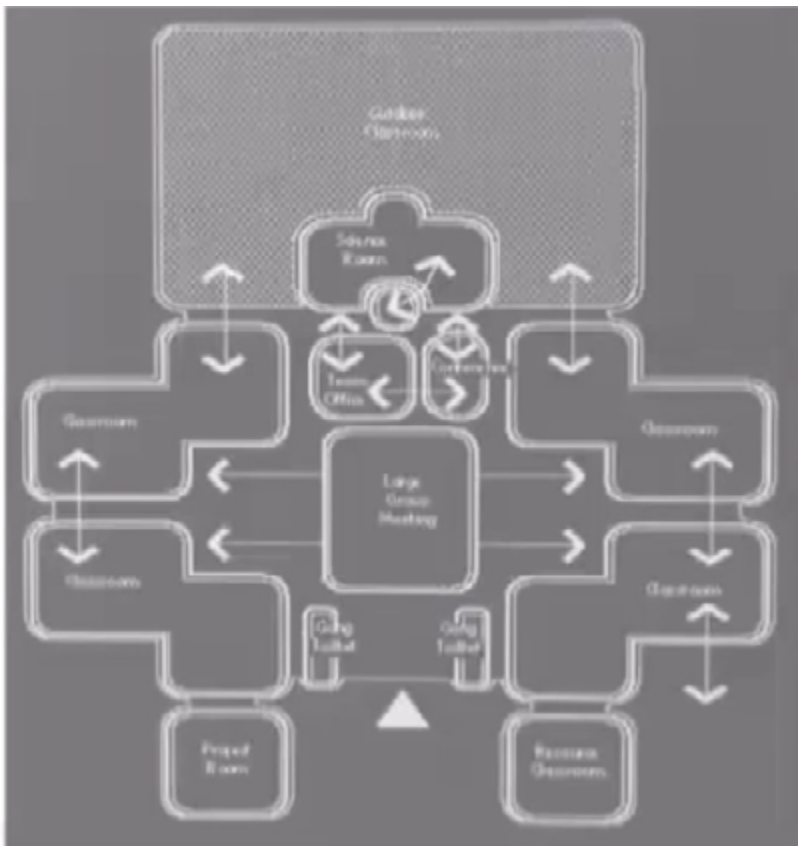

Линейно

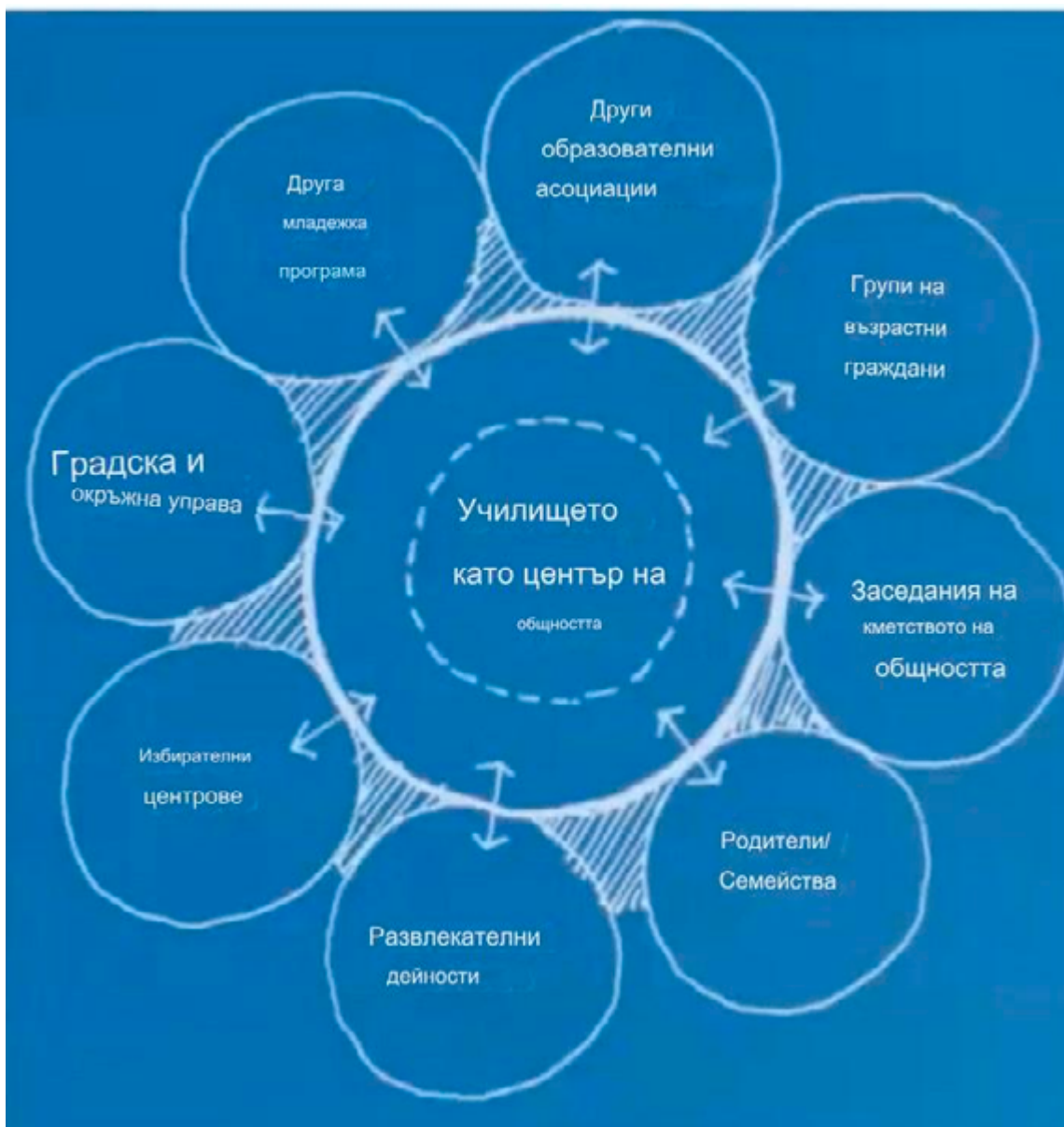

Групирано

*Подреждане в учебната среда – централно / линейно / групирано
Arrangement in the learning environment*

Концепция за академична субстанция – училище В училище
 Concept of an academic community - a school with in a school

*Училището като център на общността
The school as a community hub*

точка на устойчивост, може да се разглеждат като център на общността, което би позволило използването им през цялата година, така че сградата да не е затворена три месеца през лятото. Използването ѝ може да бъде като библиотека, фитнес зала, за развлекателни дейности, избирателни центрове и много други, които общността може да използва. Това прави постройката „сърце“ на тази общност. Сградата може да се разглежда като част от жилищна среда и да създава чувство за гордост.

Четвъртият аспект е идеята за типологията на класната стая, която в миналото се е изра-

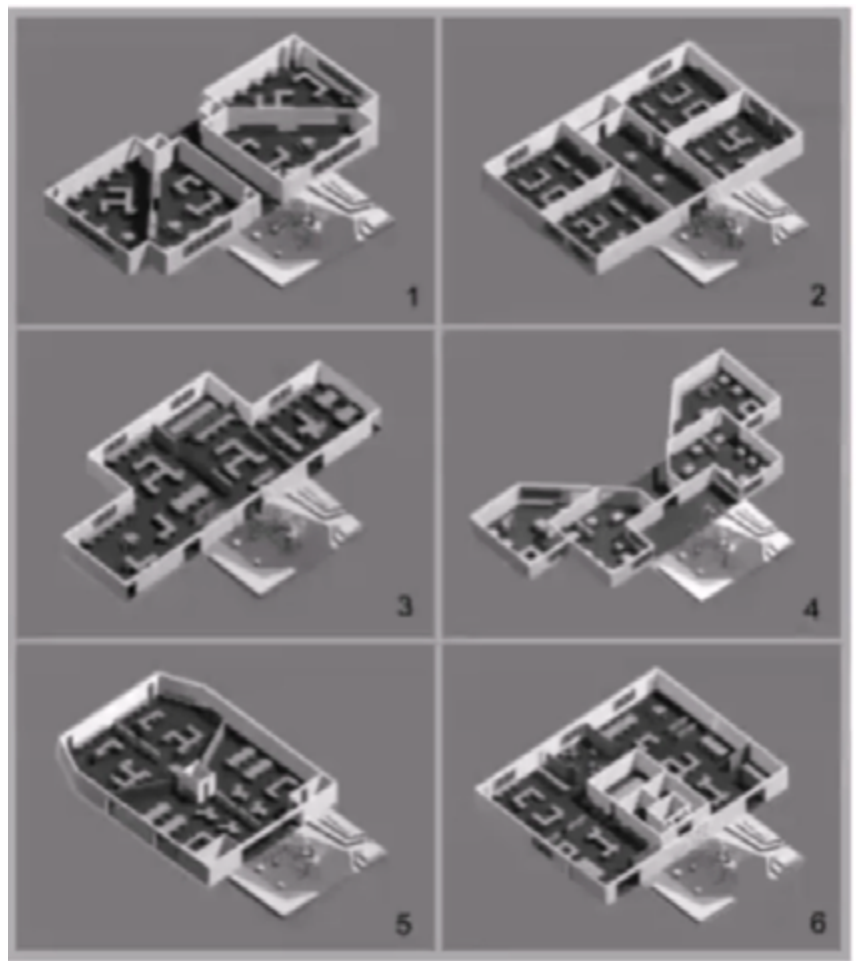
звала в стандартизирания план на етаж, който поддържа реда и контролира поведението на учениците. Мълчанието е насърчавано, за да останат учениците по-концентрирани. Това е много стара гледна точка и ние все още проектираме класни стаи и пространства за учене, подобни на тях, за съжаление без прозорци, без връзка с открити пространства, без стимулиране на взаимодействието. Тази представа за образование е от епохата на машините и изглежда като чертеж на фабрика. Последните изследвания показват, че има разлика в количеството учене, което се извършва в учебната среда и тук можем да видим, че тези класни стаи основно предполагат, че всички учат по

Типология на класната стая / Classroom typology

Типология на класната стая – образование в ерата на машините / Classroom typology - machine age education

Типология на класната стая – система на възрастово групиране / Classroom typology - system age education

Типология на класната стая – система на възрастово групиране / Classroom typology - system age education

Ролята на цвета в ученето / The color in learning

един и същ начин. Тази остаряла гледна точка създава среда, която всъщност не подкрепя ученето. Както можем да видим, има много примери, които демонстрират идеята за образование от епохата на машините и как възгледите от миналото са създали този вид среда.

Днес, преминавайки към различна система на образование, трябва да повдигнем въпроса какъв тип класна стая трябва да създадем, за да се осъществи ангажираност и сътрудничество, но в същото време да се вземе под внимание, че всички учащи имат специфични нужди и не учат по еднакъв начин, противно на предишните възгледи. Някои са добри във визуалното учене по отношение на печатни снимки и клипове с инструкции, други са добри в устното учене и обичат да разказват истории. Някои са по-активни и биха искали да се включат в обучение като моделиране, конструиране, ангажиране с преживяна реалност на учебното съдържание. На тази база типологията на класната стая трябва да отразява това. То е и част от примерите, които сме изследвали в различни среди и при различни типове потребители, за да обмислим как тези прототипи или типологии могат да дадат възможност за ефективно обучение.

Класната стая по формата на латинската буква „L“ е тип, който може да позволи постигането на част от качествата, които търсим, свързани с новата система на образование. За пример ще разгледаме разширение на училище

в Северна Америка, което се опитва да избегне правоъгълната класна стая и да я представи като активен център за редица дейности, вземайки предвид конкретни педагогически и образователни цели, въз основа на мнението, че учениците прекарват по-голямата част от времето в наистина много скучна среда. Повечето училища са с бели стени, кафяви мебели, бледи подове, което показва лоши дизайнерски решения. Това ни кара да мислим за цвета и как той е наистина важен при проектирането на учебната среда за постигане на добро качество. Повечето от последните изследвания показват, че различните цветове стимулират човешката памет и когнитивните способности на децата. Това поставя въпроса как да се проектира учебна среда, която да отразява тази парадигма, как цветът е част от дизайна на учебната среда. Изследванията също установяват връзка между цветовете и озвучаването в учебната среда. Различни цветове и мелодии се свързват с различни видове дейности в учебното пространство.

На базата на мнението, че невключването на всеки индивид може да генерира лоши резултати за много години напред, трябва да признаем, че учебната среда се разглежда по различен начин от различните потребителски групи. Това се отнася не само за учащите се, но и за учителите и администраторите. Те са различни потребителски групи, които имат различен подход за разбиране на средата и могат да участват на различно ниво в рамките на процеса на проектиране – чрез информация как

*Включване на всички
Involving everyone*

*Бъдещето на обучението
The future of learning*

специализираната среда отговаря на нуждите на учащите се при предпроектните проучвания или на ниво участие в процеса на проектиране. Така че преди проектиране на училище е необходимо да бъде ангажирана училищната общност с цел получаване на обратна връзка относно селектирането или алтернативите за дизайн.

В заключение мога да потвърдя, че бързите темпове на развитие на образованието налагат планирането и проектирането на училища да бъде адаптивно и гъвкаво, за да се създаде набор от образователни модели и типове среда, включително такива, които все още са обект на бъдещето.

BASIC POSTULATES, NEW CONCEPTS AND PERSPECTIVES FOR THE LEARNING ENVIRONMENT

Prof. Arch. Ashraf Salama Ph. D

Today's learning environment around the world does not create a sense of hospitality and safety, does not encourage the productivity of teachers and students. All educational reforms and efforts are useless if children or students go to school in buildings that destroy their creativity, inhibit their innovative spirit and ignore their achievements.

Current views on the planning and design of the school environment always emphasize the improved development of standard specifications that address what should be in the school building, but rarely address the "Why" and "How". The design approach usually ignores issues of privacy, personal space, small group spaces, crowding, density. It does not address the adaptability of the school building to community issues and sense of place.

A key aspect in the design of the school environment is the type of school. Whether it be a standard design for the whole school or pre-approved elements within the building.

The second aspect is the concept and idea of academic substance, which divides the school into several groups, each of which focuses on different components, on the basis that in smaller schools, the level of engagement is higher and there is more interaction. It results in a floor plan of a school of separate groups that encourage positive connections, allow indoor and outdoor integration, instill a sense of identity and belonging. Each group can integrate students from different levels.

The third aspect is related to designing spaces and adapting them to activities for the community. The school buildings could be seen as a hub, which would allow for year-round use as a library, gym, recreational activities, polling stations and much more from the entire community.

The fourth aspect is the idea of classroom typology, which in the past has been expressed in a standardized floor plan that maintains order and controls student behavior. This assumes that everyone learns in the same way. Today, moving to a different system of education, we must take into account that all learners have specific needs and do not learn in the same way. The typology should reflect this.

Most schools have white walls, brown furniture, pale floors. Recent research shows that different colors stimulate human memory and cognitive abilities. Research also establishes a connection between colors and tune.

The learning environment is viewed differently by learners, teachers and administrators who are different user groups with their own understanding of it and can participate in the design process by informing how it meets their needs. They need to be engaged to get feedback on selection or design alternatives.

The rapid pace of educational development requires school planning and design to be adaptive and flexible to create a range of educational models and types of environments, including those that are still subject to the future.

ХУБАВОТО УЧИЛИЩЕ: КАК АРХИТЕКТУРНАТА СРЕДА ПРОМЕНЯ СЪЗНАНИЕТО, УЧЕНЕТО И ПРЕПОДАВАНЕТО

Виолетка Славова
Мария Стайнова

Арх. Мария Стайнова е съосновател на Лусио Архитекти и завършва Университета по архитектура, строителство и геодезия в София.

Покрай следването в Испания в (CEU Cardenal Herrera) и работата си в Холандия и България развива интерес към обществените сгради.

Професионалният ѝ опит включва реализации на стагиони, мостове и групи едромасабни проекти в студио Zwarts and Jansma architects в Амстердам, от интериорни до градоустройствени проекти в студио Urbanviva в София. Мария има професионален опит като коуч по дизайн мислене в launchlabs София, където прилага методологията "дизайн мислене" в проекти за иновации и клиентско преживяване в областта на образованието, информационните технологии и търговията. През 2017 г. с Виолетка заедно основават студио Лусио архитекти, където комбинират професионалния си опит и страстта за промяна на поведението на хората чрез дизайн.

Арх. Виолетка Славова е съосновател на Лусио Архитекти и завършва Политехникито ги Милано с двойна магистратура по Архитектура и Хонорис Програмата Алта Скуола Политехника за иновации и мултидисциплинарни проекти. Интересът ѝ към едромасабни сложни конструкции провокира избора за дипломен проект за нов стагион в Милано, който поражда любопитството ѝ към клиентското преживяване в архитектурата. Втората магистратура в ASP ѝ дава възможност да изследва как дизайнът се ориентира около нуждите на хората, а не само естетическите и конструктивни норми. Там тя се запознава с дизайн мисленето като метод за иновативни решения на предизвикателства и с фасилитиране на интердисциплинарни екипи. Загълбочава още познанията си в тази насока благодарение на участие в международни уъркшопи по дизайн в Копенхаген и Чикаго.

В България, Виолетка прилага познанията си по дизайн мислене като коуч в launchlabs Sofia. По същото време заедно с Мария основават Лусио Архитекти, след като проектът им печели конкурс "Училища на бъдещето". Същият е реализиран през 2018.

*Детето има трима учители: Възрастните,
другите деца и физическата среда.
Лорис Малагуци –
основател на подхода „Реджо Емилия“*

В последно време в обществото ни се заговори за създаването на **хубави училища** – за училища „за пример“. Но какво всъщност е „хубавото училище“ в контекста на архитектурата и интериора?

Нашата теза, като архитектурно студио, което от 8 години се специализира само в образователни пространства, е, че сградата и по-специално средата, в която ежедневно учебната общност прекарва по-голямата част от будното си време, има огромно влияние върху учебното преживяване на всички участници в нея.

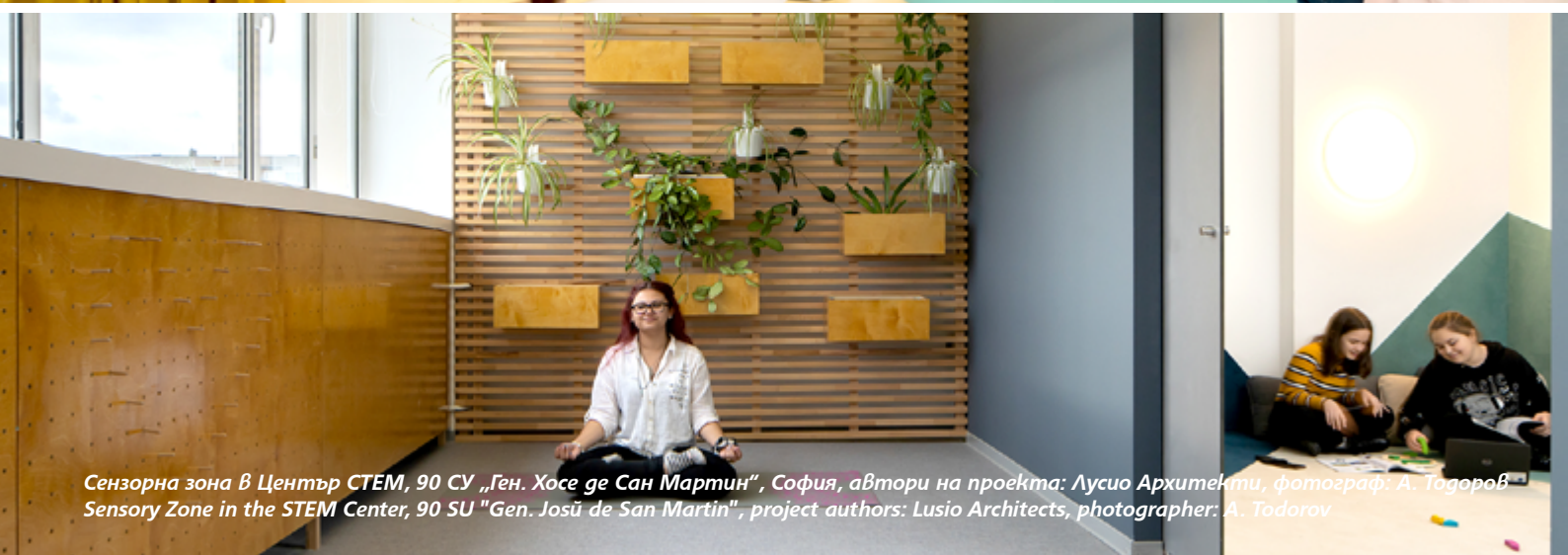
Какво НЕ дефинира загължително „хубавото училище“

Като за начало е добра отправна точка да определим и какво **не** прави едно училище загължително „хубаво“ в контекста на архитектурата и интериора.

„Лъскавата“ архитектура и среда не правят загължително едно училище хубаво. Разбира се, че качествените модерни материали вън и вътре (особено естествените), новите строителни системи и инсталации, модерното обзавеждане могат да спомогнат за цялостен архитектурен образ, който може лесно да подлъже окото и усещането, че образователната среда и отвън, и отвътре предполагат качество на продукта като цяло.

Сцена в Център STEM, 90 СУ „Ген. Хосе де Сан Мартин“, София, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: А. Тодоров
Stage in Center STEM, 90 SU "Gen. José de San Martín" Lucio Architects, photographer

Сензорна зона в Център STEM, 90 СУ „Ген. Хосе де Сан Мартин“, София, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: А. Тодоров
Sensory Zone in the STEM Center, 90 SU "Gen. José de San Martín", project authors: Lucio Architects, photographer: A. Todorov

Мултифункционално учебно пространство в „Лаборатория за млади изследователи“, I ОУ „Никола Вапцаров“, Берковца, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: Светослав Анастасов / Multifunctional learning space in "Laboratory for young researchers", I "Nikola Vaptsarov" Elementary School, project authors: Lucio Architects, photographer: Svetoslav Anastasov

Зона за презентации в „Да Винчи“ STEM Хъб, СУ „Хр. Ботев“, Карнобат, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: П. Митрева / "Da Vinci" STEM Hub Presentation Area, Hristo Botev School Karnobat, project authors Lucio Architects, photographer P. Mitreva

Подкаст студио и зона за анимация в „Да Винчи“ STEM Хъб, СУ „Хр. Ботев“, Карнобат, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: П. Митрева / Podcast studio and animation area in "Da Vinci" STEM Hub, "Hr. Botev" Secondary School, Karnobat, project authors: Lucio Architects, photographer: P. Mitreva

Подкаст студио и зона за анимация в „Да Винчи“ STEM Хъб, СУ „Хр. Ботев“, Карнобат, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: П. Митрева / Podcast studio and animation area in "Da Vinci" STEM Hub, "Hr. Botev" Secondary School, Karnobat, project authors: Lucio Architects, photographer: P. Mitreva

Мултифункционално учебно пространство в STEM Хъб "Следващо ниво", I ОУ "Н. Вапцаров", Берковци, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: Д. Тодоров / Multifunctional learning space in STEM Hub "Next Level", I "N. Vaptsarov" Primary School, Berkovitsa, project authors: Lucio Architects, photographer: D. Todorov

Визуализация, Входно фойе и място за събиране в училище „Роналд Лаудер“, Образователен комплекс „Шалом“, София, автори на проекта за интериор: Лусио Архитекти, визуализации: Mana studio/ Visualization, Entrance Lobby and Gathering Space at "Ronald Lauder" School, Shalom Educational Complex, Sofia, authors of the interior design: Lucio Architects, visualizations: Mana studio

Фактът, че една училищна сграда е нова, също допълва възможността човек да се заблуди, че „ново = хубаво“. В допълнение, когато тази среда е не просто нова, а и „голяма“ – с добре развити спортни съоръжения, басейн, дворове и зелени площи – пътят към заключението, че това би трябвало да е една добра сграда и среда, става изключително къс.

Едно училище също НЕ е хубаво, когато е бързо построено. Когато става въпрос за процеса на възлагане, проектиране и строителство в рамките на ЗОП, но също и в частния сектор, бързината на проектирането и реализацията неминуемо влияе негативно на образователна сграда.

Наше дълбоко убеждение е, че **хубавата училищна сграда и среда е тази, която придвижва образователния модел, начина на преподаване и учене на училищната общност от стария (или йерархическия) към новия (или дистрибутирания) модел.**

Глобално превключване към нов образователен модел

Логично е, че анализът на една сграда трябва да засегне функцията ѝ и до каква степен средата помага или пречи на обитателите да я осъществяват. Например при жилищата ни изискванията не са се променяли твърде много в последните векове – хората все още имат нужда от място да спят, да приготвят храна и да се хранят, да се събират заедно с близки. Да, допълнили са се някои вторични нужди, като наличието на гараж например, но това не е задължително и в никакъв случай не е разтърсило основните изисквания към жилището като структура, сграда и среда.

За разлика от това обаче образователните системи по цял свят се намират в драматичен хаос от търсения, реформи, навлизането на изкуствения интелект и цялостна несигурност как да обучават адекватно бъдещите поколения, чиито професии най-вероятно дори не съществуват днес.

Старият учителоцентристки модел за масово обучение, в който учителят е в центъра като единствен източник на знание, което налива в главите на учениците, е бил подходящ за една отминала епоха, където целта е била да се постигне наличие и унифициране на базовите знания; основен „потребител“ са били бъдещите работници във фабриките. Ключов фактор, разбира се, е бил фактът, че **учителят действително е бил единственият източник на знание**; без интернет, без достъп до обществени библиотеки, без дори учебници в самото начало. Готова програма, базови знания, никакво право на избор, нормирани часове, нормирани почивки, дисциплина и мълчание, всички учат едно и

също нещо, без смесване по възрасти, отделени в отделни кутийки без връзка помежду им. Първите училищни сгради са били измислени така, че да отговорят на тази парадигма и да я подкрепят физически.

Проблемът днес и открай време е, че никога все още не е казал ясно **на училищните сгради, че от тях вече се изисква да подкрепят един коренно различен модел на образование.** Ето защо, за съжаление, дори чисто нови училища, които се строят не само в България, но и из цял свят, са „ушити“ по стария начин и реално спъват усилията и желанията на образователните общности да направят качествен скок по отношение на ученето и преподаването. С две думи: не са „хубави“ сгради.

Новата образователна парадигма

В книгата „Learning by design“ авторско трио от архитект, дизайнер и образователен експерт от Харвард дефинира четири основни промени, които описват новото световно схващане за промяната в образованието:

Учителите – от соло преподаване към сътрудничество в екипи. Изконната ни представа за преподаването обикновено е свързана с картината на един учител, изнасящ урок, застанал пред цял клас, затворени в едно пространство (понякога за цял ден). Класната стая като гравивна единица на училището е възникнала, за да обслужи точно този учебен сценарий, в който всеки учител почти „притежава“ класната стая и съответно общуването с други учители за преподаването е сведено до минимум. Днес обаче колаборацията между учителите и възможността им да споделят и обменят знания и опит е изолирано в много проучвания като фактора, който доказано повишава постиженията на учениците. Едно скорошно проявление в България на този принцип са Професионалните учещи общности (ПУО), които се срещат все по-често в нашите училища, но за съжаление, все още не са норма и са сериозно ограничени от различни фактори – липсата на адекватни пространства е един от тях.

Педагогиката – от водена от учителя към водена от ученика. Днес ролята на учителя се измества от центъра на обучението: той или тя вече не се очаква да има всичкото знание, което да предаде на учениците, а да влезе в ролята на техен ментор и да ги напътства, докато те сами се научават да управляват знанието, ресурсите и времето си, така че да постигнат учебните си цели. По този начин се маха акцентът от запомнянето и възпроизвеждането на знания (и последващото им забравяне) и се акцентира върху придобиването на умения, които учениците да използват в професионалното си развитие. Може да се каже, че в новата парадигма учениците са в центъра: те трябва да

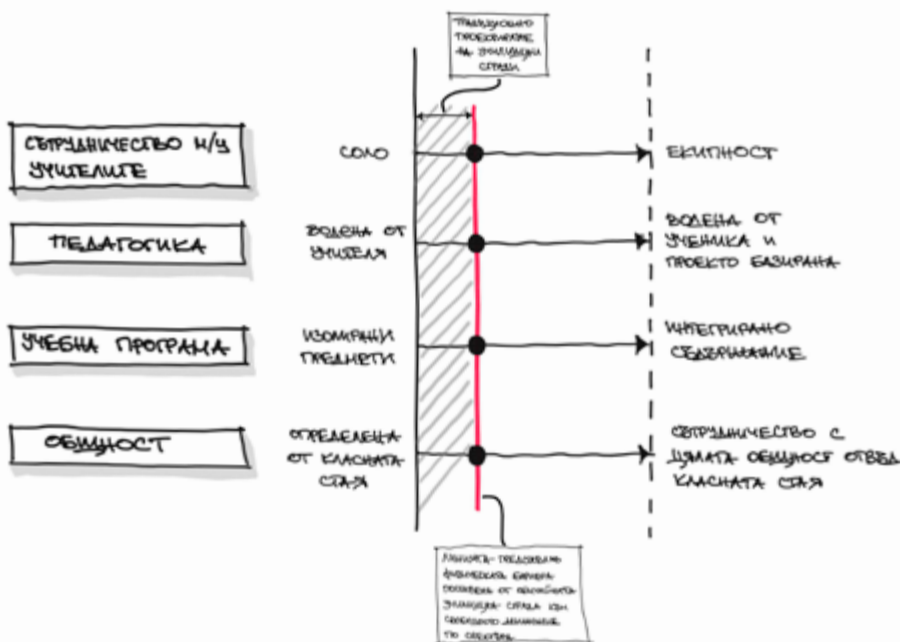
придобият уменията да учат – не даден предмет, а изобщо – и то по такъв начин, че да се съхрани естественото им любопитство и желание за експериментиране. Традиционната класна стая е изпълнена с истински физически препятствия за учителите, които желаят да обърнат модела: учителската катедра, подиумът, дъската „на учителя“, тежките непреместваеми чинове. На макрониво – цялата училищна сграда също не е замислена по начин, който да подпомага този нов поглед, а обратно – замислена е основно с идеята за лесен контрол на възрастните над децата във всеки един аспект от учебния им ден.

Учебната програма – от отделни предмети към интердисциплинарни курсове. Начинът, по който учебната програма в момента фрагментира знанието и го преподава в отделни кабинети и отделни часове от отделни учители, се подлага на все по-голямо съмнение; той не отразява действителността, в която различните науки работят в синхрон помежду си, за да дадат отговор на реални проблеми. „Междупредметни връзки“, за щастие, е термин, който все по-често се чува и в българските училища, най-вече покрай бума на STEM центровете и STEM обучение. При по-близък поглед те също имат свои проблематики, като основната е изключване на хуманитарните науки и изкуствата, но все пак заложеният принцип на междупредметните връзки трябва да бъде оценен. Тази тема, разбира се, е тясно свързана и със сътрудничеството между учителите, без което би било немислимо да се осъществи истински проектно базирано интердисциплинарно обучение. Сегаешната учебна среда е замислена да отговаря на стария модел: фрагментирано знание

– фрагментирани кабинети.

Общността – от класната стая към мрежата от хора. Днес, когато огромна част от знанието е постоянно в задния ни джоб, времето в училище ще трябва да акцентира много повече върху уменията на децата да общуват – тяхното социално и емоционално развитие като част от учебна общност. Сегаешното разпределение по класове, които отново са основно обусловени от границите на класната стая, спира възможността за общуване между различните възрасти по интереси. Не само общуването между учениците е важно. Досегът на децата с учителите им може да бъде много по-богат; ценно за тях е да получават различни гледни точки от възрастните и това трудно може да стане смислено в рамките на 10-минутно междучасие и в компанията на още 25 деца. Дизайнът на пространството може радикално да подпомогне неформалното общуване, което в момента е задушено, контролирано и йерархично в рамките на плановете разпределения с коридори с класни стаи-кутийки.

Също така е важно е да напомним, че новата образователна парадигма всъщност не е никак „нова“. Образователни методи като Монтесори, Реджо Емилия, сократовите дискусии и много други отдавна демонстрират по-високото качество на образователното преживяване, поставяйки индивидуалното дете в центъра му. В България също сме развили ценни собствени модели като например сугестопедията на проф. Георги Лозанов и Сенговата система и училища, разработена от акад. Блавест Сенгов. Въпреки безспорните им успехи и международно признание, включително от UNESCO, те по никакъв

Графика „Традиционната архитектура на училищна сграда като бариера за новите образователни модели“, адаптирана от Луцио Архитекти, оригинален източник: „Learning by Design: Live Play Engage Create“, Prakash Nair, Roni Zimmer Doctori, Dr. Richard F. Elmore, 2020

Chart "Traditional School Building Architecture as a Barrier to New Educational Models", adapted from Lucio Architects, original source: "Learning by Design: Live Play Engage Create", Prakash Nair, Roni Zimmer Doctori, Dr. Richard F. Elmore, 2020

значителен начин не се използват в масовата българска образователна система днес.

Архитектурни принципи за постигане на „хубави“ училища

Голямата драма на днешните училищни сгради, и то не само на съществуващите, а дори на голяма част от новопроектираните и построените, е, че продължават да държат учителите и учениците заложници на пространства, които са служили на отминал период и отминали разбирания за това какъв е крайният продукт от едно качествено образование. В България, за съжаление, няма училищни сгради, които истински, дълбоко и цялостно да са преосмислени като структура, разпределение и среда. Масово училищната общност дори не осъзнава до каква степен архитектурната среда им „вързва ръцете“ да преподават, учат и взаимодействат по нови начини; това е, защото нямат база за сравнение.

Графиката, заимствана от книгата „Learning by design“, онагледява с червената линия точно как традиционно проектираната сграда и среда служат като бариера на ученето и преподаването. Важно е да споменем, че нито един от двата края на спектъра на образователния модел не е „добър“ или „лош“ и не предполага, че всички училища трябва да се преместят изцяло вдясно; видимо е обаче, че дори тези от тях, които имат куража и капацитета да се опитат, биха били възпрепятствани от самата сграда.

Архитектурни пространства и разпределение

Всеки един от следните елементи в комбинация с останалите е характерен и жизненоважен за планировката на съвременните учебни сгради и изисква опитен специалист, който умело да ги съчетае:

- Мултифункционално събирателно пространство: сърцето на училището, със своя сцена и пряка връзка с представително входно фоайе
- Учебни ядра с дневни (известни в литературата на английски като „breakout areas and commons“)
- Коридорите, проектирани като места за учене и социализация
- Артикулирани учебни студиа като наследник на „класните стаи“
- Физически връзки и видимост помежду учебните студиа, както и между тях и дневните
- Пространства за интегрирано знание:

makerspace, лаборатории, театър, изкуства, учебни кухни и други НЕкабинети

- Зони за учители, разпределени из цялата сграда
- Зони за движение и физическа активност, вплетени равномерно в цялата сграда
- Привлекателна зона за хранене на партерно ниво и задължително в пряка връзка и видимост към мястото за подготовка на храната
- Училищен двор с осмислен дизайн на зони, включително учене на открито, и много повече зелени площи, отколкото асфалт
- Използване на училищните покриви като тераси за учене на открито при недостатъчно дворно пространство
- Преосмисляне на училищните тоалетни като самостоятелни единични пространства
- Преоразмеряване на местата за съхранение, увеличаване на броя им и равномерното им разпределяне из цялата сграда

Списъкът не е изчерпателен, но същевременно представя минималните изисквания към архитектурното разпределение на едно „хубаво“ училище. Има и друг списък с изисквания към самата среда по отношение на цветове, материали, текстури, финиши, акустика, осветление, обзавеждане и оборудване, които отново са специфични за новите образователни сгради.

Дори съобразено с всичко това, училищната сграда би създала промяна само на микролокално ниво и би въздействала само върху преките си ползватели. Ефектът му спира буквално до рамките на оградата на имота му.

Една училищна сграда, особено нова, има много по-голяма потенциална енергия от това просто да обезпечи свободното случване на съвременни образователни модели. Вдъхновената училищна общност в комбинация с добре проектирана сграда са в състояние да повлияят на себеусещането на цели квартали, на възприемането на хората със специални нужди и образователни потребности и дори да стимулира реформи в МОН и образователната система като цяло. Това е действителната сила на архитектурата и това би направило едно училище действително „хубаво“.

Източник: *“Learning by Design: Live Play Engage Create”, Prakash Nair, Roni Zimmer Doctori, Dr. Richard F. Elmore, 2020.*

THE GOOD SCHOOL: HOW DOES THE BUILT ENVIRONMENT CHANGE MINDS, LEARNING AND TEACHING

Arch. Maria Staynova
Arch. Violetka Slavova

Recently, more and more visionaries in our society have set themselves the goal of changing the education system in Bulgaria. The building, and in particular the environment in which the learning community spends most of its waking hours each day, has a huge impact on the learning experience of all involved, which is often underestimated or even completely ignored. A good school cannot be defined as a quality of architecture by whether it is new, large, "shiny" or quickly built. A good school building and environment is one that shifts the educational model, the way of teaching and learning of the school community, from the old (or hierarchical) to the new (or distributed) model. The world is moving to a new educational paradigm defined by 4 major changes: collaborative teaching teams, student-led pedagogy, interdisciplinary courses instead of separate subjects, connectedness in the school community. The new educational model requires qualitatively different spaces and layouts for new school buildings. The right acoustics, materials, lighting, furnishings and colour palettes are also hugely important to the environment. In its purest form, a good school building sets an example and attracts other schools to emulate it, and this inevitably leads to innovations in teaching and even reforms in educational institutions.

Общо пространство В Център STEM, 90 СУ „Ген. Хосе де Сан Мартин“, София, автори на проекта: Лусио Архитекти, фотограф: Александър Тодоров / Common Space at the STEM Center, 90 SU "Gen. Josü de San Martin", Sofia, project authors: Lusio Architects, photographer: A. Todorov

(НЕ)ВЪЗМОЖНИЯТ ЕДНОСМЕНЕН РЕЖИМ

Мирела Стефанова
Росица Браткова

Арх. Мирела Стефанова е родена в София през 1977. Завършва УАСГ през 2002 г. в катедра „Обществени сгради“ при арх. Танко Серафимов. След дипломирането си започва работа при арх. Ел. Пактиавал, а след това се премества в архитектурното бюро на арх. Л. Семерджиев. От 2013 г. работи самостоятелно. Проектира предимно жилищни сгради, като повечето от тях са многофамилни. Следи развитието на родния си град в пространствено, градоустройствено и социално отношение. Смята, че бюрократичната тежест в проектирането на сгради е твърде голяма, без това да води до подобряване на градската среда. Майка на две деца, които учат на две смени.

Арх. Росица Браткова е родена в София през 1977 г. Завършва 91-ва НЕГ, а през 2002 архитектура в УАСГ, катедра „Обществени сгради“. През 2015 завършва магистратура по архитектурна теория и критика. Съосновател е на ТТХР Аедес Студио и участва в проектирането на емблематични сгради като „Жаклин“, „Ред Епъл“, „Кошер“ и др. Студиото е носител на много награди, сред тях многократно „Сграда на годината“, а „Жаклин“ остава единственият български проект, попаднал в селекцията на фондация Мис ван дер Рое. Арх. Браткова е била член на международни журита, изнасяла е лекции и е водила работилници в различни университети. Преподава в УАСГ от 2015, а от 2019 е асистент в катедра „Обществени сгради“. Участва в множество конференции, автор е на редица публикации. Майка на три деца.

арх. М. Стефанова

арх. Р. Браткова

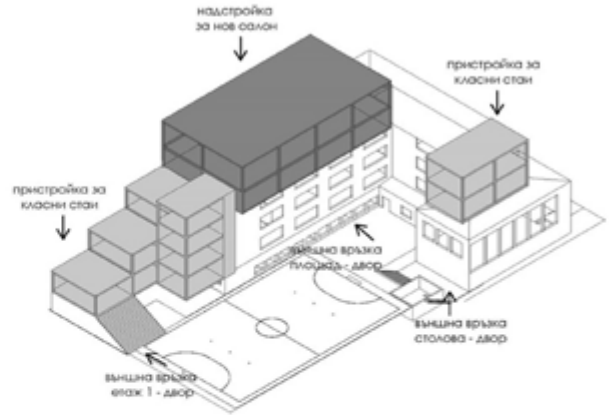
Според официалната статистика 51% (141 194) от учениците в София учат на две смени. За страната това са 35% от всички 710 000 ученици. Нашето проучване е фокусирано върху ситуацията в София, където в 90 от 237 училища децата продължават да учат на двусменен режим.

Идеята за преминаване към едносменен режим в България започва да се реализира през 2016 г., когато МОН определя 4-годишен срок това да се случи. През 2018 г. става ясно, че срокът е нереалистично кратък и се приема удължаването му до 2028 г. В началото на 2024 г. можем да определим като недостатъчни усилията на държавата и общините в посока на реализирането на така важния за децата преход към обучение на една смяна. В момента в нито една европейска страна няма двусменен режим, макар че във

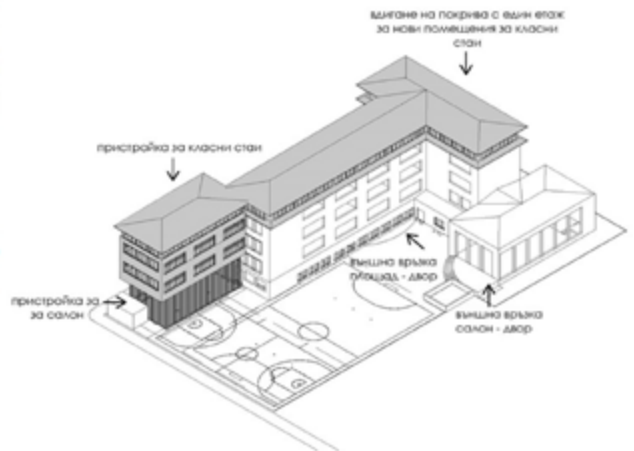
всички големи градове училищата са препълнени и изпитват затруднения. Двусменен режим има в Турция и в Русия.

Тук няма да се спираме на добре известните и аргументирани становища на невролози и психолози за вредите от твърде ранното ставане на учениците. Целта е да покажем, че има градоустройствени, архитектурни, конструктивни и строителни възможности да се разшири материалната база на училищата така, че всички деца да учат на една смяна, което е доказано по-добрият вариант.

Основна причина за невъзможност за преминаване към едносменен режим е недостатъчната материална база. Този недостиг има два аспекта – недостиг на класни стаи и кабинети и недостиг на капацитет на физкултурните салони да поемат необходимия брой паралелки.

Предложение за разширение на 41 ОУ - „Аедес Студио“ / proposal for the extension of 41 ОУ - Aedes Studio

Предложение за разширение на 41 ОУ - „Ямазаки архитектура“ / proposal for the extension of 41 ОУ - Yamazaki architects

91 Немска езикова гимназия на ул. „Позитано“, източник – Гугъл карти
91 German language high school on "Positano" street, source - Google Maps

В повечето случаи липсата е и в двете посоки, но има и изключения, като например 22 СУ, което разполага с голям брой класни стаи и кабинети, но само с един физкультурен салон.

Какви са възможните сценарии пред училищата с недостатъчно големи сгради и имоти:

1. Никаква промяна – двусменният режим се запазва, което в дългосрочен план ще ги направи нежелани за децата и родителите.

2. Преминва се към едносменен режим, като се запазват сградите в сегашния им вид, но се намалява броят на паралелките. Това ще доведе до значително намаляване на общия брой деца, които могат да посещават училище в центъра. Вероятно най-засегнати ще бъдат учениците от гимназиален курс, които ще трябва да пътуват по-дълго.

3. Преминаване на едносменен режим при запазване на сегашния брой деца и допълване на недостатъчната материална база. Като родители и архитекти искрено вярваме, че това е единственото правилно решение. По-нататък ще изследваме (не)възможностите то да се случи.

Нека да разгледаме три централни софийски училища, обхващащи всички възрастови групи – до 7-ми клас – 41 ОУ; само гимназиален – 91 НЕГ; пълния курс – 19 СУ. Общото между тях е, че са разположени в центъра на София, на малки те-

рени, а сградите им са достигнали нормативно позволения капацитет, но не са достатъчни, за да съберат сегашния брой ученици в една смяна.

В случая на 41 ОУ двата варианта за разширение са предложени на „Аедес студио“ и на „Ямазак архитекти“. Те решават проблема с броя на стаите и физкультурния салон, но превишават етажността и кинта и не могат да спазят отстоянията от регулация, ако в двора има изрище.

19 СУ приема децата от гъсто населен жилищен район и е единственото, в което се изучават скандинавски езици в гимназиален етап. За да запази учениците си от 1-ви до 12-ти клас, сградата се нуждае от допълнителни класни стаи и втори физкультурен салон. В момента над 1000 ученици на две смени имат часове по физическо възпитание в салон с площ от 200 кв. м и ако имат още един такъв, ще се доближат до преминаване на едносменен режим. Възможности за построяване на втори салон има, но той също не може да постигне изискваната минимална площ от 480 кв. м. Ако бъде построен върху съществуващата, ще се наложи сериозно и скъпо укрепване на сградата. Ако пак се построи в двора, ще се нарушат отстоянията, Кинтът и плътността. Казусът е класически пример за параграф 22 – съществуващият салон е малък и не отговаря на нормите, но по-голям ще наруши други норми.

Международно училище в Копенхаген на C F Moller Architects – пример за голяма етажност и детски мащаб, максимално използване на терена и на покривите / Copenhagen International School of C F Moller Architects - large floor plan and children's scale, maximum use of the terrain and roofs

Възможните варианти за разширение на 91 НЕГ минават през надстрояване на четириетажното тяло, пристрояване на ново крило от изток и надстрояване над физкултурния салон. Нито една от тези намеси не може да отговори на сегашните норми за отстояния, етажност, плътност и Кинт. Ако обаче НЕГ не се разшири, седемте паралелки, които се приемат в момента, ще трябва да се намалят до 3-4. Погледнато така, излиза, че от прекомерна грижа за учениците законът ще принуди едно от най-елитните училища да намали местата почти наполовина, вместо напротив – да даде възможност те да се увеличат допълнително.

В тези и в редица други случаи разширяването е архитектурно, конструктивно и финансово възможно, но не и нормативно.

Къде всъщност е проблемът?

Свикнали сме да мислим, че проблемът винаги е в липсата на пари, но тук спънките се появяват далеч по-рано. Това са някои от изискванията, които сега действащата законова уредба поставя към училищните сгради:

1. Минимална площ на дете от терена (8 кв. м в застроени територии), но не по-малко от 5000 кв. м;
2. Ниска етажност (до 4 етажа в застроени ур-

банизирани територии);

3. Максимален Кинт от 1,2 и плътност до 40%;
4. Отстояние навътре от регулацията от 15 м за класни стаи и 5 м за неучебни помещения;
5. Минималната изисквана площ за нов салон е 520 кв. м, а за съществуващ – 480 кв. м, без значение какъв е сегашният му размер. Много от сега действащите салони са значително по-малки.

Погледнати абстрактно, те имат ясна философия – да осигурят достатъчно пространство за всяко дете. Имат обаче и два сериозни недостатъка – първо почти не правят разлика в степента на урбанизираност между малките населени места и големите градове. Второ, не отчитат реалната ситуация в много части на големите градове, особено в централните, която изобщо не може да отговори на тези изисквания. Свободни терени в центъра на София от над 5000 кв. м с добро изложение, далеч от шумови и други източници на замърсяване (булеварди, големи улици), почти не са останали. Притиснатата от кризата с детските градини, общината не планира строителство на нови училища, а малкото новопостроени (частни) са в периферията. Щом няма изгледи за нови сгради, нека да разгледаме положението в някои съществуващи централни софийски училища.

училище	паралелки	брой деца*	УПИ***	ЗП***	% плътност	мин УПИ**
6 ОУ	21	500	6073	1012	16,7%	4000
7 СУ	55	1320	5198	1996	38,4%	10560
18 СУ	84	2016	13454	3044	22,6%	16128
19 СУ	43	1032	3994	1243	31,1%	8256
20 ОУ	28	672	4868	1205	24,7%	5376
22 СУ	58	1392	8786	2512	28,6%	11136
32 СУ	76	1824	3894	1820	46,7%	14592
35 СУ	39	936	10224	1931	18,9%	7488
38 ОУ	28	672	5424	841	15,5%	5376
41 ОУ	28	672	3335	927	27,8%	5376
91 НЕГ	35	840	4055	1007	24,8%	6720
127 СУ	47	1128	4397	1382	31,4%	9024
133 СУ	48	1152	4705	1519	32,3%	9216
134 СУ	36	864	6044	1265	20,9%	6912
СМГ	48	1152	5115	1904	37,2%	9216

На таблицата се вижда, че единствено 6 ОУ и 20 ОУ са преминали на едностранен режим. В жълто са оцветени нужните площи на терена, които не отговарят на реалните, а в червено – терените пог 5000 кв. м

* броят на децата е приблизителен – по 24 деца в паралелка

** според броя деца и нуждата от 8 кв. м на дете

*** данните са от Гис София

На таблицата се вижда също и че само три от представените училища разполагат с нужния терен за броя ученици. Ако бъдем реалисти, трябва да си дадем сметка, че щом съществуващите училища не изпълняват нормите, значи децата в тях са изключени от тези норми. Така естествено възниква въпросът: ако нуждите на града от училищни сгради са по-големи от реалните пространствени възможности на този град, не следва ли от това, че пространствените нормативни изисквания към тези сгради трябва да се облекчат? Единственото възможно развитие на градовете е устойчивото, а плътността е основен елемент от него. Необходимо е да се позволи по-голямо уплътняване на училищните терени, за да осигурят адекватен на нуждите брой места.

Нека да разгледаме подробно горните пет точки.

1. Само три от училищата в таблицата покриват изискването за площ на имота. Очевидно е, че въпреки демографския срив площта на училищните терени е недостатъчна за броя ученици в центъра на София. Не е сериозно да се говори за намаляване на броя ученици. Единствената логична възможност е тази норма да се съгласува с реалността и да се намали.

2. Етажност – голяма част от същест-

вуващите училища в центъра са достигнали максимума от 4 етажа. Това означава, че недостигът от класни стаи за едностранен режим не може да бъде компенсиран с надстрояване във височина, освен ако това ограничение не се промени. При това по-високите етажи могат да се отредят за по-големите ученици.

3. Ограниченията за Кинт 1,2 и плътност 40% в малките имоти не допускат изграждането на нови, достатъчно големи физкултурни салони, както и дострояването на класни стаи. Много от съществуващите училища превишават този Кинт. От друга страна, той прави невъзможно дори евентуалното използване на плоските покриви за спортни площадки.

4. Прибирането навътре от собствената регулация е изискване, на което много от съществуващите сгради не отговарят. При евентуално разширение обаче новите части ще трябва да се приберат навътре от сегашния контур на сградата, което изключително усложнява и оскъпява реализирането им и допълнително намалява и без това недостатъчните дворове.

5. Много съществуващи физкултурни салони са по-малки от нормативните, но въпреки това се използват за училищните нужди. При евентуална реконструкция обаче техният размер ще трябва да бъде увеличен, за да бъдат отново въведени в експлоатация. Когато се добавят и изискванията на горните 4 точки, се получава парадоксът, че тъй като няма накъде да растат, малките физкултурни салони не могат и да се реконструират.

И така, за да се реши проблемът с едностранния режим за училищата, предлагаме:

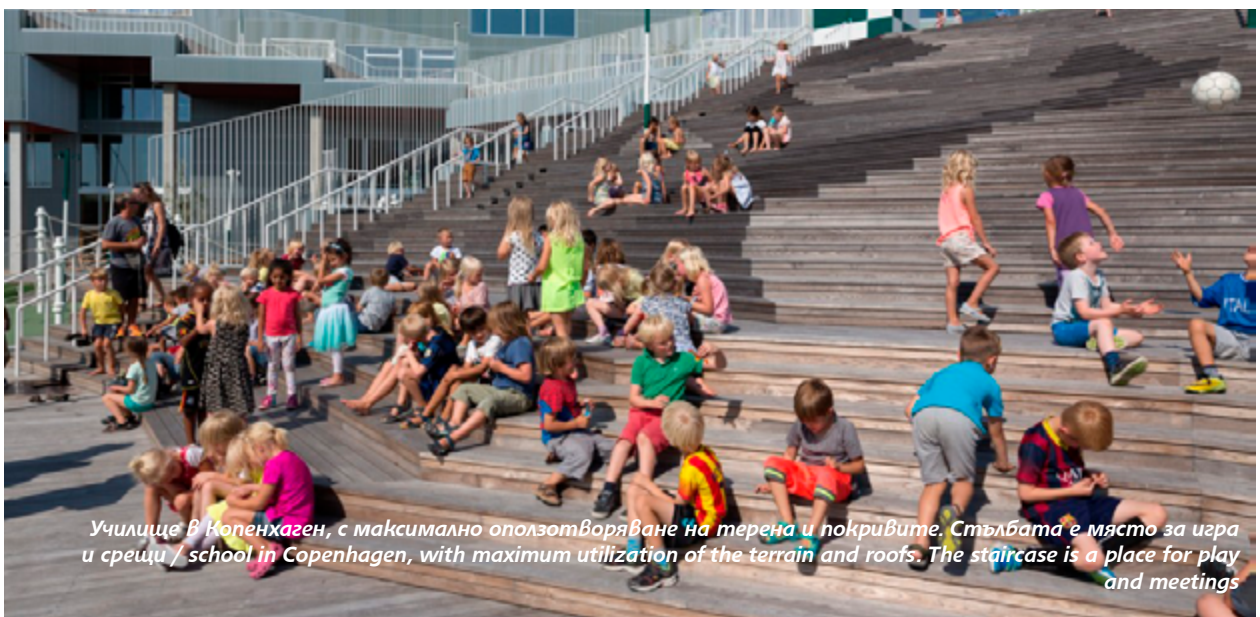
- да се въведат категорични разлики в изискванията към сгради в гъсто населени и в слабо населени територии;

Училище В Бруген, Копенхаген на CF Moller Architects – пример за разполагане на уличната регулация, използване на покрива / school in Bryggen, Copenhagen on C F Moller Architects - example of placement of the street regulation, use of the roof

Начално училище "Малборо" В Лондон, арх. Dixon Jones – пример за разполагане на уличната регулация, оптимално използване на имота, чрез вкопаване на двора и покривите / Marlborough Primary School in London, Arch. Dixon Jones - an example of the layout of the street regulation, optimal use of the property, by digging in the yard and roofs

Училище В Копенхаген, с максимално оползотворяване на терена и покривите. Стълбата е място за игра и срещи / school in Copenhagen, with maximum utilization of the terrain and roofs. The staircase is a place for play and meetings

- да се въведат по-съществени разлики в сградните изисквания за начален и за гимназиален курс;

- да се вземат под внимание реалните условия в градовете и на тази база да се увеличи плътността, етажността и Кинтът и да се намалят изискванията за минимална площ от терена на дете, особено за съществуващите училищни сгради;

- да отпаднат отстоянията априори – вместо това те да се регулират от конкретната градоустройствена ситуация, както е например при жилищните сгради;

- съществуващите физкултурни салони да се приемат за достатъчни като площ за един клас, въпреки че са по-малки от изискваните.

Взето поотделно, всяко от тези ограничения има своите основания. От другата страна на везната обаче остава перспективата градовете просто да не могат да осигурят необходимия брой места в съществуващите училища поради недостига на сградния фонд или част от децата да продължат да учат на две смени.

Нека да наречем това, което предлагаме, прагматичен идеализъм. Прагматичен, защото, за разлика от нормативната уредба, изхожда от реалната ситуация в градовете. Идеализъм, защото като най-важна цел посочва осигуряването на достатъчен брой училищни места

при едносменен режим в най-гъсто населените и застроени части на градовете. Сегашните наредби, от друга страна, изхождат от модернизатката презумпция за идеални сградни условия, които, несъобразени с реалността, остават абстрактни и неизпълними. В резултат на това в края на краищата страдат децата – тъй като е забранено да учат на петия етаж, те са принудени да стават в 6:00 всяка сутрин; тъй като нямат място за втори салон и първият не може да бъде реновиран. Нека да си дадем сметка, че децата не само учат, но и живеят в градовете, така че, ако едно дете може да живее на десетия етаж, защо да не може да учи на шестия; ако то може да играе на терасата, защо да не може да спортува на покрива на училището?

Оказва се, че максималистичните нормативни изисквания са на път да унищожат реалните възможности за подобряване на средата в училищата както за спорт, така и за учене. Това се отнася с особена тежест за големите градове. В София проблемът освен централните училища засяга и много квартални. Известни с огромната си натовареност са 125 СУ в „Младост“, 51 СУ в „Хиподрума“, 119 СУ в „Изток“, 107 ОУ в „Лозенец“ и т.н. Проблемът с преминаването към едносменен режим има своите архитектурни решения, но за да могат те да се случат, действащите норми трябва да се съобразят с градската реалност, и то възможно най-скоро.

(NO) THE POSSIBLE SINGLE-SHIFT MODE

Arch. Mirela Stefanova

Arch. Rositsa Bratkova

Though until 2028 all children have to go to school in a single shift, most of the existing school buildings in highly urbanized territories are not big enough to provide that. That means that either these schools will have to decrease the number of students, or they will have to extend their buildings. Several cases in the inner ring of Sofia show that the number of students exceeds not just the building capacity (for one shift) but also the site area required for them. The article focuses on the legal regulations for low density of the school buildings which most of the existing schools do not meet. Furthermore, there are hardly left empty plots in the center that could fulfill the requirements for a school. The analysis shows that as the city does not meet the regulations, they need to be changed, so that all the kids could go to school in a single shift. The proposed changes are aiming at a higher density and optimized use of the plots so that the same number of kids remain there but in bigger and better buildings. Several examples of contemporary schools of an outstanding design reveal the same trend across Europe.

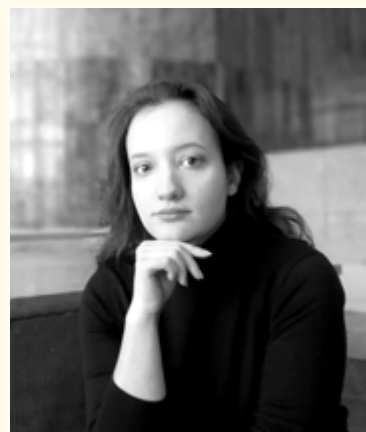
РЕСТАВРАЦИЯ И АДАПТАЦИЯ

арх. Константина Костова
Татяна Захариева
арх. Десислава Димитрова

ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ „КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР I“, ПЛОВДИВ

Константина Костова

Константина Костова е родена в град Хасково през 1998 година. Дипломира се като архитект в катедра “История и теория на архитектурата” към УАСГ през 2023 година. Дипломната ѝ разработка е на тема нова сграда на Основно училище “Княз Александър I”, Пловдив. Вярва, че материалното културно наследство не ограничава, а напротив, посредства създаването на архитектура на уважение и приемственост.

Историческата градска среда, отвъд отделните културни маркери и съставляващи я части, е резултат от културни наслоявания, природна среда и субективни възприятия, които вкупом изграждат усещането за принадлежност на жителите и идентичност на мястото. Тя е ресурс, който не следва да се консервира и „музеифицира“, а да се възприеме като инструмент за устойчиво развитие, който придава висока стойност на съвременните архитектурни намеси в нея, продължавайки естествения процес на контекстуално наслаждане.

Настоящият текст ще разгледа темата за културното наследство на урбанизираната среда в един предизвикателен нейн аспект – проектирането на нова сграда в исторически контекст, чрез приложен пример – проект за ново училище в град Пловдив. Разглежданата архитектурна намеса е разположена в непосредствена близост до недвижима културна ценност – сграда, където се помещават две училища – Основно училище „Княз Александър I“ и Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“, и едновременно с това в зона от града с висока концентрация на културно наследство. Проектът се опитва да отговори на възникналите изисквания на съвремието, целящи развитието на образователната институция и отделянето на основното училище в самостоятелна сграда.

Обектът, познат през годините като Първа мъжка гимназия, Хуманитарната гимназия, „Св. св. Кирил и Методий“ и училище „Княз Александър I“, се намира в централната част на град Пловдив, в крайбрежната зона на река Марица. Това е образователна институция с вековни традиции и особена значимост за просветата и културното развитие в национален план, основана още в средата на XIX век от Найден Геров. Сградата, в която и днес се помещава, и която е обект на разработката, е проектирана от италианския архитект Пиетро Монтани. Открита е едва месец след Съединението на Княжество България с Източна Румелия, а на тържеството за откриването ѝ Княз Александър I приема да бъде патрон на училището (фиг. 1).

В периода до 1948 г. тук, като ученици и учители, някои от най-значимите личности от следосвобожденската ни история развиват просветна и културна дейност, която има отзвук и значение за цяла България. Открояват се имената на Йоаким Груев, Петко Каравелов, Петко Славейков, Златю Бояджиев – като учители, а сред учениците – Иван Вазов, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Андрей Ляпчев и др. (фиг. 3).

Днес сградата притежава статут на архитектурна и историческа недвижима културна ценност от национално значение.

Освен в културен аспект училището е също

Снимка на Хуманитарната гимназия от 1930 г. / Photo of the school from the 1930 s

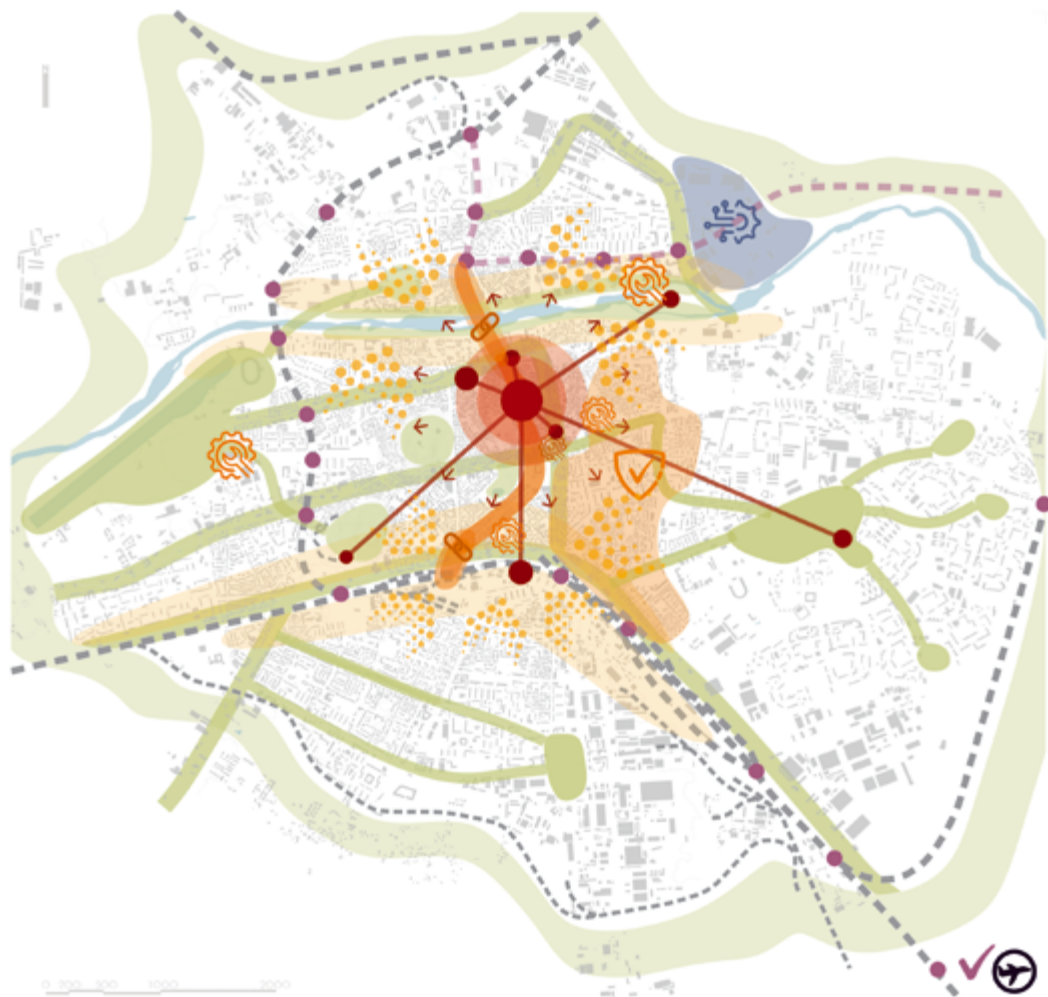
така важен градообразуващ фактор в средата си. Към момента на построяването си е най-голямата сграда в Пловдив, заобиколена от малки едно- и двуетажни къщи, а и до днес представлява важен акцент в градоустройствения ансамбъл с монументално въздействие. Постепенно през годините средата ѝ се видоизменя; малките къщи се подменят от по-високи многофамилни жилищни постройки, а от юг се застрояват административни сгради. Запазват се обаче важни характеристики на средата: църквата „Св. св. Кирил и Методий“, построена паралелно с училището, площадът пред главния вход на сградата, пряката връзка с крайбрежната зона и обширното празно дворно пространство, което позволява възприемането ѝ. Запазва се и се обогатява най-характерната черта на средата на сградата – наслявяването на обекти и елементи на градската среда от Османския период до съвременното ни – сложна, разнообразна съвкупност, която провежда културната значимост на ансамбъла (фиг. 4).

Към момента старото училище, проектирано за около 700 ученици, помещава близо 1890 (1100 от които в основен курс на обучение и 790 в гимназиален), организирани в общо 74 паралелки и разделени на две смени. Това причинява струпване на голям брой ученици, смесване на потоци от различни възрастови групи и цялостно пре-

товарване и ускорено амортизиране на сградата. Намерението да се изгради нов училищен корпус, в който да се приюти основният курс на обучение, се обявява през 2021 г., когато администрацията на училището изготвя конкурсно задание за проектиране. То предвижда новата сграда да се застрои в свободната дворна площ в имота на съществуващо училище (фиг. 5).

Разглежданото проектно предложение се опитва да даде решение на комплексната проблематика при проектиране на училищна сграда, отговаряща на съвременните изисквания на променящата се образователна система, и едновременно с това да бъде обвързано с установените ценности на зоната и да допринесе за съхраняването на характера ѝ.

Проектът е разработен като част от „Поглед към Пловдив“ – групова инициатива на дипломанти в катедра „История и теория на архитектурата“ към УАСГ. Екипът, състоящ се от петима архитекти – Константина Костова, Моника Стойчева, Катерина Тодорова, Есра Читали и Александра Куртелова, с ръководител доц. д-р арх. Велина Панджарова, си поставя за цел проучване, идентифициране и развитие на културния и устройствен потенциал на град Пловдив. „Поглед към Пловдив“ цели постигането на стратегически цели в три основни направления – култура, образование и подобряване

Легенда:

- - спирка на градска железница
- - нова ЖП линия
- - зона за високо-технологична индустрия
- - посока на развитие на културни дейности
- - културен център
- - зона на ревитализация
- - посока на увеличен пешеходен трафик
- - осъществяване на връзка в пешеходен подход
- - мерки за експониране на градски „язви“
- - защита на недвижимо културно наследство
- - развиване на музейна мрежа извън ЦГЧ
- - осъществена озеленена връзка
- - озеленени площи (за рекреация)
- - буферно озеленяване по периферията на града

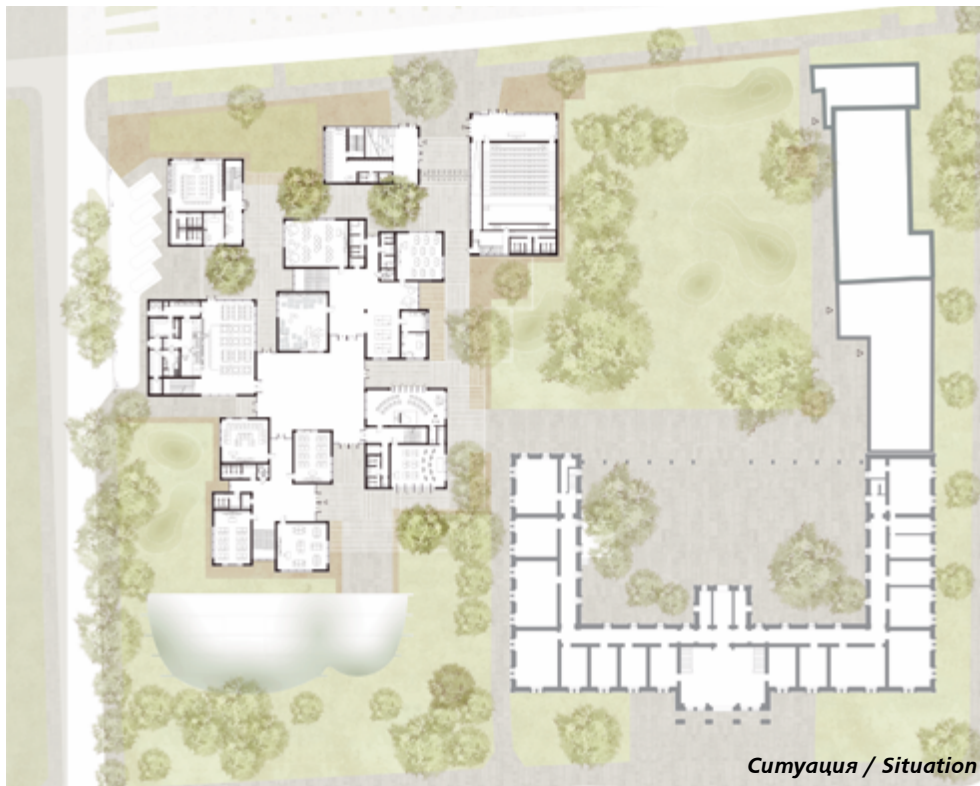
Концепция за развитие на културния и устройствен потенциал на Пловдив (експанна разработка)
Concept for cultural and zoning development of the city of Plovdiv (collaborative effort)

Улична и пешеходна мрежа
Street and pedestrian system

Градоустройствени характеристики на околното застрояване / Spatial characteristics of the surrounding buildings

*Силуети - отношение между нова и съществуваща сграда в средата
Elevation - contact between new and existing building in the setting*

на градската среда, чрез различни по обхват мултидисциплинарни намеси (фиг. 6).

Настоящият идеен проект представлява локално приложение на стратегията. При проведените устройствени проучвания за крайбрежната зона на река Марица, пешеходната зона, в близост до която се намира обектът, и уличната система, обслужваща района, се открояват като възможности за развитие връзката на училището с крайбрежната озеленена зона, обръщането на застрояването към реката и улесняване на пешеходния достъп до сградата. Предлага се активиране на крайбрежието на реката чрез добавяне на рекреационни дейности и озеленяване, ограничаване на паркиране и движението на автомобили и разширяване на пешеходните пространства. За обслужване на новата сграда съответно се обуславя използването на северния (откъм река Марица) вход към имота, като така се постига нужното разделяне на потоците ученици от различните възрастови групи (фиг. 7).

Описаната по задание програма предвижда значителен застроен обем, който нарушава спецификата на установената градоустройствена среда – отнема се статутът на съществуващата сграда като доминанта, а стъпката на новата сграда трудно би се вписала в тъканта на квартала. Изхождайки от ценностните характеристики на съществуващата сграда и градоустройствената ѝ значимост, се определя целта зададената програма да се преосмисли като отделни, умалени звена, като обемното им въздействие е намалено и мащабът им се приближава до този на околното застрояване. Приложеният принцип на формообразуване позволява нейното пълноценно вписване и извяването ѝ като съвременна намеса. Между отделните обеми се образуват малки вътрешни дворове и проходи, които изграят ролята на събирателни зони за учениците. По примера на „Къща Морияма“ (Рюе Нишизава) в Токио тези междинни пространства вън-вътре провеждат чувство за принадлежност към общност и желание от страна на обитателите да „паят уединението и сигурността на привидно крехката структура“ (1) (фиг. 8).

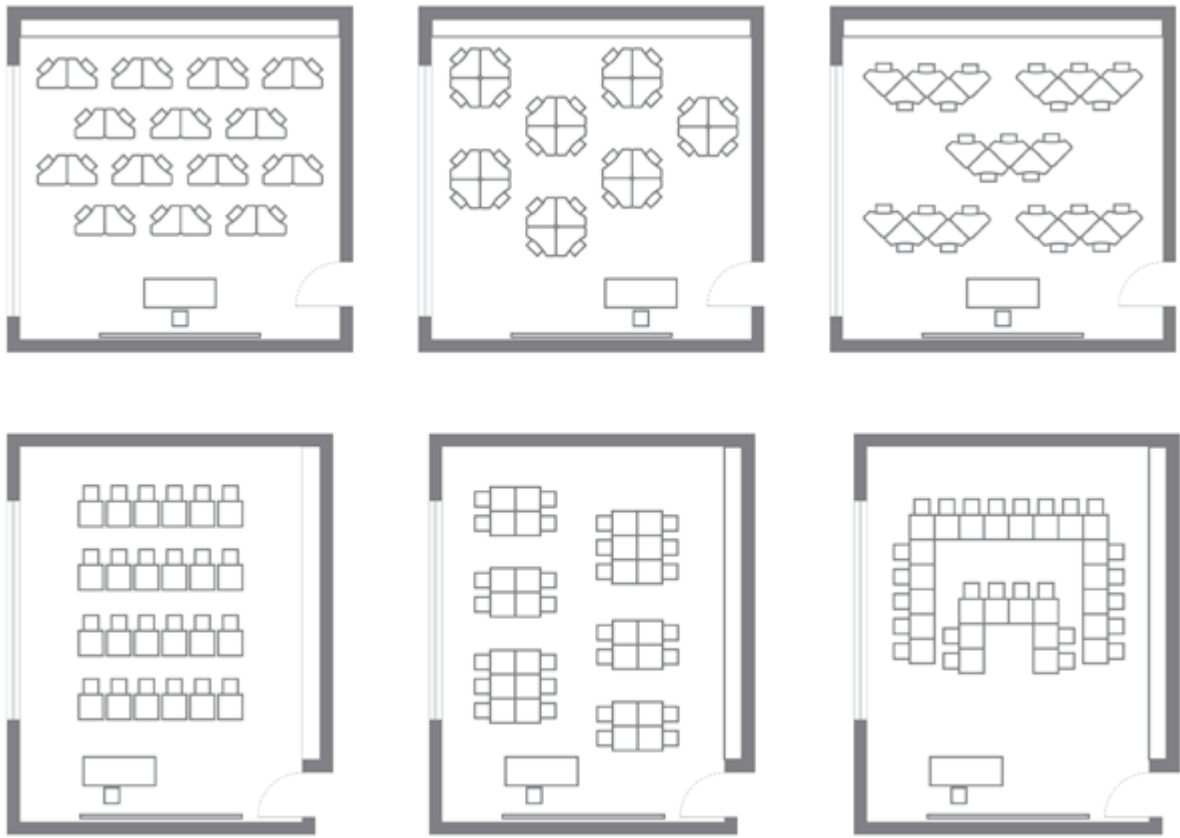
Групираните по смисъл отделни обеми са: класни стаи от 1-ви до 4-ти клас, класни стаи от 5-и до 7-ми клас, специализирани кабинети, хранене, администрация, спортен сектор, библиотечен сектор и многофункционална зала. Получените по този начин малки групи претърпяват трансформации, докато се достигне до оптимална композиция, осигуряваща отстъпване от съществуващата сграда, добро ослънчаване, лесни и преки връзки (фиг. 9). Спортният сектор потъва частично под нивото на терена. Като обвързващ архитектурен елемент се добавя ажурно покритие над партерното ниво, което

обхваща части от двора и създава междинни пространства. Търсеният умален относителен мащаб се постига чрез допълнително надребняване на най-големите обеми и уголемени прозоречни отвори (фиг. 10, 11).

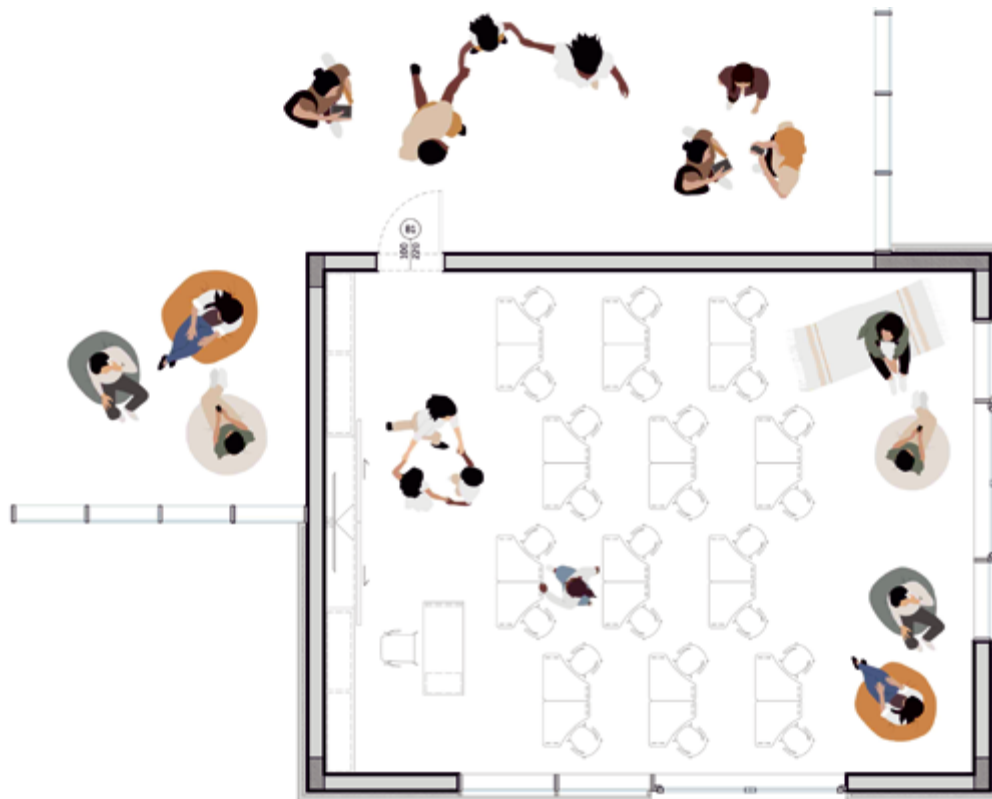
Пространствената структура пряко се отразява във функционалното решение на новата училищна сграда. Обуславя се отгърпване от типизираната, масово прилагана коридорна система, организираща средата за възможно най-лесен контрол над учениците и следваща „принципа за елементарното локализиране или разграфяването. За всеки индивид – място; на всяко място – индивид“, където пространството е превърнато в „машина за учене, но също така и за надзор“. (2)

Създадената среда за учене се опитва пълноценно да отговори на нуждите на децата и съвременните изисквания. Разнородността, която децата предполагат не бива „овладяна“, а ѝ се дава пространство за изява, където всеки по свой начин да може да развие потенциала си. Образователната среда цели да „насърчава ученето чрез експериментация“ (3) посредством плановете решения, обзавеждането и оборудването, които позволяват по-голяма свобода по време на учебния процес както за учениците, така и за учителите. Учениците се разглеждат като творчески индивиди, които взаимодействат със средата си и я трансформират за нуждите си (фиг. 13). Избраните планови структури и обзавеждане позволяват също максимална гъвкавост на класните стаи и общите пространства, така че те да се пригаждат за нуждите на съответните занятия (фиг. 12). Редуването на затворени, отворени и междинни пространства подтиква учениците към изследователски дух и желание за взаимодействие със средата чрез движение и игра, приближавайки ги до околните озеленени площи.

Функционалното решение на библиотечния център и многофункционалната зала позволява самостоятелното им ползване и провеждането на обучителни и развлекателни занятия за ученици и от групи учебни заведения. Тези две части от комплекса са застроени в пряк контакт с пешеходната зона при река Марица и отделени от останалата част на двора чрез контрол на достъпа. Осигурена е възможност за отдаването им под наем и функционирането им и извън учебно време, като така се осигурява целогодишно пълноценно използване на базата – едновременно даващо възможност за генериране на ресурс за училището и спомагащо то да се установи като културен и просветен център за квартала и града. Интериорното решение на читалнята с централен елемент – стълбище с уширени стъпала, на които са предвидени места за сядане, предразполага децата за прекарване на по-дълго време в четене и игра и придава

*Възможни конфигурации на обзавеждане за различни възрастови групи
Possible furniture configurations for different age groups*

*Фрагмент от разпределение - класна стая и зона за социализация
Floor plan of a classroom and recreational zone*

неформалност на дейностите в библиотеката (фиг. 14, 15).

Архитектурният образ е съобразен с установения контекст на съществуващия комплекс. Проведен е основен принцип за разполагането на прозоречни отвори при всяка част на сградата, като се следва концепцията за „игра“ – търси се динамика и разнообразие на формите. Фасадите са решени с облицовъчни материали – в партерните нива са използвани панели от дисперсно армирани бетонни плоскости, а на горните етажи е приложена система за фасадна облицовка от полупрозрачни поликарбонатни панели (фиг. 16). Това позволява редуването на плът, отвори (при прекъсване на облицовките) и отвори с полупропускливо покритие (при прозорци зад облицовката на горните нива). Това покритие се използва за контрол над преослъняването, както и за да се избегнат разсейващи вниманието гледки между отделните звена. Позициите на прозоречните отвори са подбрани така, че да се постигне оптимална осветеност на всички учебни помещения и лекота на обемите. Като обвързващ архитектурен елемент е проектирано ажурно покритие над партерното ниво, което обхваща части от двора и създава междинни пространства. Съществуващото озеленяване – важна характеристика на терена, както и новопредвидено такова са вписани в отвори в покритието, през които те „поникват“ (фиг. 17). В силует новото застрояване позволява открояването на съществуващата сграда с характерните ѝ пластични детайли. Новите обеми са лаконични, а озеленяването се използва за допълнителното им отделяне (фиг. 18).

В разгледания проект най-важни са подходът към особената и сложна задача за изграждане на подходяща намеса в наситена културно-историческа среда и едновременно проектиране за променящите се изисквания на образовател-

ната сграда на бъдещето. Работата с културно наследство не следва да се възприема като ограничаваща, а напротив – то ни дава възможност и основание да създаваме сгради далеч от типовите решения, хармонично обвързани с тъканта на града, осигуряващи приемственост на паметта. Добрите архитектурни решения могат да променят възприятието и използването на пространството, а оттам да повлияят благоприятно върху взаимоотношенията на ползвателите със средата и околните им.

Литература

1. <https://arquitecturaviva.com/works/casa-moriyama-tokio-3>
2. Фуко, Мишел, *Надзор и наказание: Раждането на затвора*. УИ "Св. Климент Охридски", София, 1998, 145-203.
3. Ball, Stephen J, *A horizon of freedom: Using Foucault to think differently about education and learning*. Power and Education, 2019, 132-144.
4. *Национален документален архив към Национален институт за недвижимо културно наследство*.
5. *Конкурсно задание за изготвяне на проект за нова сграда за нуждите на Основно училище "Княз Александър I", 2021*.
6. <https://ou-княз-александър.com>
7. Тодоров, Игнат, *Архитектурното наследство в системата на Тийл*, сп. *Архитектура*, бр. 3-4, 2023, 113-119.
8. *New Design in Historic settings - Historic Scotland*, Alba Aosmhor 2011, 1-5
9. Rojas, Eduardo. *Historic Cities and the Venice Charter: Contributions to the Sustainable Preservation of Urban Heritage*. *Change Over Time*. 2014, 196-203.

PRIMARY SCHOOL KNYAZ ALEXANDER I, PLOVDIV

Arch. Konstantina Kostova

Urban cultural heritage, as a composite of individual landmarks, natural characteristics and subjective perception is to be regarded as an important resource for future development.

The complicated task of designing in such a context is studied through an example - the addition of a new school building for the Knyaz Alexander I school in Plovdiv, an institution with great cultural, historic and planning significance.

The proposed structure disregards the commonly used corridor system and instead divides the program into smaller-scaled units, ensuring flexibility of spaces and taking into account children's psychological and spatial needs. The resulting complex corresponds with the existing building, maintaining its eminence.

The project aims to provide an example on design decisions in the development of a contemporary school in conversation with the historical setting while answering the need for change in educational practices.

Изглед от изток - Вътрешен двор / View from the East - courtyard

Изглед от юг - Вътрешен двор / View from the South - courtyard

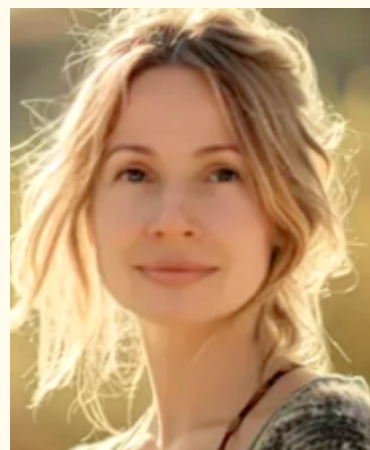
Изглед от север - главен Вход / View from the North - main entrance ure configurations for different age groups

COSMOS INTERNATIONAL SCHOOL, С. ОСОИЦА

Татяна Захариева

Образование: средно образование - Международен колеж Бон – Международна икономика; висше - магистър по международни икономически отношения; 2-годишна квалификация по обща психология и детско развитие в Нов български университет, София; 2-годишна квалификация „Естествена психотерапия“.

Професионален опит: 1999-2011 създател на Учебен център „Космос“ за обучение по чужди езици и компютри на деца от 5 до 18-годишна възраст и на възрастни; 2000 - 2011 г. - създател на първата градска занималня за деца от 5 до 14-годишна възраст в София; 2007 – досега – създател на „Космос Спорт“ (сеза „Термика Спорт“), компания за летни и зимни спортни лагери за деца от 5 до 18-годишна възраст; 2008 г. досега - създател и директор на ЧДГ „Космически деца“, първата английска ясла в България; 2021 досега – създател и директор на Cosmos International School в село Осоица – първото възродено училище в България.

Образованието не е само придобиване на академични знания и умения. За да бъде цялостно, то е развитие и на духовното, и на социалните и емоционални умения, тръгвайки от всяка индивидуалност. Образованието се отделя от мрака, когато развива ума едновременно с благородните мисли и добри желания в човека.

То е съвкупност от наука и възпитание, предавани в най-благоприятната среда. Науката развива ума, който наблюдава явленията в природата, изследва ги и се стреми да открие законите, които ги управляват. Възпитанието е резултат от познаването и прилагането на духовните закони, които управляват вътрешния живот на човека.

Средата от своя страна е мястото, чрез което извличаме най-добрия потенциал или всички добри характеристики на всяка индивидуалност. И тя е от основно значение.

За да може едно семенце да израсне, е необходимо да попадне в най-благоприятна среда. Децата са нашето бъдеще, нашето семенце, което, за да се развие в пълния си потенциал, има нужда от най-благоприятна среда. Децата ни прекарват обикновено по 8 часа в училище, това е 60% или повече от половината от будното им време. Училището трябва да бъде изградено така, че да бъде най-благоприятна среда за тях, но не само като архитектура и материя, а като съв-

купност от много компоненти, които допринасят за развитие на потенциала.

Търсейки място, в което да започнем изграждането на най-добра среда, попаднахме на изоставеното училище в село Осоица – с невероятна архитектура и история.

Бившето училище „Асен Златаров“ е построено през 1930 г. от българи възрожденци, избягали по времето на Кресненско-Разложкото и Илинденското въстание. За тях най-важното място за образоването на децата е било училището. Кметът на селото тегли заем, кани италиански архитект и италианци каменогелци, които заедно с труда на всички в селото изграждат красива и величествена сграда. Сградата има часовникова кула, която е обявена за паметник на културата с местно значение.

В училището се обучавали деца от 1. до 7. клас, по 30-35 ученици в паралелка. Имало е кабинети по химия, физика и биология, както и терариум с местни екземпляри.

През 1955 г. училището е обявено за най-доброто училище в България по отношение на образователен процес и материална база.

През 1989 г. училището е затворено поради липса на ученици. От 1989 до 2021 г. са закрити 1435 училища в България, като най-много са тези в София област. Повечето хора предпочи-

тат живота в близката столица.

Идеята ни за училище възникна в далечната 2010 г., когато вече знаехме каква ще бъде програмата, но още не беше завършена концепцията – цялата идея все още добиваше своята форма и чакаше да бъде материализирана през 2021-2022 г., когато неслучайно срещнах изостаналото училище в село Осоица. Ядрото на екипа ни вече се беше оформило. Знаехме каква ще бъде програмата, по която искаме да работим, появи се сградата, която след това успя да ни събере и сплоти всички под покрива си.

Реставрирахме напълно сградата отвътре и възродихме училището с мисъл за децата. Около него в момента постепенно изграждаме общност от хора, с които си помагаме и гледаме в една посока. Нашето училище е:

- Международно училище, акредитирано от Cambridge International
- Преподаватели от цял свят
- Училище в природата, връзка със земята и човешките ценности
- Училище, наречено от децата „Свобода“
- Училище, в което имат свобода да мечтаят, избират, вземат решения, но и отговорност за мислите, думите и действията си

- Училището ни е клетката, енергията, чрез която създаваме общност заедно
- А тази общност продължава да се разширява със семейства от цял свят.

В него възродихме и създадохме наново:

- Библиотека
- Кабинет по наука
- Сцена, театрално и киноизкуство
- Пространства за отгих
- Пространства за комуникация
- Кътове за четене
- Пространства за изкуство
- Фонтан и връзка с водата
- 5 декара парк

Нашата общност расте и се развива. Заедно с Михаела Танева и фондация „Повеи“ създадохме проект, в който децата отглеждат част от храната си сами. За да могат да станат част от процеса на израстване на малкото зрънце в най-благоприятна среда. В нашия проект пътят на храната минава през очите, ръцете и сърцата на децата.

Сградата на училището и с. Осоица от птичи поглед / Bird's eye view of the school building and the village of Osoitsa

*Рестаурираното училище и предната част
The restored school and the front of the green park*

Час по музика с кубинката И. Вазкез пред рестаурираното училище / Music lesson with Cuban I. Vazquez in front of the restored old school

*Рестаурираната сцена и творческа работилница
The restored stage and a creative workshop with the children*

*Рестаурирана класна стая на децата от 1 клас
Restored classroom of the Primery Students – 1 Grade*

- За да сме здрави, нужно е средата и общността, в които живеем да са здрави!

- Нашата училищна градина създава отношение у децата към цялостния процес на отглеждане на храната, отношение към изразходваните ресурси и споделянето на отговорности, а също и споделянето на общата отглеждана храна.

- Децата на Cosmos International School сами засяват своята нива от 10 дка с лимец вече две години. През август ожънахме 1800 kg зърно, от което се прави техният хляб в организираната училищна столова всеки ден!

- Всичко, което сами произвеждаме или можем да доставим от местни биопроизводители, се ползва, за да се сътвори едно балансирано хранене, което вече прави децата ни по-здрав и концентрирани в учебния процес. Всичко, което остава по чиниите ни, се събира за училищните кокошки! Така се оползотворяват остатъците от кухнята.

Общността ни се развива благодарение на всички помагачи хора с големи приемащи сърца – от селото, от читалището, от кметството, от общината. Всеки допринася с каквото може. Все повече хора от целия свят се присъединяват и

носят със себе си шареното от различните култури и ценности.

Много идеи предстоят да слезнат в материалния свят:

- Предстоящата 2024/2025 година предстои на Cosmos International School да се превърща в първото международно Boarding училище в България.

- Порастваме в гимназия до 12 клас през 2024/2025 учебна година.

- Довършваме рестаурацията на часовниковия механизъм и часовниковата кула.

- Изграждането на спортен салон през 2026 година.

- Ежегодни форуми на тема образование, новите деца и новите перспективи.

- Работа с общността за развитие на целия регион като зелен, културен и образователен център.

Пътят към светлина започва от всеки нас, вътре като процес, после като споделяне, като предаване на опит. Когато погледнем на света около нас като на взаимно свързан и туптящ в хармония, тогава сме поели по пътя на семенцето.

*Време за четене в предучилищен клас
Reading time at Preschool*

COSMOS INTERNATIONAL SCHOOL, OSOITSA VILLAGE

Tatyana Zaharieva

Cosmos International School, founded on the principles of holistic education, embodies the transformation from darkness to light. Recognizing education as more than just academic knowledge, the school emphasizes the development of spiritual, social, and emotional skills in each individual. Housed in a beautifully restored 1930s building, the school envisions itself as a global community fostering freedom, choice, and responsibility for children.

The abandoned "Asen Zlatarov" school, a symbol of historical significance, has been transformed into an accredited Cambridge International institution. Beyond traditional subjects, the curriculum integrates nature, arts, and personal growth, creating an environment that encourages students to dream, choose, and take responsibility.

The school's community involvement extends to sustainable practices, such as students growing their food, promoting a healthy connection to the environment.

The restoration of the clock tower and the construction of a sports hall are part of future plans, aiming to make Cosmos International School the first international boarding school in Bulgaria by 2024/2025.

Cosmos International School believes in the synergy of diverse cultural contributions, underscoring the importance of a healthy community in nurturing a thriving educational environment. It's the evolution of a school turning into a vibrant hub for global education and cultural exchange.

Реставрираното 100-годишно училище и фонтанът пред него по време на междучасие
The restored 100-year-old school and the fountain in front of it during school break

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА НЕФУНКЦИОНИРАЩО УЧИЛИЩЕ В МЕЖДУНАРОДЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЦЕНТЪР ЗА АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛНА РЕСТАВРАЦИЯ И ИНОВАЦИИ В БРАЦИГОВО

Десислава Димитрова

Арх. Десислава Димитрова е родена в София през 1985г. Завършва специалност „Архитектура“ в УАСГ през 2011 с отличие и Награда за дипломен проект от КАБ и САБ. През 2018г. основава собствено архитектурно студио „ДЕЛИНЕАР“, което управлява и в този момент. Има професионален опит в областта на архитектурата, дизайна, фотографията, администрацията, организационната, кураторската, обществената и творческа дейност. От 2023г. е редовен докторант към катедра „История и теория на архитектурата“ на УАСГ. Член е на: сдружество „Архитектурно наследство“ на САБ; комисия „Квалификация“ на КАБ; УС на БНК на ИКОМОС; борда на Общество „Културно наследство“ - Европа Ностра България.

Носител е на награди на: БРАНД БЪЛГАРИЯ за организацията Форум „Брацигово – каменият поток на времето“ през 2023г.; Почетен знак на КАБ; трета награда в конкурс за „Идеен проект за изграждане на учебно административна сграда и ректорат на МУ-София“, 2020г.; бронзов „ВИЗАР“ за „КАПКА“ – проект за ревитализация на лифт „Княжево-Копитото“, 2018г.

Автор на изложбите „Световното културно историческо наследство на България“, „Брациговска архитектурно строителна школа“ и „Детайли от живота на архитектурата“.

„Не градете толкоз дувари, дето да ви делят, ами повече мостове – да ви събират.“

Първомайстор Кольо Фичето

През 2021 г., водени от тези думи и от преиздаването на книгата „Брациговските майстори-строители“, Камара на архитектите в България Регионална колегия София област възраждат традициите и връщат духа на старите майстори в родопското градче с архитектурния форум „Брацигово – Каменият поток на времето“, където срещат съмишленици сред гражданите и пълната подкрепа на общината в лицето и на кмета госпожа Надежда Казакова.

Важна част от поставеното начало е организирането на конкурс за архитектурно-художествен елемент на градската среда с използването на важния за региона местен камък риолит. Един нетрадиционен конкурс, в който участниците можеха да бъдат всички над 18-годишна възраст. Успешното му провеждане с двадесет и

двама участници доведе и до реализация на първопремиерния проект на Атанас Чакъров „Силата на човешкия дух“, финансиран от бюджета на КАБ РК София Област и фирма „Скала мрамор и риолит“.

Към първото издание на тридневния форум бе организирана и изложба, посветена на Брациговската школа по съществуващите в музея на Архитектурно-строителната школа макети на емблематични сгради, построени от гюлгерите из страната.

Проведени бяха редица лекции, практически архитектурни работилници, включително детска работилница конкурс „Каменият килим“.

По време на организацията на първото издание на форума се зароди и една обща идея на арх. Георги Цапков, арх. Младен Китов и арх. Десислава Димитрова за създаване на концепция за модел на управление и развитие на културно-историческото наследство на базата на четири възлови фактора в града, а именно:

- Народно читалище „Васил Петлешков-1874“ като своеобразен конгресен център;
- Старата сграда на читалището като бъдещ информационен и дигитализационен център;
- Музеят на Брациговската архитектурно-строителна школа;
- Сградите на бившия строителен техникум като международен център за архитектурно-строителна реставрация.

Така започва разказът за възраждането на едно емблематично строително училище, продължаващо възрожденската школа на брациговските майстори строители и неговото бъдеще като Международен център за архитектурно-строителна реставрация. То е било основано през 1912 г., преминало през огромен подем и най-високо ниво на образованието на учениците като един от най-добрите строителни техникуми в България, достигнало до над 430 ученици през 1962 г. и стотици обучени кадри за над стогодишната си история и принудено да затвори врати през 2016 г. поради тежки демографски проблеми в региона.

Паяжините или цветята имат място в двора на тази сграда ... при безкрайната нужда от квалифицирани екипи за ревитализиране на културно-

но-историческото ни наследство – архитекти, инженери, реставратори и строители.

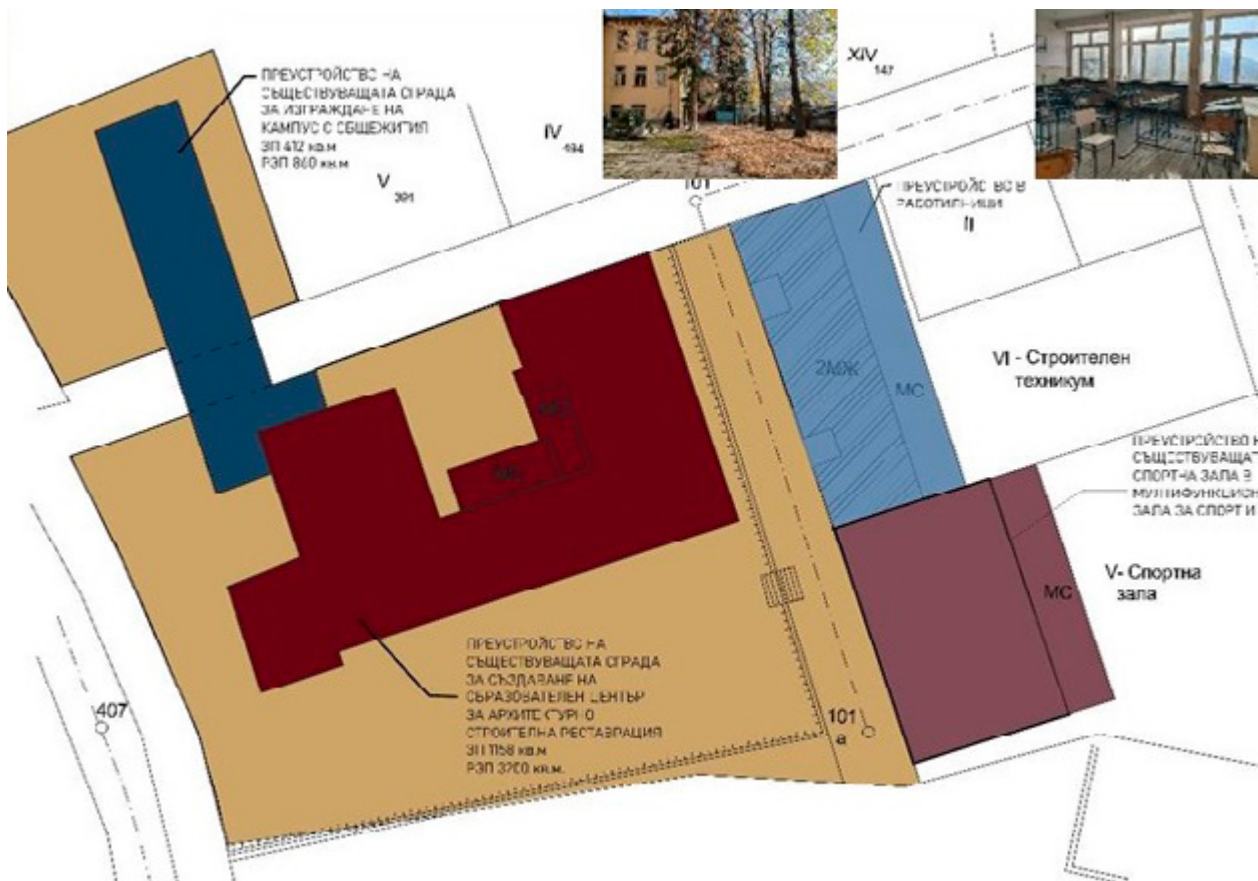
Форум „Брацигово – Каменният поток на времето“ се превръща с годините в международен форум и набира огромен брой партньори – институции, университети, браншови организации, сдружения и фирми, както и подкрепа и патронаж от страна на Министерството на културата през третото издание през 2023 г. Към официално подписания меморандум за сътрудничество между Община Брацигово, Камарата на архитектите в България, Камарата на строителите в България през изминалата година се присъедини и Конфедерацията България.

Всяка година в рамките на провежданите кръгли маси участват министри, представители на всички заинтересовани институции на национално и местно ниво и експерти от страната и чужбина. Темите всяка година са различни и повдигат важните за опазването на недвижимото културно наследство въпроси, които стават предмет на дискусия от специалистите и обществото.

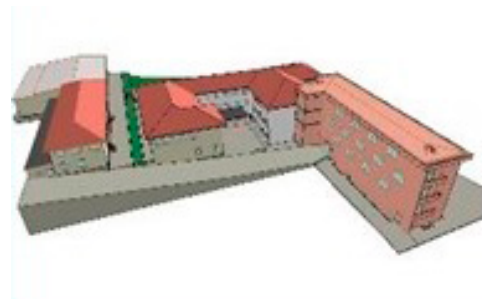
През 2023 г. в петдневния формат на форума са проведени откриващо събитие с експониране и лекция на Равногорското съкровище, 22 лекции, кръгла маса на тема: „Енергийна ефективност при сгради недвижимо културно

Книгата „Брациговските майстори-строители“ / The book "Bratsigov master-builders"

Бивш строителен техникум, преустроен в международен център за архитектурно-строителна реставрация / former construction technical school, rebuilt into an international center for architectural and construction restoration

*Макет на училището
Model of the school*

*Равногорско съкровище
Ravnogor's treasure*

наследство”, 3 практически уъркшона и културна програма, насочена към специалисти и обществото, включваща 3 изложби, детска работилница, акварелен пленер и гостуваща италианска театрална постановка.

Продължава традицията за експониране на тематични изложби, като през миналата година имахме общо три – изложба на арх. Белин Моллов – „Сгради за образование и култура”, който ръководи и художествен пленер в двора на историческия музей в Брацигово; „Добрите практики в Италия за енергийна ефективност при сгради със статут на културно наследство” и картини на италиански съвременни художници.

В миналогодишното издание на форума активно участие и подкрепа получихме от посолството на Италия, Италианския културен институт и Конфиндустрия България. Нейно Превъзходителство Джузепина Дзара – посланичка на Италия, направи официално посещение в Брацигово заедно с директора на асоциацията на реставраторите в Италия арх. Андреа Грилето и още много италиански експерти, които бяха лектори на събитието.

В рамките на последното издание на форума се проведоха и първото обучение в сградата на бившия техникум на тема „Естествени мазилки и конопобетон”, водено от арх. Георги Георгиев и Димитър Михайлов.

През 2023 г. дейността на ФОРУМ БРАЦИГОВО получи награда на „БРАНД БЪЛГАРИЯ” и „Общество културно наследство” за принос в опазването и развитието на културно-историческото наследство на официална церемония в БАН в присъствието на министри и видни експерти.

Равногорското съкровище от Община Брацигово бе и Върховението за откриване на последния форум в РИМ Пазарджик. Тема на предстоящото издание през 2024 г. на 12, 13 и 14 септември ще бъде „Археология и архитектура”.

В обобщение искам да кажа, че думите не стигат, за да се опишат и половината от събитията, знанията и емоциите, съпътстващи форума, но най-важното в него е сплотеният екип, който работи за всеки детайл от страна на Камарата на архитектите, Камарата на строителите, Община Брацигово и Конфиндустрия България. Когато човек влага сърцето си и се отдава на една кауза, тя не само успява, но достига неподозирани върхове. Ще се върна към думите на Кольо Фичето, спокойна, че основите на моста за създаване на Международен център за архитектурно-строителна реставрация са вече положени – здрави и устойчиви, в „Каменният поток на времето”, а с подкрепа и упоритост те ще свържат двата бряга на културно-историческото ни наследство и бъдещето.

Моменти от архитектурния форум „Брацигово – Каменният поток на времето” / Moments from the architectural forum "Bratsigovo - the stone stream of time"

Практически
архитектурни работилници
Practical architectural workshops

TRANSFORMATION OF A NON-FUNCTIONING SCHOOL INTO AN INTERNATIONAL EDUCATIONAL CENTRE FOR ARCHITECTURAL AND BUILDING RESTORATION AND INNOVATION IN BRATSIGOVO

Arch. Desislava Dimitrova

"Build not walls to divide you, but more bridges to connect you, instead"

Kolyo Ficheto

In 2021, guided by these words and by the re-publication of the book "The Master Builders of Bratsigovo", the Chamber of Architects in Bulgaria Regional Collegium Sofia Region revived the traditions and brought back the spirit of the old masters in the Rhodope town with the architectural forum "Bratsigovo - The Stone Stream of Time", where they met like-minded citizens and the full support of the municipality in the person of the mayor Mrs. Nadezhda Kazakova.

During the organization of the first edition of the forum, a common idea was born between arch. Georgi Tzapkov, arch. Mladen Kitov and arch. Desislava Dimitrova - to create a concept for a model of management and development of cultural and historical heritage based on four nodal factors in the city, namely:

- Community center "Vasil Petleshkov -1874" as a kind of congress center
- The old building of the community center as a future information and digitalization center
- The Museum of the Bratsigovo School of Architecture and Construction
- The buildings of the former construction technical school as an international center for architectural and construction restoration

Thus began the story of the revival of an emblematic building school, continuing the Renaissance school of the Bratsigovo master builders and its future as an International Centre for Architectural and Building Restoration. It was founded in 1912, went through a huge upsurge and the highest level of education of students as one of the best construction technical schools in Bulgaria, reached over 430 students in 1962 and hundreds of trained personnel in its century old history and forced to close its doors in 2016 due to severe demographic problems in the region.

Spider webs or flowers belong in the courtyard of this school, given the pressing need for skilled teams to revitalize our cultural and historical heritage - architects, engineers, restorers, and builders.

Over the years, the Forum "Bratsigovo - The Stone Stream of Time" has become an international forum and has gained a huge number of partners - institutions, universities, branch organizations, associations, and companies, as well as support and patronage from the Ministry of Culture in the third edition in 2023. The official Memorandum of Cooperation signed between Bratsigovo Municipality, the Chamber of Architects in Bulgaria, the Chamber of Builders in Bulgaria last year was joined by Confindustria Bulgaria.

In last year's edition of the Forum we received active participation and support from the Embassy of Italy, the Italian Cultural Institute and Confindustria Bulgaria. Her Excellency Giuseppina Dzara- Ambassador of Italy made an official visit to Bratsigovo together with the Director of the Association of Restorers in Italy Arch. Andrea Grietto and many other Italian experts who were speakers at the event.

"Natural plasters and Hempcrete, led by Arch. Georgi Georgiev and Dimitar Mihailov.

The Ravnogorski treasure from Bratsigovo Municipality was also the inspiration for the opening of the last forum in RHM Pazardzhik. The theme of the upcoming edition in 2024 on September 12, 13 and 14 will be "Archaeology and Architecture".

ИНОВАТИВЕН ОПИТ

д-р арх. Анета Славова
арх. Божидар Хинков
арх. Галина Милкова
арх. Пенка Станчева
арх. Николай Няголов
арх. Васил Николов
Антоанета Михайлова

СПОДЕЛЕНИЯТ ИНОВАТИВЕН ФИНЛАНДСКИ ОПИТ ЗА УЧИЛИЩНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ У НАС

Анета Славова

Д-р арх. Анета Славова е с професионална практика повече от четири десетилетия, изследовател и архитектурен педагог. Има докторска степен в УАСГ, 2016 г. с интердисциплинарна тема: „Организация на Проект за нов тип обучение по архитектурно проектиране“. Професионалното развитие активно е свързано с проектиране и реализиране на сгради и комплекси като автор и ръководител екип. От 1989 до 2001 г. участва в Design Studio ПАУСС, създадено от проф. д-р арх. Стефан Попов. Понастоящем е преподавател във ВСУ „Любен Каравелов“ и Нов български университет. През 2020 г. създава иновативна учебителна школа за майсторско архитектурно проектиране ARCHPLAY ACADEMY, за първи път в България. Автор на монография „Алтернативна стратегия за архитектурно проектиране, Design Studio ПАУСС“, която е резултат от научни проучвания и изследвания на база на проведен образователен експеримент. Управител на фирма „Интегра Консулт Проект“ ЕООД. Получавала е награди и отличия на български архитектурни изложения, награди на архитектурни конкурси в екип. Награда на Дипломен проект за 2022 г., чийто ръководител е. Изследователските интереси произтичат от целенасочена, равноотдалечена позиция между архитектурната теория и практика и са фокусирани върху иновациите в методологиите на проектиране, както и търсенето на нови връзки с други дисциплини в рамките на изследователските и архитектурни практики. Член е на САБ и КАБ.

*Представете си, ако...
създадем бъдеще за Всички нас.*

Сър д-р Кен Робинсън

ЗАЩО ТАЗИ ТЕМА ЗА СГРАДИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО Е АКТУАЛНА И ЗА БЪЛГАРИЯ?

Новите подходи в преподаването в 21. в. – наричани „откривателско“ или „изследователско“ обучение, налагат нови отговорности и към средата, в която се реализира то. Най-голяма е тази отговорност пред архитектите, които я създават със своите умения, най-нови проучвания и дизайн. За България е въпрос на оцеляването на нацията българското образование, в това число отговорността на нас, архитектите, създаващи новата мотивираща среда за учениците в 21. в.

В книгата „The Third Teacher: 79 Ways You Can Use Design to Transform Teaching & Learning“ се описват трите фактора, активно участващи и влияещи на образованието. Първият е самата образователна програма, вторият са учителите,

педагозите. Третият фактор е училищната сграда като креативна среда за оптимално провеждане на процеса на обучение, възпитание и спорт. Днес в 21. в. гобрата сграда за образование е средата, която все по-малко напомня за коридорната система на класноурочната практика от индустриалната епоха на 19.-20. в. В образованието са фокусирани цели изследователски интердисциплинарни екипи от педагози, психолози, архитекти, социолози, дизайнери, технолози, експерти, родители. От друга страна, тази скъпоструваща база на обществото работи пълноценно през цялата година и за хората и за децата на прилежащата общност във водещото образование по света.

Масовото образование е основата, на която се гради човешкият прогрес, цялото икономическо, културно и научно развитие и просперитет на нациите. Образованието по света е и стратегическа цел за развитието на всяка нация. Международната организация за икономическо сътрудничество и развитие (OECD), включваща 34 най-развити страни в света, е създавала специална Програма за международно обследва-

не на училищното образование. (Programme for international student assessment) (PISA). Обследването се извършва на всеки 3 години на базата на местови изследвания на постигнатите образователни успехи на учениците. За милата ни родина е срамно дори да напиша, че сме на едно от последните места традиционно...

Но има и добра новина: **В България предстои да извървим заедно много дълъг път с реорганизацията на остарелите коридорни училища и да създадем обновена съвременна, мотивираща образователна среда за поколението Z и за обучението на всички възрасти през целия живот. Предстои ново Просвещение на образованието у нас в 21. в. Мисията на архитектите ще бъде изключително отговорна за средата, в която децата ни ще се обучават и развиват.**

Само да си представим, че у нас на практика не са се строили нови училищни сгради – държавни/общински, на фона на строителния бум на нови, сравнително по-малки училищни сгради във Финландия и водещите страни. На базата на проучен, доказано водещ в световната практика финландски образователен модел за създаване на съвременни училищни сгради и среда – обучителни-културни центрове, бих искала да направя паралел и кратък анализ с изготвения Пилотен проект за България с ръководител проф. д-р арх. Стефан Попов и екипа на „Интегра Консулт Проект“ ЕООД през 2015 г. Всичко това се случи след направено частно посещение в тази държава, разглеждане на няколко водещи най-нови училищни сгради в Хелзинки и близки градове и великолепната архитектурна изложба „The best school in the World“. Последно през 2020 г. отново посетих Хелзинки и тази работеща структура и в новите им сгради работеше на пълни обороти.

От създаването на програмата досега повече от 20 години на първо място или в челните места неизменно се класира като най-качествено обучението във Финландия, неразделна част от което е средата в училищната сграда. Мястото, което заема България, е доста незавидно и това е основната причина за нашия екип да помогнем с този проектен експеримент да проверим какви резултати ще даде споделяният финландски опит за промяната на статуквото у нас.

ЗАЩО ФИНЛАНДИЯ?

Във Финландия образованието е като национална ценност, приоритет и важен стратегически фактор. Там се обръща изключително голямо внимание на масовото задължително държавно образование до 12. клас и неговото непрекъснато усъвършенстване. При това на образованието се гледа не като статукво, а като цялостен непрекъснат процес на постоянно развитие и усъвършенстване. Там по тези въпроси е създаден и отговаря специален Съвет за развитие на училищно образование и сгради-

те за образование, състоящ се от опитни педагози, архитекти, социолози, психолози, лекари, родители, менажери, икономисти. Основната цел на този съвет е да изследва проблемните моменти в образователната среда с всеки нов проект за училище, и то в най-добрите училища, и да предлага в оперативен порядък начин за тяхното бързо преодоляване, за всеки нов архитектурен конкурс за училище. Последната реформа в средното образование е само от 2016 г. Поради големия международен интерес се стига дотам, че Финландия в момента осъществява износ на ОБРАЗОВАНИЕ. Във Финландия Министерството на образованието дава само РАМКАТА на учебните планове. Така учителите имат пълна свобода КАК да изпълнят тези изисквания накрая. Един култ на високоразвито общество, към „чистотата“ на градовете, на ума, на политиката, на храната за нацията и на качествено образование и култура. Големият резултат от всичко това е липсата на корупция, за сметка на високоорганизирано и реализирано образование и култура в обществото – училища, детски заведения, университети, библиотеки, театри, музеи, научни центрове в цялата страна. Ето защо изборът е Финландия.

УЧИЛИЩНАТА СГРАДА, НАЙ-УСЪВЪРШЕНСТВАНАТА ОБЩЕСТВЕНА СГРАДА КАТО РАЗВИТИЕ. ОСНОВНИ АКЦЕНТИ В СЪДЪРЖАНИЕТО НА ФИНЛАНДСКОТО УЧИЛИЩЕ КАТО ИНОВАТИВНА СРЕДА ЗА СЪВРЕМЕННО ОБРАЗОВАНИЕ

В контекста на общото усъвършенстване на училищното образование се явява и усъвършенстването на училищната сграда, като среда за обучение и придобиване на умения. На съвременния етап от развитие на обучението решението на училищната сграда като концепция се признава от всички като едно от много важните средства за решаването на проблемите от педагогическо, социално, психологическо и здравно естество в образованието. А не са ли тези проблеми от национално значение за всяка нация? Съществуващите училищни сгради стават все по-голям риск да спънат това развитие на новия модел на училището и неговата трансформация. Независимо че в света има и други търсения за подобряване на средното образование, финландската система на образование е продукт на дългогодишно цялостно, задълбочено и планомерно търсено развитие от средата на миналото столетие.

Новата концепция за училищна сграда днес е уникална образователна среда с педагогическа гъвкавост в плановете и пространствена схема на съвременното училище в 21. в. Отворен, адаптивен план, позволяващ педагогическа гъвкавост на пространствата, станала все по-важна изисквания за архитектурата днес. Ерата на традиционното училище с коридори и класни стаи приключи. Новата пространствена организация прави революция в училищното строителство. По света отдавна се преминава

посока на появата на централното събирателно форумно пространство, многофункционално използвано и представляващо общата дневна за децата, „сърцето на училището“ (фиг. 2).

ПРИНЦИПИ НА КОНЦЕПТУАЛНО СТРУКТУРИРАНЕ НА ФИНЛАНДСКОТО УЧИЛИЩЕ И ПАРАЛЕЛ С ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИЯ ПРОЕКТ ЗА 145 ОУ В СОФИЯ

- **РАЗПРЕДЕЛЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИТЕ ПО УЧЕБНИ ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ – УЧЕБНИ ЯДРА – „HOME BASE“**

Възлов момент в изграждането на новите финландски училища е разделянето на децата по възраст. Това се прави по социално-психологически причини. Констатирано е, че това разделяне е много важно за по-лесната социално-психологическа адаптация на децата (особено на по-малките деца) в социалната среда, структура и общност на училищата. Препоръчва се дори отделно влизане на различните по възраст деца още от двора през отделни входи, директно в техните учебни групи или ядра. Това им дава чувство за идентификация, позната социална общност (ученици и учители) и психологическа сигурност, много важна за положителното им възприемане на институцията „училище“ в положителна посока. На този принцип финландците предлагат структурирането на училището като сбор от отделни полусамостоятелни учебни групи по възраст, т.нар. учебни ядра, „home base“ среда, близка до дома. Тази структура подsigурява неусетен преход, чувство за комфорт и лесна адаптивност за всички възрасти (фиг. 3).

- **УЧИЛИЩНИЯТ ФОРУМ – СЪРЦЕТО НА УЧИЛИЩНАТА СГРАДА ЗА ВСИЧКИ. МНОГОФУНКЦИОНАЛНО ПРОСТРАНСТВО ЗА УЧИЛИЩЕТО И ОБЩНОСТТА**

По примера на финландските училища, централно място в общата реконструкция е отредено на централно разположеното форумно пространство на съществуващата сграда, което след преустройството ще бъде значително разширено и увеличено както физически, с пространственото прибавяне на околни комуникационни пространства, така и визуално с увеличаване на неговата добра видимост още от входа. Увеличена е и неговата височина до височината на общата сграда. Така то се превръща не само на план, но и пространствено в център на цялото училище, което е световна практика (фиг. 3). Форумното пространство, по подобие на това във финландските училища, ще се използва многофункционално като столова, зала за събиране, за празници, чествания, театрални представления, концерти, срещи, културни мероприятия за децата и местната общност. Използването ще бъде за цялата година непрекъснато (фиг. 6-1).

ФОРУМЪТ КАТО СТОЛОВА

От 1943 г. Финландия е първа в света със закон за безплатно училищно хранене. Условие за успешно учене е и безплатната топла храна за учениците, осигурена от държавата.

На първо място форумът в 145 училище ще се използва два или три пъти дневно като столова. Организацията на хранене дава възможност всички ученици да се хранят на принципа на самообслужване за 2 астрономически часа, на две смени (фиг. 6-2). Храненето на най-малките ученици е заделено от това на големите с по-малки маси и столове и за придружител. Сградата има собствена кухня в сутеренното ниво, но при сменена изцяло и модернизирани техника и технология. С помощта на асансьор, храната ще се гоставя в разливната в подходящи съдове и предложена на учениците сами да си сервират, тип „Бързо хранене“, както и да си отсервират.

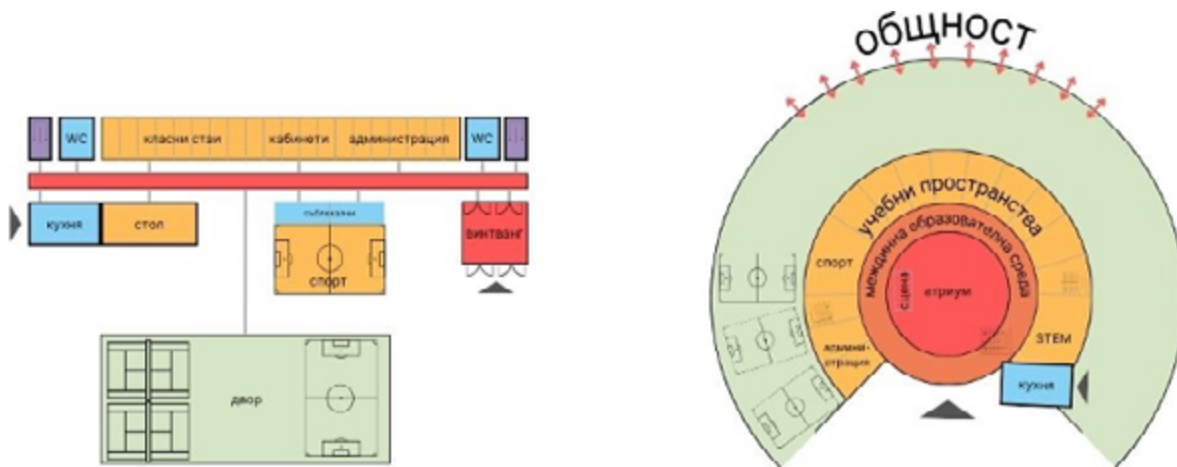
БИБЛИОТЕКАТА КЪМ ФОРУМА

Непосредствено до входа в училището, на нивото на форума е запазено мястото на библиотеката на свободен достъп, която е дори разширена по големина и е изцяло остъклена за визуален контакт към форума на училището. Библиотеката е снабдена и с компютри за свободно интернет ползване. Това дава възможност при подходяща организация библиотеката да се ползва и от цялото население на общността през годината в неучебно време. Подобно решение спестява на района поддръжка и на груга библиотека, както е обичайно у нас.

СЦЕНАТА КАТО НЕРАЗДЕЛНА ЧАСТ КЪМ ФОРУМА

В гръното на форума на 145 ОУ ще се изгради и ново пространство, което може да се използва както за сцена, така и за репетиционна за театър, музика и танци, по примера от финландските училища. Това пространство като сцена е един метър по-високо от нивото на форума, сценичният отвор е 8/6 м и се отваря и затваря към форума с акустично изолираща съваща се врата. Помещението има светла височина от 9 м. Пространството ще има опростена сценична техника. Стените на форума и тавана ще бъдат обличени в противощумна акустична и противопожарна облицовка с цел снижаване на децибелите при неговото нормално ежедневно ползване от децата вътре в него.

Пространството на форума и нормалната конвекция на въздуха в него ще бъдат използвани също за намаляване на топлинните загуби и подобряване на енергоефективността на цялата сграда благодарение на заложената естествена вентилация и отваряне високо

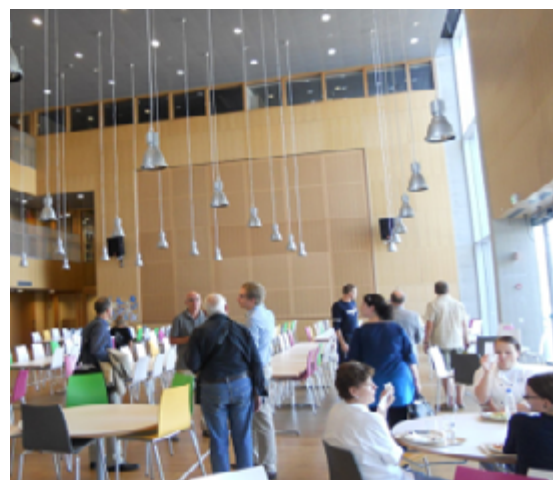
Фиг.2. Новата пространствена организация прави революция в училищното строителство. The new spatial organization revolutionizes school construction.

Фиг.3. Ядрова система от Финландското училище. Nuclear system from the Finnish school.

Фиг. 6-1 Има нещо фундаментално демократично и социално прогресивно в това вътрешно форумно многофункционално пространство. / There is something fundamentally democratic and social about it progressive in this indoor forum multifunctional space.

Фиг. 6 – 2. Вътрешно форумно многофункционално пространство с възможност за ползване като столова. / Indoor forum multipurpose space with the possibility of use as a canteen.

в зоната на покрива. Ще бъде създадена и използвана противослънчева засенчваща система срещу директно слънчево прегряване на вътрешното форумно пространство. Подът на форумното пространство ще бъде изравнен и снабден с погово отопление.

- **СТЕМ ЦЕНТЪРЪТ С КАБИНЕТИТЕ – ИСТИНСКИ МЕСТА ЗА СЕРИОЗНО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБУЧЕНИЕ И ПРИДОБИВАНЕ НА УМЕНИЯ. ОБУЧЕНИЕТО КАТО ИСТИНСКА ИГРА МОТИВИРА ДЕЦАТА**

Този познат от миналото училищен център с кабинети по трудово – сървообработване и метал, готварство, кабинети по изкуства, пеене, рисуване, бродирание и плетене... Сега отново преоткриваме смисъла от придобиване на умения при децата. СТЕМ центърът е добре да се интегрира и да не се отдели като изолирана среда, а обратно, да стане активна част от цялостната пространствена структура на училището (фиг. 7, 8).

- **КЛАСНАТА СТАЯ – ИНТЕРАКТИВНА СЪВРЕМЕННА СРЕДА, МОТИВИРАЩА ЗА УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И УМЕНИЯ**

Отново говорим за лесна трансформация при организирането на преподаването в нея. Възможност за частични остъклявания на стените ѝ. Различна погребва на масите и столовете в нея, възможност за групова работа в екипи (фиг. 9).

- **СОЦИАЛНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА ПРИВИКВАНЕ НА ДЕЦАТА КЪМ УЧИЛИЩЕТО КАТО ИНСТИТУЦИЯ И СРЕДА, ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦАТА КЪМ ТЯХ**

1. Проблем с големината на училищата и проблемите, които те създават.

На социолозите е добре известен фактът, че голямо изглеждащата сграда на 3 или 4 етаж и многото непознати хора в нея силно стресират особено малките деца. Това може да създаде силно негативно отношение у тях към училището изобщо, което за цял живот да предопредели негативно отношение към училището като институция.

Ето защо те съветват архитектите да строят училищни сгради не по-високи от 2 етаж, в които всяко дете да може лесно да разпознае „своето“ училище.

За съжаление, когато говорим за сграда отдавна построена, това се превръща в почти безпредметен въпрос. Старите училищни сгради у нас се състезаваха точно в обратното – коя от тях би изглеждала по-голяма и по-внушителна. Сградата на 145 ОУ, построена през 1986 г., е 5-етажна (с частичен 5-и етаж). Единственото, което днес можем да направим, е да не подчертаваме нейната височина.

Има и втори момент, който можем да приложим в името на социологията и психологията на учениците. Различните по възраст деца влизат през различни входи. Учениците от предучилищна възраст, първи и втори клас, влизат от различни входи като малки и добре познаващи се групи, водени от дежурния учител. Учениците от 4., 5., 6. и 7. клас могат да влизат в дадения случай и от главния вход, който по принцип е предназначен съгласно принципите на Финландия само за гости посетители и закъснели ученици.

2. Проблем с училищните тоалетни и проблемите, които те създават в сградата.

Най-лошите неща (пушене, алкохол, наркотици) децата научават от другите ученици в тоалетните. Психолозите и социолозите във Финландия ни предлагат едно безкрайно просто, но ефективно решение на този въпрос. КАК? Защо да не направим всички ученически тоалетни в училищата индивидуални, такива каквито всяко дете има и въкъщи? Онова, което малцина знаят, е, че индивидуалните тоалетни, изградени по този начин в училищата са много по-икономични от хигиенните норми за тях у нас. Те са почти двойно по-икономични. Но най-важното им качество е, че те автоматично премахват принудителното насилствено „обучение“ към привикване за пушене, наркотици и насилуе...

3. Проблем – „анонимното, изолирано обучение“ е с алтернатива на „прозрачност и публичност“.

Всеизвестно е, че учениците се бият и правят най-големите пакости и зулуми далеч от учителския поглед. Това става или в общите части на тоалетните, или скрити в класните си стаи. Ако остъклим класните стаи навътре към прилежащите общи пространства, би било почти невъзможно да се случват подобни прояви. Всеки момент всеки може да види какво става във всяка стая. Възможност всеки ученик да види как се води обучението в съседните учебни стаи и дали там не е по-интересно. Случващото се там. Възможност всеки учител да види какво става в съседните учебни стаи и дали там се преподава по-интересно. (Пораждане на естествена конкуренция и саниране.) От опита във Финландия се оказва, че това не само не смущава обучението на учениците, но го подобрява поради появата на естествена конкуренция, стимул към по-добро качество между различните класове и преподаватели.

- **ИЗПОЛЗВАЕМОСТ НА УЧИЛИЩНИТЕ СГРАДИ**

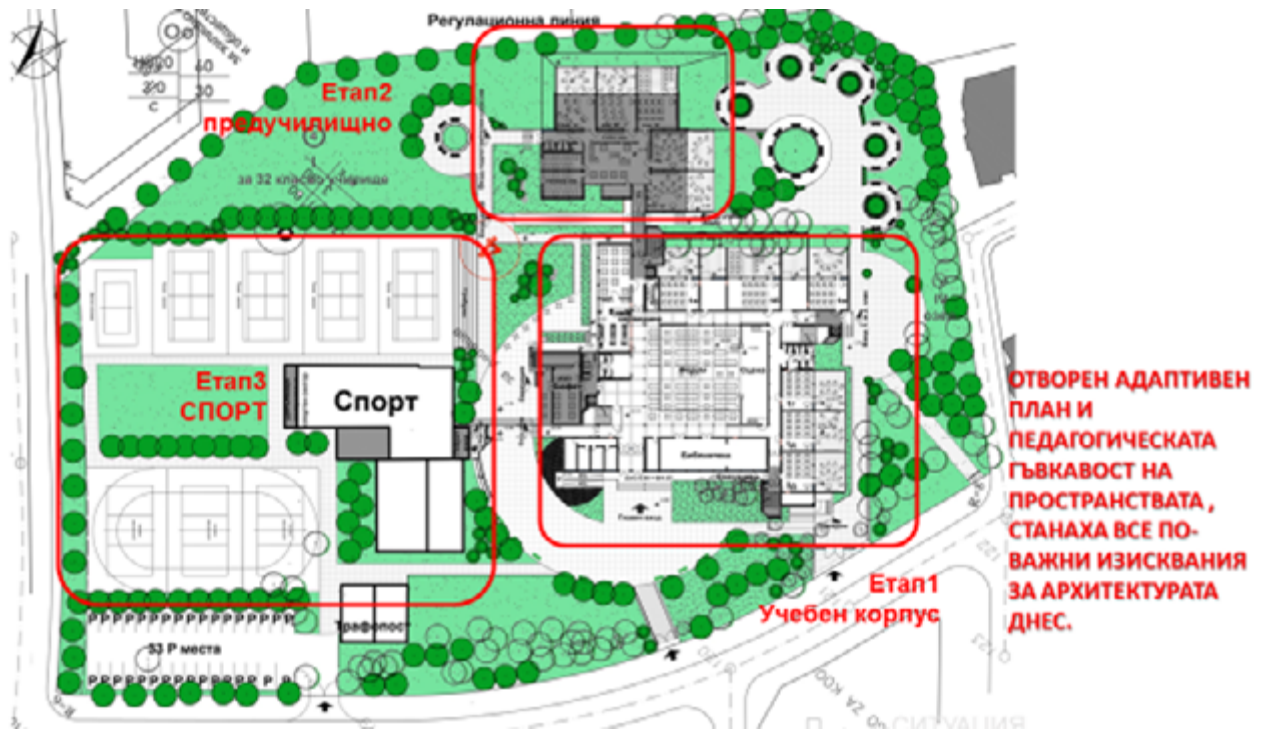
Какъв е процентът на използваемост на училищните сгради от общността у нас?

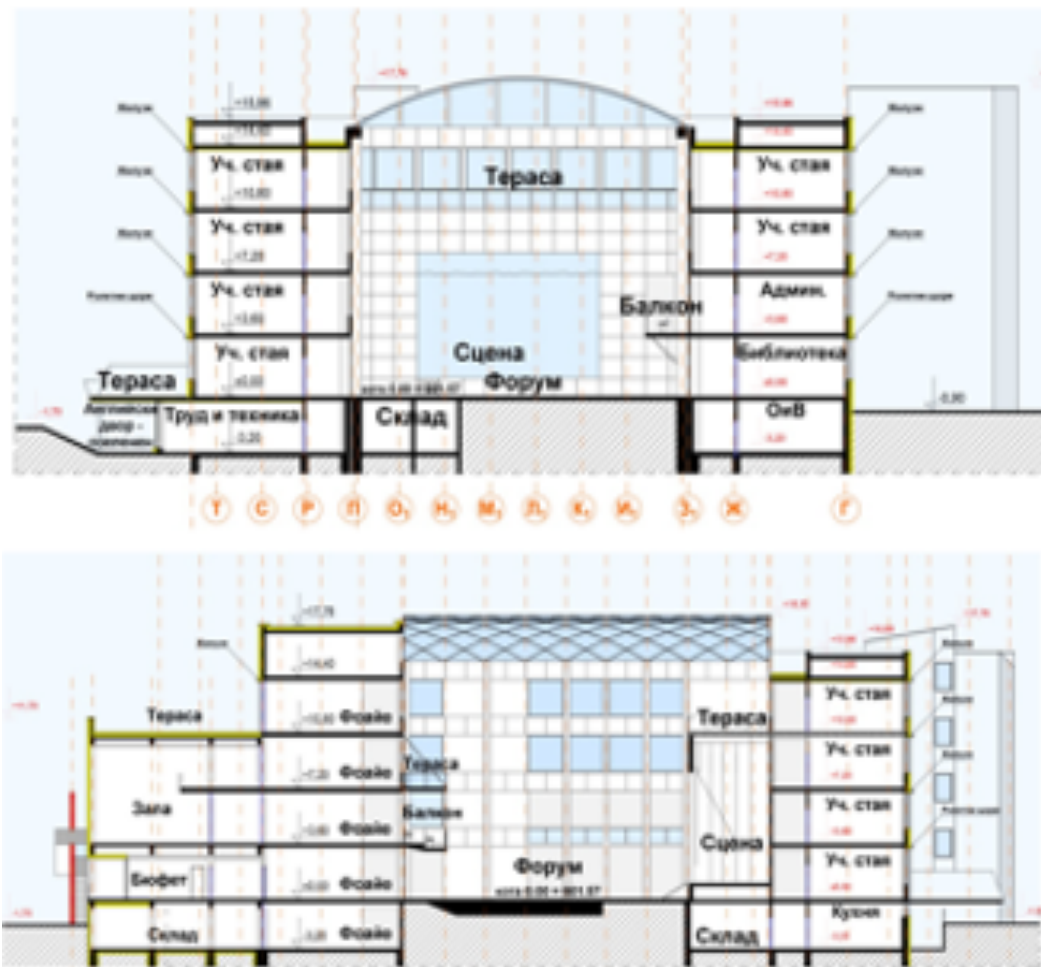
Фиг.7. Кабинети по изкуства / Art offices.

Фиг.8, 9. Класни стаи – нова учебна среда. / Classrooms - a new learning environment.

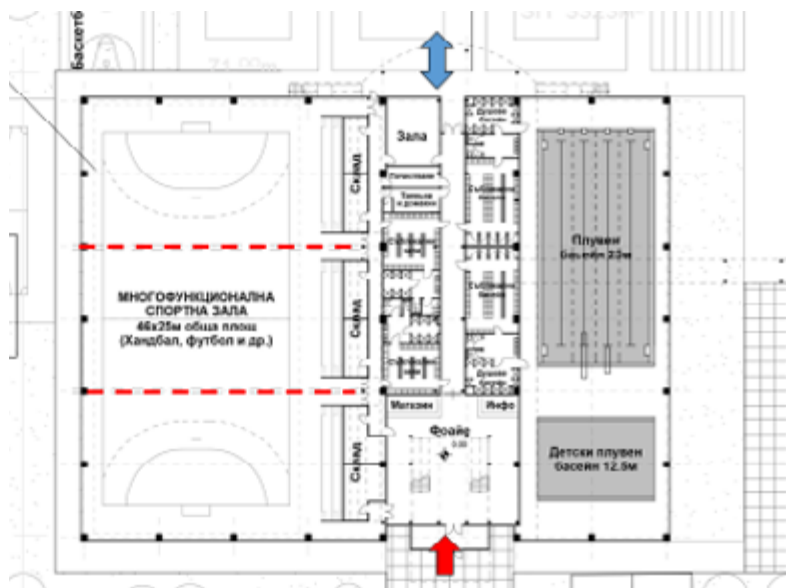
Фиг. 4. План на реконструкцията на 145-то ОУ. / Plan of the reconstruction of the 145th OU.

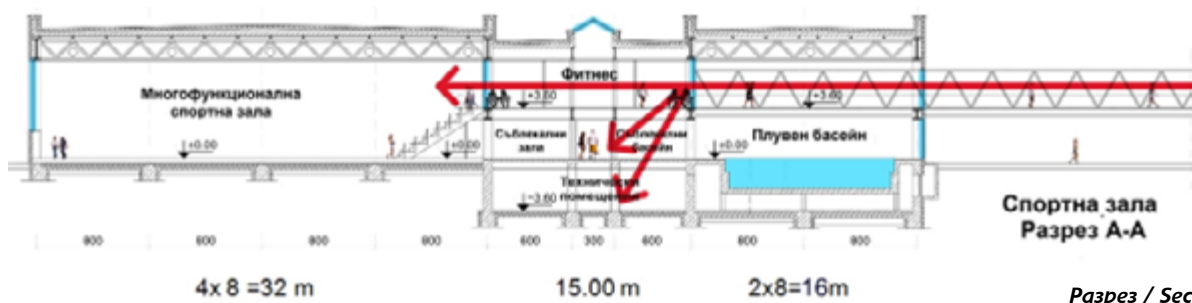
Фиг.5. Разреси. Устойчива архитектура с възможност за естествена вентилация. / Cuts. Sustainable architecture with the possibility of natural ventilation.

Ситуация / Situation

План / Plan

Разрез / Section

Фиг 10,11,12. Нова спортна образователна среда за учениците и общността.
A new sports education environment for students and the community.

Когато финландците заговорят за своето образование, на първо място подчертават, че **ПЪРВАТА ЦЕЛ на финландското образование е да служи като изравняващ инструмент в социалните разлики в обществото.**

У нас училищните сгради се използват 184 дни от годината (от 365 дни), или използваемост от 50%. Използването на училищните сгради годишно в часове във Финландия е 5760 часа. В България използваемостта им е 1564 часа годишно – или използването им у нас е 73% по-малка от тази на сградата на едно финландско училище.

• **НОВАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА – УЧИЛИЩЕН СПОРТ ЗА УЧЕНИЦИТЕ И ОБЩНОСТТА. СПОРТНАТА БАЗА НА ВСЯКО УЧИЛИЩЕ – ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОПТИМАЛНО РЕГЛАМЕНТИРАНО ПОЛЗВАНЕ ОТ ОБЩНОСТТА**

Остра е необходимостта от създаване на училищна спортна инфраструктура, която да се ползва и от общността у нас. Или обратно – там, където има вече изградена такава, да се ползва от прилежащи училища и детски градини.

Как използваме НАЛИЧНАТА БАЗА ЗА МАСОВ СПОРТ В УЧИЛИЩАТА у нас?

Представете си тази база, която 75% от времето, в което може да работи активно за хората, стои заключена само защото сме влезли в „омагьосан законов кръг“ и не се разрешава училищата да предлагат базата си на гражданите, родителите, бабите, дядовците, семействата им, да я ползват в извън учебно време! Една от главните грижи на Министерството на спорта е да подсуши условията за общ масов спорт, който е базата и на професионалния спорт, но засяга и масовия спорт за здраве. Това засяга дейността и на Министерството на здравеопазването. Дали е рентабилно за общия бюджет на държавата, ако се дублират спортни сгради и съоръжения? Отделно за учениците, отделно за гражданите... И пак във Финландия са намерили оптимален отговор.

На тази база предложихме в двора на 145 ОУ, вместо да се ремонтира силно амортизираната малка спортна база, с доста малки размери плувен басейн и малка зала, да се построи на това място нов спортен център за децата, общността и града (фиг 8, 9, 10).

Във Финландия по същия начин, но не по същия уплътнен график се използват и кабинетите по езици, музика, рисуване, скулптура, балет, гимнастика, техническите кабинети, за домакинство, моден дизайн и др. При това, когато човек види как са обзаведени тези кабинети, не може да не възкликне – боже, колко са богати тези хора! Не, те не са богати, а твърде пестеливи и само умеят интензивно да ползват материалната си база – тя е за всички. При извънредни часове по тези дисциплини учениците плащат единствено заплащането на учителите, но външни лица, ползващи тези възможнос-

ти, за услуги заплащат значително по-високи такси, голямата част от които са допълнителен приход за бюджета на училището.

Всичко това не може ли да се обърне в полза и помощ на българското училище? Не е ли време всички ние да се осъзнаем, че този процес се започва от долу нагоре, както доказва и училищното настоятелство на 145 ОУ. Може би е време да помислим за въвеждане на целогодишен икономически, технически и финансов мениджмънт на сградите на училищата и пространствата около тях. Време е вече да свикнем с тези новости и в нашия живот.

Не само МОН, а и госта други министерства, всички заедно да седнат на една маса и да разискват общите проблеми, които ги свързват по отношение на училищните сгради и да вземат общи решения по проблемите, които могат да решат само съвместно – общо в полза на цялото общество (фиг. 10, 11, 12).

УЧИЛИЩАТА КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ НА БЪДЕЩЕТО – ВЪЗЛОВ ЕЛЕМЕНТ В ЦЯЛОСТНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ЕДНО ОБЩЕСТВО

ОТКЪДЕ ДА ЗАПОЧНЕМ НОВОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ В НАШЕТО ОБЩЕСТВО? – ОТ УЧИЛИЩЕТО В БЪЛГАРИЯ

За голямо съжаление, проблемът с недобре решеното ни образование и среда се връща непрекъснато като бумеранг обратно към цялото ни общество. Кой от основните ни проблеми на решаване у нас не е обвързан с проблемите на образованието? Дали това е борбата с претъпнатостта, демографският срив, проблемите ни с ромската общност, масовото изселване от България на най-добрите ни специалисти, масовата бедност, недооценяване в България на можещите и знаещи хора, с липсата на крайно необходима квалифицирана работна ръка?

От една страна, разбираме, че в основата на всички обществени проблеми стои образованието, а от друга констатираме, че неграмотните български граждани, по данни на Център за демографска политика 2013 г. ЦДП са вече 50-60%. Цели 38% от българчетата не завършват започнатото си образование и се присъединяват и попълват групата на функционално неграмотните у нас. Само че на нас не ни трябва хора, които могат само да метат с метли, а хора които да работят със сложни високопроизводителни машини, а това вече съвсем не могат да правят неграмотни хора. Вече става практика превръщането на училищните сгради в ИНТЕРАКТИВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ С НОВА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА. Общественият приоритет би трябвало да бъде грижата за качеството на образованието на децата и КАЧЕСТВОТО НА СРЕДАТА В УЧИЛИЩЕ, където то се провежда, като по този начин всяка една нация може да оцелее и просперира.

У нас процесът набира скорост и разбиране от

Фиг. 1. Експериментален проект за реконструкция по финландски образец на 145-то ОУ, Младост 1, София
 An experimental reconstruction project on the Finnish model

Фиг.13. Форум на 145-то ОУ, Младост 1, София. / Forum of the 145th OU, Mladost 1, Sofia

Забележка: Всички снимки, графики са собствен архив на автора.

неправителствени формации, от някои директори и преподавателската общност, родители. Образованието да стане център на Проекта на нашето Общество.

Добрата новина е, че тече и в нашето общество, макар и плахо, процес на заимстване от доказаните споделени практики и стартира ново отношение за превръщането на остарелите ни коридорни училищни сгради в съвременни УЧИЛИЩНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ ЗА ЦЯЛАТА ОБЩНОСТ, КАТО ИНТЕГРИРАНИ, ОБРАЗОВАТЕЛНИ, СПОРТНИ И КУЛТУРНИ ЦЕНТРОВЕ ЗА ВСИЧКИ. Тази симбиоза не е измислена, а е естественият ход на развитие на социалния и икономически живот на обществото. Тя може само да ни дари с много синергия по възходящия път на развитие на обществото. Връзката ученици – учители – родители – общност става неизменно присъствие в днешното образование, за да се подпомогнат нашите деца, поколение Z, за настоящото бъдеще. Заг тези процеси стои една нова образователна среда и стратегия, за приобщаване в училището на родителите не само на родителски срещи, за създаване на отвореност, на диалог с децата, на съвместно съжителство с прилежащата общност.

Всички се нуждаем от образование през целия ни живот. Така училищната сграда със скъпото си оборудване ще стане мощен социален фокус, където хората през цялата година и целия си живот ще могат да се образуват, усъвършенстват, спортуват и изживяват креативно част от свободното си време. Така училището ще се превърне в съвременен храм на мъдростта, зна-

нието, здравето, изкуството и техническите умения. Хората в общността ще се познават и социализират, заедно ще помагат с уменията си на децата под различна форма. Инвестицията се влага доказано на едно място, вместо да се дублира в две или три сгради. Изобщо всяка стъпка напред в усъвършенстване на модела на образованието като среда и начин на използването ѝ ще се върне в пъти като положителен резултат за обществото в България.

Нашият проектантски екип, заедно с екипа на 145 ОУ и на Училищното настоятелство, силно се надяваме, че с реализирането на този експериментален за България проект ще поставим едно ново начало в цялостно обмислена политика за училището на бъдещето у нас. Тази концепция може успешно да се приложи и за нови, и за реконструкции на съществуващи училищни сгради у нас (фиг. 13).

УЧИЛИЩЕТО КАТО ИНТЕГРИРАН ОБРАЗОВАТЕЛЕН, СПОРТЕН И КУЛТУРЕН ЦЕНТЪР ЗА ОБЩНОСТТА, може да се превърне в печеливша кауза за децата и обществото ни като цяло. Това е мисията и на нас, архитектите, активно да се включим в този поток за оцеляване и просперитет на нацията. И нека професионално стане включването ни, а не само декоративно пререшаване на старата структура с нови картини и цветова гама. Нужна е нова пространствена структура, иновативна функционална организация на училището днес за креативността, преживяването и участието на децата ни.

И както казва Сър Кен Робинсън, „Представете си, ако... създадем бъдеще за всички нас“.

THE SHARED INNOVATIVE FINLAND EXPERIENCE FOR SCHOOL EDUCATIONAL CENTERS IN OUR COUNTRY

Arch. Aneta Slavova, Ph.D

The Union of Architects in Bulgaria led the movement to change Bulgarian education. Architects are directly responsible for creating the new reality in the Bulgarian school as well. The changed paradigm of the new school environment of the future is an international fact that we architects have the mission to create. We take on the role of "teachers of teachers", how with the help of the multifunctional, flexible, transformed new structure we create together a creative and motivating environment for the children of Bulgaria. But in order for these cases not to be isolated, but to become a working successful system, similar to Finland and many other leading countries, a new center is needed in our country, a professional council at the Ministry of Education and Culture, which approves every task for new intervention in schools and gives the new design guidelines. It should include proven expert architects, pedagogues, sociologists, psychologists, parents, culturologists, athletes, doctors, ministers of ministries, bearers of the new understandings of the modern school, in order to change the outdated policies on the content and the way of structuring it. Thus, it will be possible to successfully and sustainably change the old regulations and laws to correspond to the new times in the 21st century. This responsible center will save money for us, the taxpayers, will infuse new ideas and forces into the education policy, will be responsible for the right direction of the ongoing investment process, so that we do not "repair the repairs" and in the school buildings, and during this time to we have lost touch with children, students, good pedagogical practices...

КАК ДА СТРОИМ УМНО ЗА ОБЩНОСТТА

Божидар Хинков

Арх. Божидар Хинков е професор на Международната академия на архитектурата (МАА) с над 20 години опит в сферата на архитектурното проектиране в България и чужбина. В портфолиото си има спечелени множество награди и конкурси, а като съосновател на Arrogant Architects работи по някои от най-впечатляващите и мащабни проекти в страната в областта на спортните, жилищните и индустриалните сгради. Автор е на проекти като „Арена Ботевград“, ваканционен комплекс „Форос“, спортна зала „Дуристорум“, Национална обсерватория Рожен, Нов пилотен затвор с център за обучение на персонала, производствена база на „Цератицит България“ и др.

Повече от 10 години проектираме в опит да задаваме тенденции за строителство на сгради с добавена стойност в различни области на живота. Участието ни на националната конференция „Образованието – придвижване от мрак към светлина. Училището – пространство за знания“, организирана от Съюза на архитектите в България, и обявеният прием за изграждане на нови и реконструкция на съществуващи училищни сгради по програми на Министерството на образованието и науката – „Програма за изграждане, пристрояване, надстрояване и реконструкция на детски ясли, детски градини и училища 2024 – 2026“ и „Програма за изграждане и основен ремонт на спортни площадки и физкултурни салони в държавните и общинските училища за периода 2024 – 2026 г.“ – ни позволиха да разработим и приложим рационални решения за актуализация на училищната инфраструктура.

Принципите на оптимално инвестиране за общността не са нови за нас и ги залагаме във всеки наш проект. Представяме ги тук, като използваме за илюстрация няколко от проектните предложения, които разработихме в последните месеци.

НОВИТЕ УЧИЛИЩНИ СГРАДИ

НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ 145-ТО ОУ „СИМЕОН РАДЕВ“, ГР. СОФИЯ

В обособения двор на 145-то ОУ „Симеон Радев“ е предвиден за изграждане нов корпус за начално училище за най-малките. Новото начално училище ще разполага с шест класни стаи и прилежащи открити учебни пространства, разположени на едно ниво, с висок стандарт на оборудване и общо свързващо форумно пространство. Форумното пространство е проектирано като зона за рекреация и провеждане на събития, споделяне на истории и събирания на децата в различни формати.

Обучение на открито

Всички нови класни стаи имат своето продължение директно навън, през остъклени витрини, в пространства за провеждане на учебна дейност на открито, с предвидено за целта обзавеждане. Това прави възможно увеличаването на времето прекарано на открито и повишаване на качеството на преживяването на децата в училище, в тази важна начална възраст.

Начално училище В 145-то ОУ „Симеон Радев“, София. Перспективен поглед към разпределението
145th “Simeon Radev” new preliminary school, Sofia. Perspective view of the layout

Сърцето на пространството

Всички класни стаи са в директен визуален контакт със сърцето на пространството - централния форум - място за срещи и игри.

ОТВОРЕНИ И ДОСТЪПНИ УЧИЛИЩНИ СГРАДИ
СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С.БРЕЗНИЦА

Проектното ни предложение за реконструкция и разширение на СУ „Св.Св. Кирил и Методий“, в с.Брезница, предвижда изграждането на 5 нови класни стаи и ново входно - форумно пространство.

Всяка училищна сграда е продължение на улицата.

Прегради пред входа, като стъпала и рампи, не съществуват. Съвременните решения за отвеждане на дъждовните води позволяват да оставим в миналото анахронизма на „повдигнатата“ сграда, с маркиран от парадно стълбище вход.

Постоянно отворена и работеща

Равна възможност за ползване и участие за всички членове на общността. Деца в колички,

възрастни баба и дядо, бременни майки - всеки може да влиза в училището, без допълнително напрежение, ползвайки един и същи вход. Постоянно отворена за ползване, училищната сграда е елемент от социалната среда.

ПРОБЛЕМИТЕ НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА УЧЕБНА СРЕДА

СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С. БРЕЗНИЦА

Реконструкцията и разширението на СУ „Св. Св. Кирил и Методий“ в с. Брезница се правят в опит да се решат няколко основни проблема, типични за този тип училища, строени по един по същество типов проект. Основният проблем пред оптималното функциониране на СУ „Св. Св. Кирил и Методий“ е недостигът на класни стаи за осигуряване на едностранен режим на обучение.

- В опит да се отговори частично на това изискване, през изминалите години, се е наложило да бъде премахнат училищният стол и на негово място да се обособят класни стаи, в приземния полувкопан етаж на училището. Резултатът е незадоволителен - деца се обучават в полувкопани в терена училищни

стаи, с недостатъчно дневна светлина, в условия неотговарящи на съвременните изисквания за провеждане на обучение.

- Това е довело и до ликвидирани на пространството за хранене на учениците.

Допълнителни проблеми пред училището се явяват:

- Липсата на форумно пространство за взаимодействие между учениците и отсъствието на технически елементи осигуряващи достъпна среда до всички функционални нива на съществуващата сграда.

- Основен вход разположен над нивото на терена, достъпен само посредством стълбище

...И ТЯХНОТО РЕШЕНИЕ

СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С. БРЕЗНИЦА

Чрез добавяне на нови функционални елементи, в нова пристройка, непосредствено свързана със съществуващия вход, проектът изгражда модерни пространства за УЧЕНЕ, СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ. Решението съчетава адаптивно и гъвкаво разпределение, в съвременен и устойчив дизайн, формиращо стимулираща образователна среда.

Пет нови класни стаи, на две нива, с висок стандарт на оборудване и общо форумно пространство, което, освен връзка между новата и съществуващата сграда, осигурява и прехода към зоната на откритите изрища на юг и новия „закътан“ двор на изток.

Форумното пространство, през две нива, е проектирано като зона за почивка и провеждане на събития, със сцена и екран за проекции, даваща възможност за презентации и образователни мултимедийни сесии.

Полувкопаните класни стаи се преобразуват обратно в столова, осигуряваща подходящи условия за хранене на учениците. Тя е достъпна и в директна връзка, както от фойето, така и от моделираното ниво терен на новия „закътан“ двор, със зоната за хранене на открито през слънчевите дни.

Разположен в съществуващата сграда, нов асансьор предоставя достъп до всички нива, както в съществуващата, така и в новопроектираната сграда.

ФОРУМНО ПРОСТРАНСТВО ЗА ПОЧИВКА, СРЕЩИ И ИГРА

СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С. БРЕЗНИЦА

Място за среща и игра

Всички ученици, в новата и в старата част, имат достъп до форумното пространство. Замислен като пространство за срещи и почивка, форумът е връзката между всички

елементи на училището - класните стаи, откритите площадки, входното пространство и училищния стол. Междучасията и забавните събития се случват тук.

Учене чрез забавление

Форумът е обвързан с театралното пространство на училищната сцена и интерактивната стена. Големият дисплей дава неограничени възможности за общуване, не само с отдалечени образователни, но и обучителни и забавни информационни потоци, превръщайки форума в среда за забавление и учене.

„ОТВОРЕНИ“ КЛАСНИ СТАИ КЪМ ОБЩОТО ПРОСТРАНСТВО

СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С. БРЕЗНИЦА

Отворени към общото пространство

Край на ерата на изолация, тъмни коридори и образование зад затворени врати. Новите класни стаи са универсално достъпни и видими от общото пространство, без плътни прегради, с гарантирана възможност за проява на интерес от учениците към случващото се в тези пространства. Всеки е добре дошъл в час!

Учебни стаи с могулно обзавеждане

Проектираните класни стаи са многофункционални, с обзавеждане и оборудване позволяващо многобройни начини на ползване и адаптация във времето. Отвореното планово решение дава възможност за пренареждане, обединяване и актуализиране на учебната среда, съобразно актуалните нужди на училището.

СПОРТ В УЧИЛИЩЕ ЗА ВСИЧКИ

СУ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“, ГР. ВЕЛИНГРАД

Достъпен спорт за учениците

Застоялият начин на живот, липсата на игра, затлъстяването и ниската физическа култура на учениците правят актуализация на спортните пространства в училище абсолютно належаща. Изградени салони не отговарят на съвременните изисквания за достъпност, ползване и многофункционалност. Спортът в училище трябва да е достъпен за всички ученици, по всяко време.

Ефективност за общността

Изграждането на спортни пространства за ползване само от ученици натоварва финансово и управленски училището и не позволява максимално използване на икономическата ефективност на инвестицията. Спортът в училище ще задоволява нуждите и на прилежащия квартал, с цел постигане на максимална възвращаемост на обществения инвестиционен ресурс.

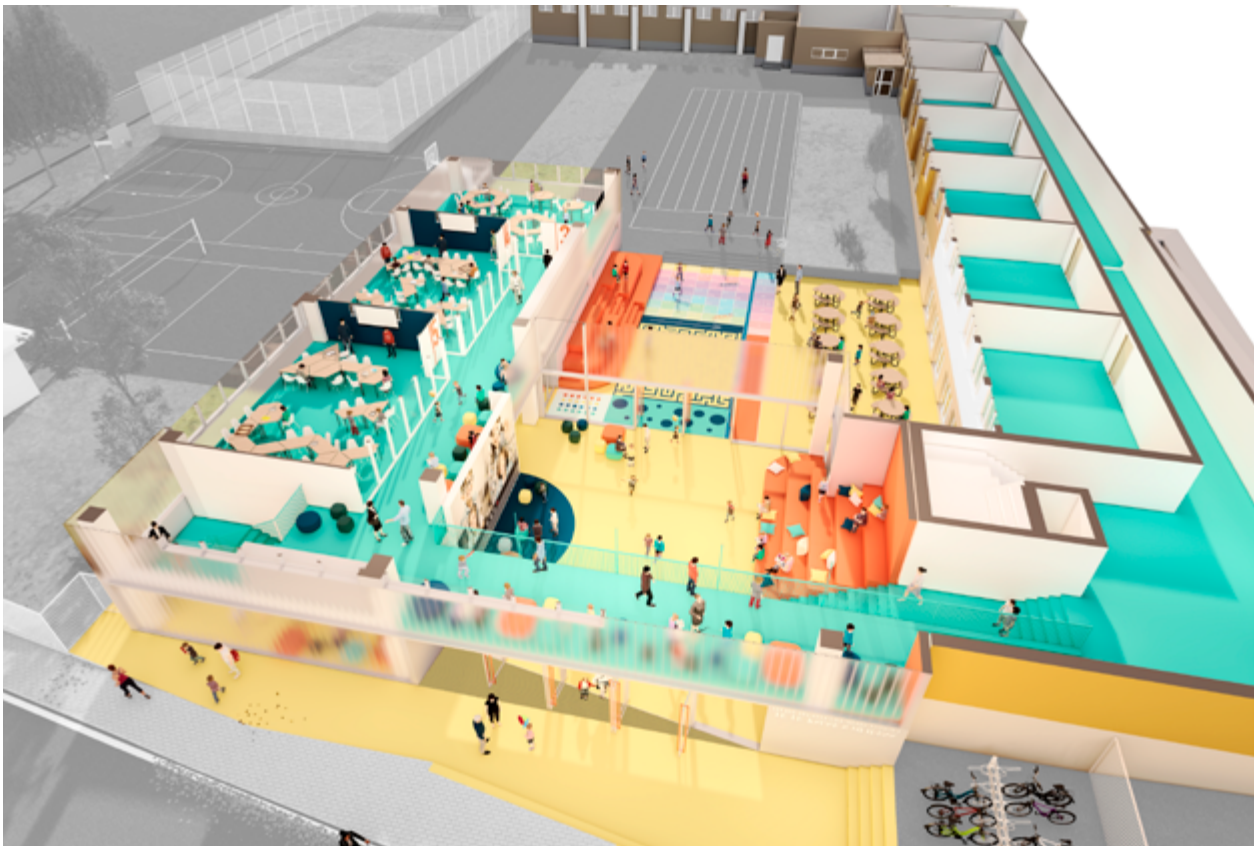
*СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. Поглед към Входа
“Saints Cyril and Methodius” school, Breznitza. View towards the entrance*

*СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. “Отворени” класни стаи към общото пространство
“Saints Cyril and Methodius” school, Breznitza. Classroom “open” towards the forum*

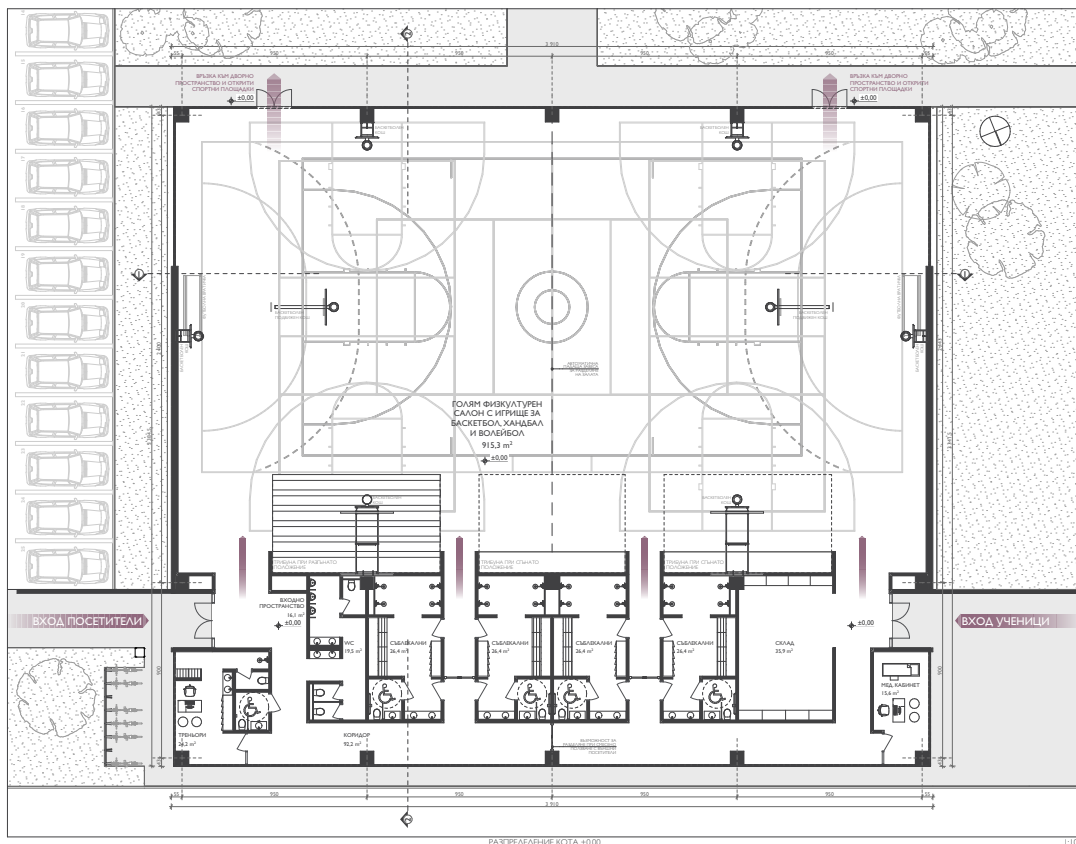
СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. Перспективен поглед към разпределенията
 "Saints Cyril and Methodius" school, Breznitza. Perspective view of the layouts

СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. Форумното пространство за почивка, срещи и игра
 "Saints Cyril and Methodius" school, Breznitza. Play/rest/meet forum space

СУ „Васил Левски“, гр. Велинград. Поглед към Входа на залата
 “Vasil Levski” school, Velingrad. View towards the entrance

СУ „Васил Левски“, гр. Велинград. Разпределение и ситуация
 “Vasil Levski” school, Velingrad. Layout and masterplan

Оптимално разполагане в учебния комплекс

Новият физкултурен салон се разполага в незастроена Южна част от имота на училището, с удобен достъп от улицата от изток, паркинг за посетители и в непосредствен контакт със сградата на СУ „Васил Левски“ от север. Предвижда се изграждане на топла връзка между училищната сграда и новата спортна база, както и нови открити спортни площадки.

Многофункционално игрище

Спортното игрище, с размер 39 м / 22 м, позволява разполагането на два обособени тренировъчни терена за баскетбол и волейбол, както и единично разполагане на състезателно игрище за баскетбол, волейбол и хандбал, с прилежащите съвземни трибуни. Предвидено е складово помещение за спортното обзавеждане в непосредствена връзка с игрището.

Универсално достъпни пространства

Входните и битовите пространства са универсално достъпни, включително за хора със специфични изисквания. Всички елементи на битовата зона - съблекални, тоалетни и др. - са оразмерени съгласно тази стратегия и позволяват лесна и удобна експлоатация. Позиционирането на входовете позволява пълно разделяне на зоната на битовите помещения, при смесено ползване с квартала, тоест отделни съблекални, тоалетни за зрители и др. Отворена планова схема, позволяваща множество сценарии за ползване.

СПОРТ ЗА КВАРТАЛА...

10-ТО СУ „ТЕОДОР ТРАЯНОВ“, ГР. СОФИЯ

Многобройни функционални сценарии за ползване

Разполагането на две двойки съблекални (момчета и момичета) и оразмеряването на спортното игрище, с два терена за баскетбол, волейбол и др., позволява едновременното ползване на спортния салон от два и повече училищни класа, или едновременното ползване със спортисти от квартала. Местните спортни школи и танцовални състави също имат място тук. Телескопичните трибуни позволяват ползването на залата и като място за представления, събития и др.

Разширена програма на ползване

Предвидените функционални елементи позволяват използването на физкултурния салон като спортна зала за местни и национални първенства, както в младежките и училищни групи, така и в аматьорските групи за възрастни. Предвидените съвземни трибуни

за 150 зрители, както и необходимите за тях тоалетни, тренировъчни и лекарски помещения се използват оптимално при състезания. Евакуационните изходи от сградата са оразмерени съобразно тези очаквани максимални натоварвания от посетители.

Ползи за учениците

- Насърчава физическата активност и подобрява цялостното здраве.

- Предлага възможности за учениците да развият своите спортни умения и таланти.

- Място за провеждане на междуучилищни състезания и турнири, фестивали и концерти.

- Привлича талантлив спортисти и тренировъчни

Ползи за общността

- ПОДОБРЕНО ФИЗИЧЕСКО ЗДРАВЕ

- ПОДОБРЕНО ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ

- СПЛОТЯВАНЕ НА ОБЩНОСТТА

...И УЧИЛИЩЕ+

10-ТО СУ „ТЕОДОР ТРАЯНОВ“, ГР. СОФИЯ

Плюсовете на нова спортна зала

Предвидената за изграждане нова спортна сграда е своеобразната „основа“, на която се разполагат новите учебни пространства на второ ниво. Свързани директно със съществуващата училищна сграда, от една страна, и с вертикална комуникация към новата спортна база, новите пространства за обучение са с „отворен“ план и позволяват множество сценарии на ползване.

Отворени към общото пространство

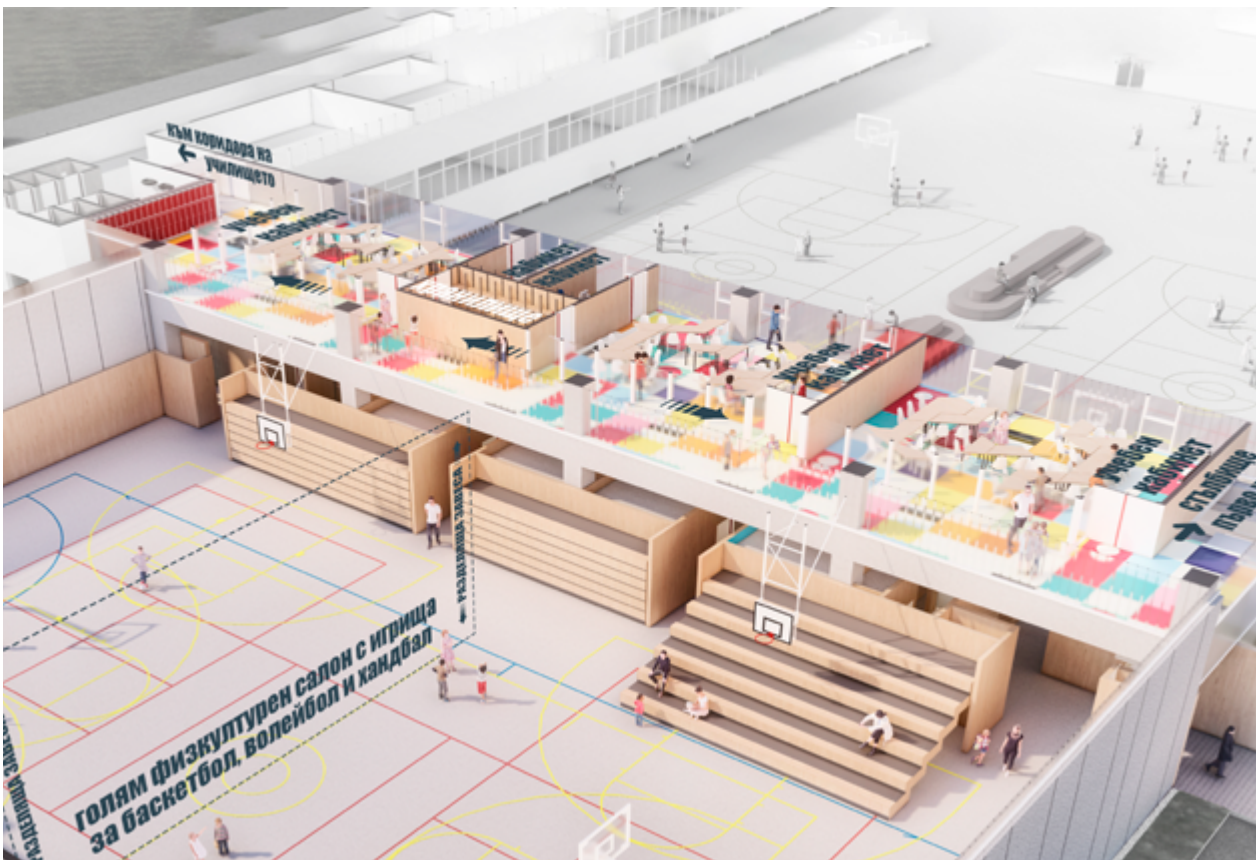
И в този проект, новите класни стаи са универсално достъпни и видими от свързващия ги коридор, без плътни прегради, с гарантирана възможност за проява на интерес от учениците към случващото се в тези пространства. Всеки е добре дошъл да влезе в час! Коридорът е отделен от пространството на залата чрез прозрачна преграда от стъклопрофилит, даваща възможност за директна визуална връзка със салона.

Учебни стаи с модулно обзавеждане

Проектираните класни стаи са многофункционални, с обзавеждане и оборудване позволяващо многобройни начини на ползване и адаптация във времето. Отвореното планово решение дава възможност за пренареждане, обединяване и актуализиране на учебната среда, съобразно актуалните нужди на училището.

10-то СУ „Теодор Траянов“, гр. София. Перспективен поглед към разпределението ниво партер
 10th school "Teodor Trayanov", Sofia. Perspective view of the first level layout

10-то СУ „Теодор Траянов“, гр. София. Перспективен поглед към разпределението второ ниво
 10th school "Teodor Trayanov", Sofia. Perspective view of the second level layout

СГЛОБЯВАНЕ НА МЯСТО ВМЕСТО БЕЗКРАЙНО СТРОИТЕЛСТВО

СУ „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, С.БРЕЗНИЦА

Строителство по време на ваканция

Основен проблем при защитата на обществен интерес, при инвестиции в учебната среда, е относително дългият процес на изграждане на училищните обекти, както и липсата на рационална гаранция за спазването на срока на строителство. Цената на строителство е важна, но не по-малко важен е въпросът за продължителността на изграждане на обекта и то в две посоки:

Първо - всеки месец по-дълго строителство води до отлагане с месец на адекватното ползване на сградата от училището,

и Второ - всеки месец на строителство прави околното обществено пространство негодно за нормално ползване, което създава допълнителни затруднения за всички.

Това може да бъде в голяма степен променено при избиране на подход за доставяне и сглобяване на сградата - тоест изпълнение на решение с готови елементи от всякакъв тип - конструктивни, фасадни, облицовъчни, елементи на обзавеждането и др.

За разлика от конвенционалното строителство на място, всички сглобяеми елементи се изработват в заводски условия, което дава възможност за по-добро изпълнение, по-високо качество и очаквано по-голям експлоатационен живот.

Правилното планиране на процеса би позволило строителната площадка да се открие тогава, когато основните елементи са вече готови за сглобяване и монтаж, с цел намаляване на „смущенията“ в учебния процес.

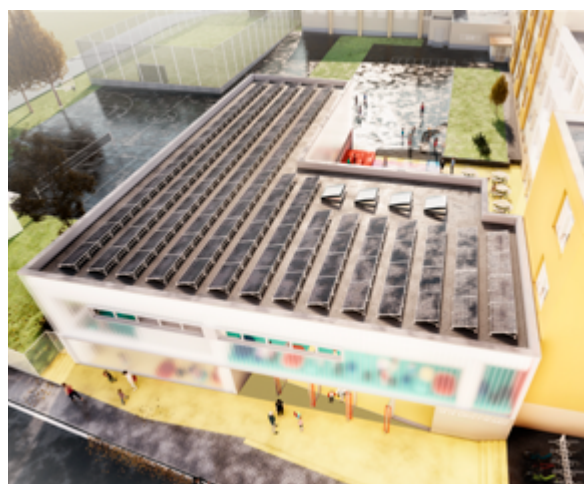
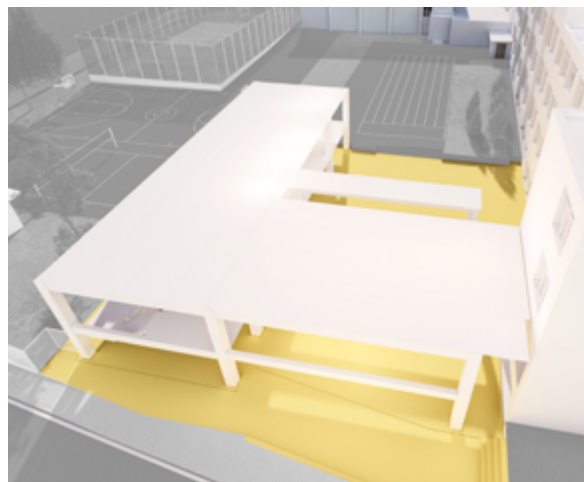
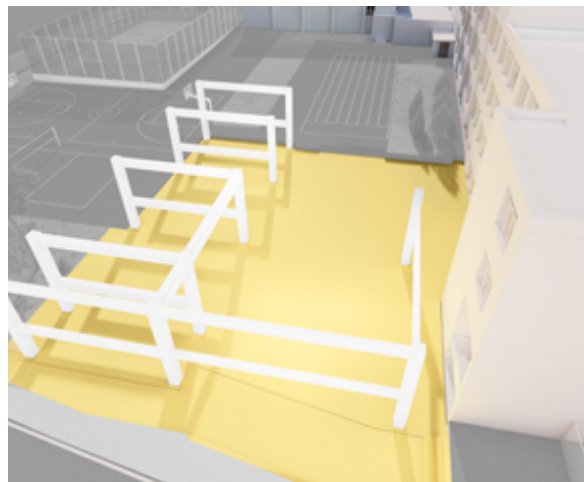
Ограничена зона на въздействие

Зоната на строителни работи е ограничена и позволява едновременност на строителството и работа на училището. Изградената пристройка отговаря на всички изисквания за земетръс и пожароустойчивост.

Сглобяема конструктивна система

Изработена в заводски условия, с големи подпорни разстояния и дълъг експлоатационен живот, с кратък срок на монтаж. Допълнителен плюс е намаляването на въглеродните емисии, при изработването на сглобяемите стоманобетонни елементи, в сравнение с бетона „отливан“ на място.

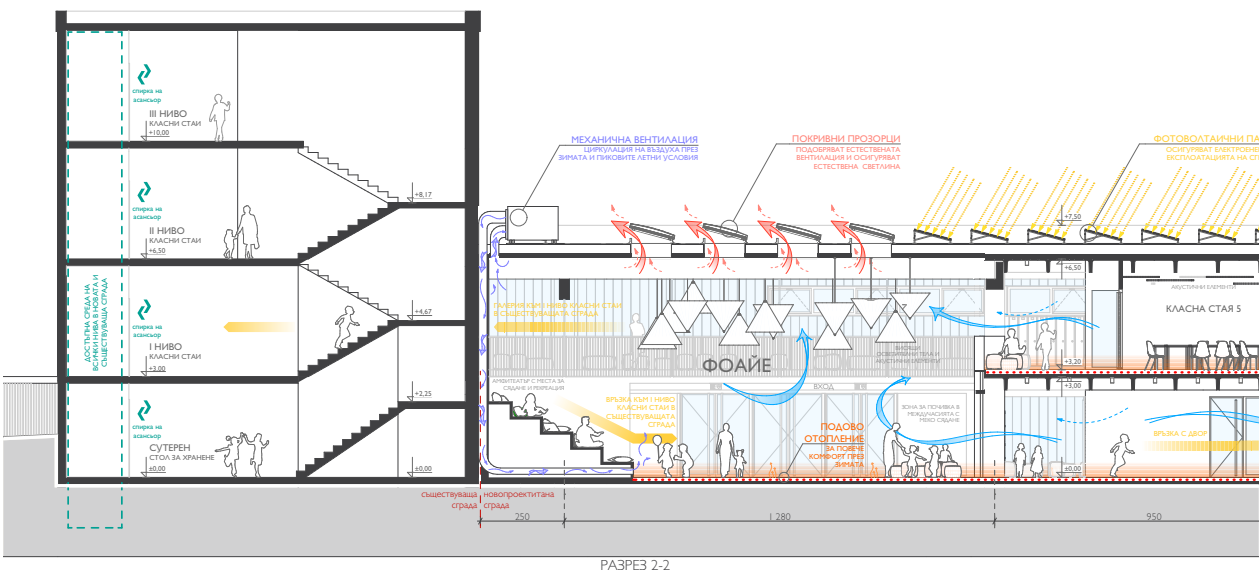
- вертикални носещи колони и предварително напрегнати стоманобетонни греди

СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. Етапи на изпълнение / “Saints Cyril and Methodius” school, Breznitza. Stages of assembly on site

СУ „Васил Левски“, гр. Велинград. Поглед към покрива и фотоволтаичната централа
 “Vasil Levski” school, Velinograd. View towards the roof and the pv system

СУ „Св.Св. Кирил и Методий“, с. Брезница. Схематичен разрез на решението за естествена Вентилация
 “St. St. Cyril and Methodii” school, Breznitza. Schematic section of the natural ventilation design solution

- сглобяеми панелни стоманобетонни ТТ елементи за етажна конструкция

- сглобяеми панелни стоманобетонни ТТ елементи за покривна конструкция, с „пауза“ за разполагане на вентилационни покривни отвори

Сглобяеми фасаadni системи

- Полупрозрачна окачена фасада от стъклопрофилит с интегрирано остъкляване, елементна фасадна облицовка, изработена в заводски условия.

- Покривна фотоволтаична централа за собствени нужди

Сграда готова за ползване

Десетки месеци по-рано, в сравнение с конвенционалното строителство. В рамките на една лятна ваканция

ЕНЕРГИЯ ОТ СЛЪНЦЕТО & ЕСТЕСТВЕНА ВЕНТИЛАЦИЯ, ОСВЕТЕНОСТ И КЛИМАТИЗАЦИЯ

СУ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“, ГР. ВЕЛИНГРАД, СУ „СВ.СВ. КИРИЛИ МЕТОДИЙ“, С.БРЕЗНИЦА

Адекватното решение на покривните елементи осигурява равна покривна равнина, което позволява лесно разполагане на фотоволтаични елементи, ориентирани на юг.

Получената Фотоволтаична централа ще се използва за осигуряване на експлоатационните нужди на новата и на старата сграда, в светлите часове на деня, когато тя функционира в пълния си капацитет.

В бъдеще централата може да бъде комбинирана с адекватна система за съхраняване на енергията, даваща възможност за неограничено ползване на слънчевата енергия през цялото денонощие.

Освен прекия енергиен ефект, слънчевата енергия играе роля и при създаването на топлинна конвекция, подпомагаща естествената вентилация.

ЕСТЕСТВЕНА ВЕНТИЛАЦИЯ

“Отвореният план” и опростеното сглобяемо строително решение дават възможност за проектиране и изпълнение на свързано с всички зони на сградата фоайе-форумно пространство, за естествена вентилация, осъществяваща се през вградените клапи за въздух, във фасадните елементи и покривната равнина.

ЕСТЕСТВЕНА ОСВЕТЕНОСТ

Полупрозрачната окачена фасада от стъклопрофилит, с интегрирано остъкляване, позволява проникването на равномерна светлина в дълбочина на пространствата, като елиминира нуждата от изкуствено осветление през по-голямата част от деня. Доказаният ефект на “пречистване” на средата от плесени и други болестотворни организми, превръща естествената светлина от желан, в задължителен елемент на здравословния интериор.

ЕСТЕСТВЕНА КЛИМАТИЗАЦИЯ

Ефектът на „зимна градина“ при ниското зимно слънце ще намалява необходимостта от допълнително затопляне на пространствата през студентите месеци в годината.

Съвкупността от естествена климатизация и вентилация и естествена осветеност осигурява постигането на здравословна среда на обитаване и намалява въглеродния отпечатък на сградата. Всичко това се постига без компромис с топлотехническите характеристики на фасадата и покрива.

HOW TO BUILD SMARTLY FOR THE COMMUNITY

Arch. Bozhidar Hinkov

The context highlights the construction of smart school buildings that cater to the community's needs. It encompasses the design features of new school buildings, emphasising open and accessible spaces, addressing existing environmental issues, and providing solutions. The focus is on inclusive forum spaces, open classrooms, and multi-functional sports facilities. It also emphasises the use of prefabricated construction for timely completion and the integration of solar energy for sustainability. The overall goal is to create an environment conducive to learning, physical activity, and community engagement.

КАК ДА ТРАНСФОРМИРАМЕ УИЛИЩЕ ОТ ХХ ВЕК В ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ ОТ ХХІ ВЕК

Галина Милкова

Архитект Галина Милкова завършва специалност „Архитектура“ в Университета по архитектура, строителство и геодезия в гр. София. Година по-късно съосновава студио Think Forward, чиято практика се фокусира върху социални, етични, екологични проблеми и тяхното решение чрез средствата на изкуствата. Този социален подход е особено осезаем в образователните проекти на студиото, което вече десетилетие преосмисля българската училищна типология и създава съвременни архитектурни алтернативи. Високо оценени на национално и международно ниво, проектите на Think Forward са удостоени с архитектурни награди, сред които първа награда от първото издание на конкурса „Български архитектурни награди“, златно отличие от международния конкурс A' Design Award and Competition, първа награда на „Национални награди за строителство и инвестиции“, първа награда на годишните архитектурни награди ARCHINOVA, Big See Interior Design Award, номинация за наградата на ЕС за съвременна архитектура „Мис Ван дер Рое“. Арх. Милкова е част от ARCHИТЕТТЕBOOK – издание, посветено на 365 вдъхновяващи жени в световната архитектура.

Ekun Think Forward: арх. Галина Милкова, диз. Негко Николов, арх. Моника Маринова, диз. Кристина Янева

Когато през 2015 г. екипът на Think Forward стартира съвместна работа с ръководството на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ в гр. Свети Влас, нямашме представа, че ни очаква дългогодишен път в търсене на всеобхватно решение, свързано с проблемите на българските училища. И макар по това време да предполагахме, че първата ни пространствена намеса в училището е просто спорадичен акт без продължение, вложихме в това начинание творческата си вяра в силата на архитектурата да разрешава социални проблеми, да вдъхновява ученици и учители за прилагане на нови образователни методи.

Като всяко училище, строено през осемдесетте години на миналия век, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ носи отпечатъка на своето време. В архитектурата на амортизираната среда са залегнали принципите на строго функционално зонироване и контролиран достъп до отделните учебни зони, което води до изолираност на учебните дейности и затруднява тяхното обвързване. Теоретично ориентираната образователна програма предопределя слабото присъствие на училищна експериментална база. Остарелият подход на пасивно получаване на знание, залегнал в йерархичността на

образователния процес, намира израз и в организацията на класните стаи, непроменена от индустриалната епоха. Липсва елементарна графична информация, която да насочва към функционалните звена на училищната структура, да ориентира в пространството и да развива духовни ценности. Неглижирането на свързващите и изолирани пространства като коридори, подземни помещения и тоалетни често ги превръща в терен за детско насилие.

Това са само част от проблемите, свързани с архитектурната типология. В съчетание с проблемите на образователната система те водят до дългогодишно натрупване на социални проблеми в българските училища. За тяхното всеобхватно решение все още не е разработена цялостна стратегия нито на политическо, нито на архитектурно ниво. А взаимовръзката между архитектурна среда и качество на образованието е повече от очевидна.

След девет години и осем реализирани проекта ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ в гр. Свети Влас смело може да се нарече училище на бъдещето, защото с една устойчива последователност успя да превъплъти в архитектура нуждите на

*Проект „5 СТАИ“
Project „5 Rooms“*

съвременното образование. Този дългогодишен процес на трансформация на българско училище от XX век в образователна институция на XXI век нарекохме **Think Education Forward**, или „Напредничаво образование“. Финансирана от делегираните бюджети на училището, поетапната модернизация на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ е пример за социална иновация, иницирана съвместно от училищното ръководство и екип от архитекти. И ако фокусът в този текст е върху един конкретен случай, то изведените принципи са общовалидни за всяко едно училище, поело по пътя на промяната.

5 СТАИ / 2015 г.

Проблем: Насилието в училище

Съвместната работа на екипа на Think Forward с ръководството на училище „Св. св. Кирил и Методий“ започна през 2015 г. със задача за реновиране на малка стая, разположена на втория етаж на сградата. Липсата на предварително задание насърчи диалога ни с учители и ученици, в който заедно идентифицирахме актуалния за училището проблем, свързан с детската свръхактивност, често прерастваща в

насилие. Отговора открихме в книгата „Демократичното образование“ на Яков Хехт (създател на първото демократично училище в света, изградено в Хагера, Израел), а именно – „Ако човек няма достъп до областите, в които може да твори, той ще се обърне към областите, в които да разрушава“.

Създадохме задание за пространство, в което детската енергия се канализира по творчески начин, развиват се въображението, артистичните заложби и умствените възможности на учениците. А сблъсък между малката площ от 29 кв. м и богатата програма на проекта трансформирахме в концепция за 5 стаи в едно пространство – класна стая със скрита зад мека облицовка дъска; стая за игри, развиващи социалните умения на децата; стая за танци с огледална стена; музикална стая с таблет, чрез който учениците могат да композират или „качват“ музика; и магическо пространство – огледален кът, в който часовникът над скритата дъска показва правилния час, а текстовите послания, съпровождащи отделните стаи, стават четими.

Година по-късно в училището не е регистриран нито един случай на ученическо насилие.

* **Погробна информация за проекта е публикувана в сп. „Архитектура“, бр. 6, 2017 г.**

OUT-OF-SCHOOL или „УЧИЛИЩЕ ПОД НЕБЕТО“ / 2016 г.

Проблем: Остарял училищен модел – затвореност на учебната среда

Придобили увереност в успешното ни сътрудничество, през 2016 г. ръководството на училището предложи на екипа ни нова задача – преобразяването на 200 кв. м неизползваемо дворно пространство отново без предварително задание. С този проект адресирахме проблема за непроменящата се архитектурна типология на българското училище, която не може да отговори на нуждите на съвременното образование.

За целта разработихме умален, гъвкав модел на училище, което изнася под открито небе всички основни училищни функции, обособени в преливащи се зони – учебна зона, културна зона – амфитеатър за концерти и представления, зона за хранене, зона за отгих, зона за игра. Чрез нетрадиционното си зоничане и отворена планова схема OUT-OF-SCHOOL цели да провокира учители и ученици към използване на експериментални образователни методики. Например учене чрез мултисензорно преживяване, усвояване на знания посредством интердисциплинарна програма, преподаване чрез размиване на границата между академичното обучение и творческата игра. Един от непланираните резултати на проекта се оказва създаването на връзка между училището и квартала, в който се намира. Достъпът на учениците до квартала прерасна в училищни проекти с обществена полза, които възпитават социална ангажираност и отговорност у децата. От друга страна, достъпът на жителите на квартала до класната стая и образователния процес насърчиха местното доброволчество. Не на последно място, ученето на открито подтиква към изследователска дейност и спомага за фундаменталното разбиране на природните процеси.

* **Погробна информация за проекта е публикувана в сп. „Архитектура“, бр. 6, 2017 г.**

ДЕМОКРАТОС / 2018 г.

Проблем: Липсата на свобода на избор на учениците в образователните процеси

През 2018 г. екипът ни потърси отговор на проблема, свързан с липсата на свобода на избор на учениците в образователния процес, чрез проект за реновация на актовата зала в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ и превръщането

й в демократично пространство в рамките на традиционно училище. В процеса на проектиране отново се доверихме на опита на Яков Хехт и убедеността на училищното ръководство, че децата трябва да бъдат активни създатели на своя учебен план, а не пасивни получатели на знание.

В новата многофункционална зала заложихме принципите на свобода, равноправие и плурализъм, характерни за демократичните училища. „Демократос“ е винаги гостъпна зала, която може да се ползва в учебно и извънучебно време. Децата получават свобода на избор по какъв начин да ползват залата, като програмата ѝ се определя наравно от учители и ученици. Това е модел, при който авторитарността отстъпва пред равнопоставеността, а задължителната програма – пред възможността за свободен избор на предмет. Демократичната програма на залата се реализира посредством нейната флексибилност и възможност за трансформация в различни функционални пространства – социален хъб, форум за дебати, учебен център, компютърен кът за самоиницирано знание, работилница, театрална и кинозала, зала за презентации.

* **Погробна информация за проекта е публикувана в сп. „Архитектура“, бр. 3, 2018 г.**

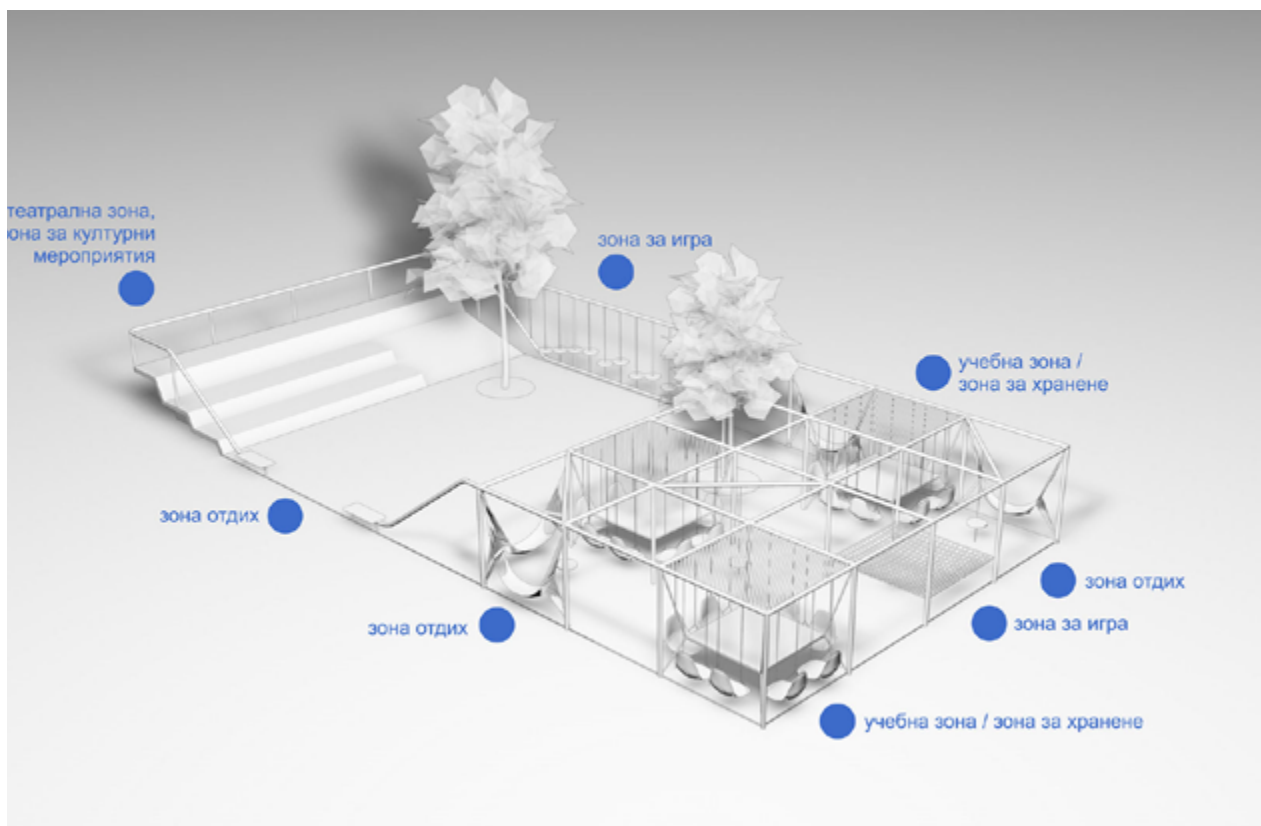
НОВИ ИНФРАСТРУКТУРИ / 2020 г.

Проблем: Скромната роля на коридора в структурата на българското училище

Във фокуса на проекта „Нови инфраструктури“ (2020) попадат коридорните пространства на училището. Амортизирани, слабо осветени, с лоша акустика – това описание е характерно за българските училищни коридори изобщо. То е следствие от училищната типология на ХХ век, която предопределя скромното предназначение на коридора като свързващ елемент между отделните функционални зони. За сравнение в съвременната архитектура на сгради на образованието коридорът прераста в многофункционално обществено пространство тип „форум“, чийто основен замисъл е формирането на общност.

За да адресираме проблема, разработихме идея за функционално надграждане на коридорните пространства чрез въвеждане на три нови пласта инфраструктури – функционална, социална и ценностна.

Новата функционална инфраструктура дава възможност на децата лесно да се ориентират в пространството чрез цветово обозначение на ключови зони. Всички преходни пространства и стълбищни клетки са маркирани в тъмносин цвят. Активният оранжев цвят подканва към спортния салон, а светлозеленият и

Функционална схема „Out-of-School“
Functional scheme „Out-of-School“

Проект „Нови инфраструктури“, ценностна инфраструктура / Project „New Infrastructures“, infrastructure of values

Проект „Нови инфраструктури“, пространствена инфраструктура / Project „New Infrastructures“, spatial infrastructure

лилавият цвят разграничават първия етаж за малките ученици от втория, предназначен за по-големите. Всички врати в училището са подменени с прозирни по финландски модел, за по-голяма прозрачност в образователния процес и естествено осветяване на коридорите.

Вторият пласт на проекта е **социалната инфраструктура**, благодарение на която коридорите се насищат с елементи за групови игри и свободна комуникация. Овални полета в настилката маркират места с различни по трудност пространствени пъзели – предизвикателство за ученици и учители. Социалната инфраструктура е обогатена със стенна система за изложби и удобни места за сягане с вградена растителност.

Третият пласт на проекта – **ценностната инфраструктура**, изгражда духовния свят на училището. Легенда от символи, изобразяващи ценности като честност, търпение, доверие и уважение, посрещат децата във входното фоайе. Един от тези символи учениците могат да разпознаят на вратата на тяхната класна стая и да припознаят като своя ценност през учебната година.

SPORTS HALL / 2021 г.

Проблем: Увеличаващ се индекс на броя деца в България с наднормено тегло

По данни на Центъра за обществено здраве и анализи 32% от българските деца между 5 и 19 години са с наднормено тегло, а близо 13 на сто са със затлъстяване. Това е многофакторен проблем, коренящ се в постоянно намаляващия брой часове, предвидени за спорт в учебния план в училище, увеличаващото се прекарано време пред екран, липсата на заинтересованост на родителите към спорт в близо 50% от българските семейства, и не на последно място, в амортизираната училищна материална база.

Целта на проекта „SPORTS HALL“ (2021) е създаването на привлекателна спортна среда, която не просто подканва децата към спортни занимания, но и създава спортна култура. Проектът включва реновиране на училищната спортна зала и прилежащото фоайе, като пространствата са разделени тематично.

Фоайето към физкултурния салон е проектирано като кът за тихи, мисловни игри – шах, дама и табла. Цветовата палитра на зоната е логично продължение на дизайна на коридора на училището. Интериорът е изграден в спортна стилистика, интерпретирана в оборудването – металния шкаф за съхранение с баскетболни символи, ергономични балансиращи столове топки, както и в графичната маркировка – „писти за бягане“ на пода, маркиращи пътя към входа на спортната зала. Акцент в интериора е графика, която образува децата относно

ползите от спорта за тялото и ума.

Реновираният физкултурен салон предоставя възможности за тренировка по баскетбол и волейбол, като четири баскетболни табла са монтирани по-ниско за най-малките ученици на страничните колони. Освен модерното спортно оборудване в салона е инсталирана и нова вентилационна система. Елегантно оформена метална мрежа предпазва въздухопроводите и енергийно ефективните лампи, както и всички прозорци и стъклени врати.

ПРИЛОЖЕН ЦЕНТЪР ЗА НАУКА И ИЗКУСТВО / 2021 – 2022 г.

Проблем: Липса на проектно базирано обучение

През 2021 г. стартирахме реализацията на проект за цялостна реновация на сутерена на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ и трансформирането му в Приложен център за наука и изкуство. Проектът е резултат от необходимостта от проектно базирано обучение в българските училища, в които се усвояват предимно теоретични знания поради липса на адекватна материална база.

Центърът предвижда изграждането на пространства за дигитални изкуства, музикален кабинет, фотографско студио, работилници за аналогово и дигитално моделиране, изследователска лаборатория по природни науки, както и обновяването на коридорното пространство като пресечна точка на наука и изкуство.

Изследователската лаборатория и работилницата за аналогово и дигитално моделиране са първите две реализирани пространства от планирания център. Лабораторията обединява три отделни помещения и се разгръща в пространство за интердисциплинарно обучение по природни науки, като осигурява възможност за различни режими на преподаване, работа в малки и големи групи, практически обучение по химия и биология. В съседство учениците прекарват прага на стаята за моделиране – групово и дигитално в центъра около маси за екипна работа, индивидуално и аналогово (работа с ръце) в периферията в специално обособени работни кътове.

Вторият реализиран етап от центъра е реновираният коридор с геометричен дизайн и мобилни зони с мека мебелировка за отдых и социализация. В основен акцент на пространството се превръщат три интерактивни игри, изследващи взаимодействието между наука и изкуство. Инсталация „Колаж“ представя именити художници и тяхната философия, като запознава учениците с физическите свойства на магнитите, докато пресъздават или

*Проект „Демократос“, поглед към сцена, снимка: Ники Динов
Project „Demokratos“, a view towards the stage, photo: Niki Dinov*

*Проект „Sports Hall“, фоайе
Project „Sports Hall“, the sports hall foyer*

Проект „Приложен център за наука и изкуство“, изследователска лаборатория / Project „Applied sciences and arts centre“, science laboratory

Проект „Приложен център за наука и изкуство“, изследователска лаборатория с остров за експерименти / Project „Applied sciences and arts centre“, the science laboratory island bench

Проект „Приложен център за наука и изкуство“, коридори, инсталация „Глюкофон“ / Project „Applied sciences and arts centre“, the hallway „Glucophone“ installation

Ресурсен център „Discovery Room“
„Discovery Room“ - a centre for children with special needs

интерпретират художествени шедеврови. Инсталацията „Глюкофон“ изследва силата на музиката и отражението на звуковете вълни чрез използване на медитативни музикални инструменти – глюкофони. Инсталацията „Звукът на докосването“ провокира учениците да композират музика чрез електропроводимостта на телата си и музикален софтуер. Затваряйки електрическа верига, децата композират музика с движенията си, а всяка промяна в продължителността и силата на докосването променя звука на мелодията.

РЕСУРСЕН ЦЕНТЪР “DISCOVERY ROOM” / 2023 г.
Проблем: Липсата на модерни пространства за специална образователна подкрепа на деца със СОП в българските училища

Благодарение на осъзнатата необходимост от адекватно оборудван ресурсен център и на благотворително събрани средства от училищната общност на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ през 2023 г. реализирахме проекта за кабинет за работа с деца със специални образователни потребности.

Макар центърът да заема скромните 18 кв. м, мобилното обзавеждане и оборудване позволява провеждането на няколко типа обучение от различни специалисти. Стаята може да се

използва от психолог за провеждане на сеанси с интерактивни упражнения. Двете лесно преместваеми маси за самостоятелна работа, разположени до прозореца на стаята, могат да се групират в центъра на помещението за работа с логопед. Окачените на стената дунапренови възглавници чрез пренареждане на пода позволяват извършване на двигателни упражнения с рехабилитатор. А специално създадената за проекта сензорна стена на Protoform тренира детската фина моторика.

МУЛТИСПОРТ / 2023 г.
Проблем: Нездравословен начин на живот на позрастващите

MULTISPORT е последният реализиран проект от стратегията **Think Education Forward** – спортен център на открито в двора на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“. Създадохме проекта, за да наградим стандартната учебна програма по физическо възпитание в училище и да обърнем внимание на всеки аспект на спорта в ежедневието на един ученик. Функционалната му програма възпитава фундаментални знания за здравословни спортни навици, предлагайки многобройни начини за трениране в правилна последователност – зони за загрявка преди игра, зона за издръжливост и упражнения на детската мускулатура, зони за ловкост, за гъвкавост,

*Проект „Sports Hall“, физкултурен салон
Project „Sports Hall“*

учебно-тренировъчни спортни игрища, зони за разтягане след активен спорт. Всички зони са придружени от образователни инфографики.

Централен елемент в проекта е новоизградена спортна площадка с оборудване и маркировка за футбол, волейбол и баскетбол. Разположени в периферията ѝ са 5 зони, надграждащи стандартната учебна програма по физкултурно възпитание. В центъра на зона „загряване“ е изграден амфитеатрален подиум. Със своите пет стъпаловидни нива по 15 см обемът предоставя пространство за загрявка чрез упражнения със стъпала. Стъпаловидната конструкция е подходяща и за наблюдение на спортни турнири, отгих и социализация. Зона „изгръжливост“ предоставя възможност за упражнения за укрепване на мускулатурата чрез опиране към стена. Освен графики, обозначаващи позицията на тялото, на стената са монтирани въжета, наподобяващи шведска стена, както и бойни въжета за силови тренировки. Зона „ловкост“ тренира едни от най-сложните физически умения чрез стенни игри с медицинска, тенис и спортни топки, развиващи ловкост, точност и координация. Зоната се допълва от „стълба за ловкост“, очертана в настилката, за трениране на долната част на тялото. Зона „гъвкавост“

представлява вертикално съоръжение тип „изцяло затворени (заградени) съоръжения за игра“. Включва елементи, разположени по подобие на лабиринт, през който учениците могат да преминат, катерейки и помушвайки се. Триизмерната конструкция е изцяло заградена с две автономни една от друга мрежи, които осигуряват защита срещу пропагане и нараняване. Зона „разтягане“ е предназначена за използване в края на класните занимания по физическо възпитание, за да подпомогне нормализирането на сърдечната дейност, да предотврати нарушения в кръвообращението вследствие на рязкото спиране на движение.

След години на успешна съвместна работа, през 2022 г. ръководството на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ прави анализ на социалното въздействие на стратегията за поэтапна модернизация. В рамките на 8 години броят на учениците нараства близо 4 пъти от 136 през 2015 г. до 500 през 2022 г., а обхватът на тяхното местожителство се разраства до съседните села и градове. Училището получава статут на иновативно, давайки свобода на учителите да използват съвременни

образователни методологии. Вследствие на това учениците подобряват академичните си резултати, като през 2022 г. училището попада в топ 10 на най-добрите училища в Бургаска област, а 75% от завършващите ученици са приети в елитни бургаски гимназии. Едно от най-големите постижения на стратегията според директора на училището е пълното преодоляване на проблема с насилието между учениците.

Тези резултати ни дадоха увереност да систематизираме натрупания от нас опит в колекция от проверени принципи за трансформиране на българско училище от XX век в образователна институция на XXI век. Нарекохме я „Наръчник за трансформация“, публикуван за пръв път в каталога „From Darkness to Light“, създаден от кураторския екип на българския павилион на Венецианското архитектурно биенале 2023.

THINK EDUCATION FORWARD: НАРЪЧНИК ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ

1. Принцип на Отвореност

Образованието е средство за опознаване на света чрез любопитство и изследователски ум. „Разопаковането“ на училищната сграда дава възможност за изнасяне на учебния процес и приобщаване на дворните пространства чрез открити класни стаи, природни лаборатории, метеорологични станции, сензорни кьтове. Обучението на открито възпитава екологична и социална интелигентност, създава връзка между учениците, заобикалящата ги природа и жителите на прилежащия квартал.

2. Принцип на Прозрачност

Прозрачността в образователната среда е контрапункт на изолираните зони в училищната сграда на XX век. Видимостта, постигната чрез остъклени пробиви, води до взаимовръзки между отделните дисциплини и разкрива потенциал за интердисциплинарно обучение. Прозрачността скъсява границите не само между отделните пространства и предмети, но и между ученици, учители и администратори, създавайки усещане за общност.

3. Принцип на Свързаност

Общността се гради и чрез методи за активна социализация. Коридорните пространства на училището на XX век свеждат своето анемично предназначение до връзка между функционалните училищни зони. Осъзнаването им като кипяща пресечна точка и насищането им с нова социална инфраструктура като зони за общуване, творчество и игра обогатява извънкласните дейности и създава връзка между учениците. Нещо повече – канализирането на

детската свръхактивност в градивна дейност в междучасията води до значителен спад на случайте на насилие в училище.

4. Принцип на Пространственост

Липсата на пространствена информационна система в училище води до загуба на ориентация и често до невъзможност за опознаването на функционални звена от училищната структура като библиотека и клубове. Усещането за пространственост може да се постигне чрез инфраструктура от графични знаци и цветови кодове за училищни функции. Резултатът е достъпна среда и свобода на децата да се възползват от желаните класни и извънкласни дейности.

5. Принцип на Достъпност

Свободният достъп до всички функционални зони, част от които в училището на XX век са с контролиран достъп – актовъ зала, физкултурен салон, библиотека, активира детската инициативност и дава свобода на децата да самоорганизируют своите извънкласни дейности.

6. Принцип на Гъвкавост

Твърдата структура на училището от XX век лишава ученика от усещането за свобода и сковава детската инициативност. Гъвкавото и лесно трансформируемо училищно пространство и мобилно обзавеждане дават възможност за прилагане на различни образователни режими и методи. Колкото по-гъвкава е средата, толкова повече сценарии на използване произвежда детското въображение.

7. Принцип на Равнопоставеност

Архитектурната училищна типология на XX век е отзвук от индустриалното разбиране за поточно предаване на знание. Принципиите на йерархичност в образователния процес, архитектурно въплътени в класна стая с подиум и чинове в поточна линия, възпитават страх и пасивност. Демократизирането на образованието изисква премахване на символите на йерархия и създаване на среда на равнопоставеност, диалогичност и активно учене.

8. Принцип на Преживяване

Докато училището на XX век преподава чрез теория, училището на XXI век преподава с преживяване, ценности и нагласи. С развитието на способността да се учат от опита си, учениците все повече поемат отговорност за собственото си обучение и развитие и усъвършенстват уменията да учат. На архитектурно ниво проектно базираното обучение се превъплъщава в база за експерименти, в която всяко теоретично знание може да се приложи на практика.

Проект „Мултиспорт“, поглед към зона „гъвкавост“
Project „Multisport“, a view towards the „flexibility“ zone

Проект „Мултиспорт“
Project „Multisport“

HOW TO TRANSFORM A 20TH CENTURY SCHOOL INTO A 21ST CENTURY EDUCATIONAL INSTITUTION

Arch. Galina Milkova

When our team - Think Forward, started collaborating with "St. St. Cyril and Methodius" school in the town of Sveti Vlas in 2015, we had no idea that we will embark on a long-term journey in search of a comprehensive solution to the Bulgarian school problems. And despite assuming at the time that our first spatial intervention in the school was a single act without a continuation, we invested in this undertaking our creative belief in the power of architecture to solve social problems, to inspire pupils and teachers to apply new educational methods.

Like any school built in the 1980s, "St. St. Cyril and Methodius" school bears the imprint of its time. The principles of strict functional zoning and controlled access to separate learning areas are embedded in the architecture of the old environment, which leads to isolated activities. The theoretically oriented educational programme predetermines the weak presence of school experimental equipment. The outdated approach of passive learning, rooted in the hierarchical educational process, is also expressed in the classrooms' organisation, unchanged since the industrialisation. There is a lack of basic graphic information that indicates the functional units of the school structure, orientates pupils and develops moral values. Neglecting isolated spaces such as corridors, underground levels and toilets, often results in a breeding ground for child bullying.

These are just some of the problems, regarding the school typology. Combined with the problems of the educational system, they lead to a long-term accumulation of social problems in Bulgarian schools. For their comprehensive solution, an overall strategy has not yet been developed at either a political or an architectural level, despite the obvious correlation between architecture and quality of education.

After nine years and eight completed projects, "St. St. Cyril and Methodius" school can be boldly called a school of the future, because it has managed with a sustainable persistence to embody the modern educational needs in architecture. We called this long-term process of transforming a Bulgarian school from the 20th century into an educational institution of the 21st century **Think Education Forward. Funded** by the school's delegated budgets, the step-by-step modernisation of "St. St. Cyril and Methodius" school is an example of social innovation initiated by a school administration and a team of architects. While this article focuses on a specific case, the derived principles are generally valid for every single school that is about to embark on the path of change.

STEM ЦЕНТЪРЪТ – ЛАБОРАТОРИЯ ЗА ПРЕЖИВЯВАНИЯ

Пенка Станчева

Архитект Пенка Станчева учи архитектура в София, Бордо и Венеция. Професионалист с много лица, с опит в проектирането на интериори и сгради в продължение на 30 години. В портфолиото ѝ към днешна дата са записани обекти в различни градове в България, както и в Сантяго де Чили, Берлин, Париж, на о. Ко Самуи в Тайланд. Автор е на сграда на лабораториите на Българската Антарктическа База на о. Ливингстън. Получава СГРАДА НА ГОДИНАТА за реставрацията на сградата Къщата на Яблански/Клуб Residence. За реализираните си интериори печели множество международни и български награди в конкурси. През 2021 година е включена в класацията на водещите дизайнери в света на DAC – Design Classification. През 2020г. участва в създаването на Националната програма за STEM образование към МОН. Преподавател и гост-лектор към катедра „Интериор и дизайн“ в УАСГ, София.

Напоследък често чуваме абривиатурата STEM. За какво става дума? Това съкращение е привнесено от английския език (Science Technology Engineering Mathematics) и в превод означава *Наука Технологии Инженерство Математика*. Заг тази странна чуждица стои идеята за проектно базирано обучение, за учене чрез правене – начини на придобиване на трайни знания по система, различна от масово прилаганото наизустяване на информация.

В началото на май 2020 г. Министерството на образованието и науката обяви Национална програма за създаване на среда за обучение на STEM принципи. Целите бяха амбициозни: да стартира трансформацията към STEM образованието. За тази първа част на програмата бяха отпуснати 20 милиона лева за финансиране на около 150 предложения за проекти от различни училища в страната, избрани чрез двуфазен конкурс, които вече са факт и работят. В момента е в ход втора част от STEM програмата. Но както често се случва, някъде по пътя на администрацията основната идея се загуби. Към днешна дата, уви, това е програма, чийто акцент е върху технологичното оборудване, не върху

същността на този вид образование – начина на преподаване.

Защо този начин на преподаване би направил ученето истинско преживяване? Защото всеки урок в същността си представлява практическо упражнение, в което преподаватели по няколко предмета се обединяват и задават практическа задача на учениците. И докато те я решават, изучават и учебния материал. Това е система на учене, далеч от механичното заучаване на факти. При практическите занятия не само се създава активна среда. Знанията, придобити по време на работа, остават трайно в паметта на децата. Това привидно новаторско образование е синтезирано още от Конфуций, който казва: „Чух и забравих. Видях и запомних. Преживях и разбрах“.

Ето един пример – задача от училище във Велико Търново на тема „Да направим аквариум“. Първоначално външен специалист разказва пред учениците за това как се изработва аквариум. Впоследствие децата изучават както темата за водата във всички ѝ аспекти – химичния ѝ състав, сладководните и соленоводните обитатели на аквариуми, така и материалите, от които аквариумът ще бъде изграден. В

ОУ „А. Г. Коджакафалията“, Бургас / "A. G. Kodjakafaliyata" school, Burgas

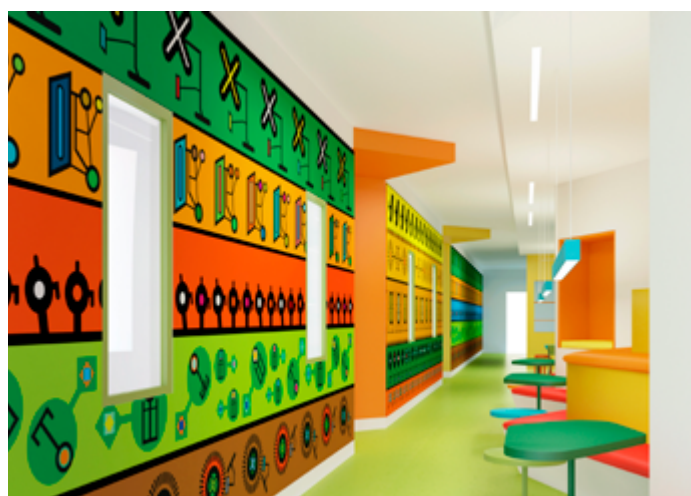
СУ „Св. Паисий Хилендарски“, Златица / "St. Paisius Hilendarski" school, Zlatitsa

СУ „Димитър Благоев“, Провадия / "Dimitar Blagoev" school, Provadia

СПГЕ „Джон Атанасов“, София / „John Atanasov,, school, Sofia

ОУ „Васил Левски“, Разград / "Vasil Levski" school, Razgrad

този комбиниран урок са включени елементи от програмите по биология, география, физика, химия. Дизайнът на аквариума също е важен елемент от проекта. Накрая продуктът е факт, а презентиранието му включва изработване на брошура и обучение на по-малките деца в училището как се прави аквариум. Ако аз направя аквариум, със сигурност всички знания, които са ми потрябвали в този процес, ще останат трайно в паметта ми.

Средата е важен елемент за този тип проекти. При тези занимания децата работят не само самостоятелно, но и в по-малки групи от трима-четирима или в по-големи групи от по седем-осем деца. За целта обзавеждането на този т.нар. STEM центрове е много разнообразно. Често работните места са мобилни и позволяват бързо и лесно презгрупиране. Средата

е жива, прилича на споделено пространство за работа, на съвременен офис, а не на училище от познатия тип с редици от чинове и учителска катедра. Причината за това се крие и във факта, че едностранното предаване на знания от учител към ученик вече придобива нов характер – представянето на материала е само малка част от урока, останалото е работа в екип или самостоятелна работа на децата. Накрая проектите се представят пред съученици или родители. Всички тези функционалности са покрити в обзавеждането на STEM центрoвете.

* Илюстрациите са детайли от някои от проектите на арх. ПЕНКА СТАНЧЕВА, изработени и реализирани между 2016 и 2023 г.

THE STEM CENTER - A LABORATORY FOR EXPERIENCES

Arch. Penka Stancheva

The STEM is an abbreviation brought from the English language (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Behind this foreign word is the idea of learning by doing as a way to acquire lasting knowledge, in a system different from the mass-applied memorization of information.

Why would this way of teaching make learning a real experience? Because each lesson is essentially a practical exercise in which teachers of several subjects come together and assign a practical task to the students. And while they solve it, they also study the study material. It is a system of learning, far from mechanical learning of facts. The seemingly innovative method was synthesized by Confucius, who said: "I heard and forgot. I saw and remembered. I've lived it and I understand it."

The environment is an important element for this type of project. In these activities, the children work not only independently, but also in smaller groups of three to four or in larger groups of seven to eight children. For this purpose, the equipment of the STEM centers is very diverse. Often workplaces are mobile and allow quick and easy regrouping. The environment is alive, it looks like a shared workspace. The one-way transfer of knowledge from teacher to student is now taking on a new character - the presentation of the material is only a small part of the lesson, the rest is team work or children's independent work. Finally, the projects are presented to classmates or parents.

МНОГОФУНКЦИОНАЛНАТА УЧИЛИЩНА СПОРТНА ЗАЛА

Николай Няголов

Арх. Николай Няголов се дипломира като магистър-архитект през 1996 г. в УАСГ, София.

Започва професионалното си развитие през 1992г. в екипа на „Арх и арт“. От 1997г. е ръководител на екипи в областта на инвестиционното проектиране, ремонт и строителство на жилищни, обществени и промишлени сгради и съоръжения в България, Европа и Африка. Реализацията на обектите включва и дейността по продажба и управлението им.

От 2006 г. е ръководител на проектантската организация на Строителни войски. 2009г. и 2012г. е външен експерт към МРРБ по Оперативна програма „Регионално развитие“ към ЕС и води лекции за обучение. През 2012 г. и 2013 г. участва пряко в управлението на „ГУСВ“ ЕАД.

В края на 2011 г. и началото на 2012г. е заместник-кмет на район „Изгрев“ СО.

От 2015 до 2019 г. е последователно Председател на съвета на директорите и Изпълнителен директор на „Геопланпроект“ ЕАД.

Между 2010 г. и 2016 г. е председател на дисциплинарната комисия на КАБ. От 2014 г. е член на Хесенската камара на архитектите в Германия. Председател е на Фондация за християнска архитектура и изкуство „Никола Фичев – Захарий Зограф“.

Залата се разполага в незастроен ъглов участък в източната част на терена на 56 СУ „Проф. Константин Иречек“, на ул. „Търново“ № 37, район „Люлин“, гр. София.

Обемът отстои на 6.00 м от уличната регулационна линия от североизток и на 4.00 м от уличната регулационна линия от югоизток. Не се предвижда топла връзка между основните корпуси на училището и залата поради значителната отдалеченост. Сградата е еднообемна, като в част от обема са разположени две нива.

Целта на възложителя е повишаване качеството на физическата подготовка чрез подсигуриране на зали за спортуване едновременно от повече ученици за различни видове спортове, както и ползването ѝ за провеждане на спортни състезания с външни посетители. Основният корпус се състои от две тела на fuga - спортно поле със стоманена конструкция на едно ниво и допълнителен блок с обслужващи помещения със стоманобетонова конструкция на две нива.

Вертикалната комуникация между нивата се осъществява с две джураменни стоманобетонкови стълби, разположени

симетрично и водещи до сутерена на ниво -4.00. Предвиден е асансьор, оразмерен за хора в неравностойно положение.

Организацията, оразмеряването на помещенията, функционалните връзки между тях са в съответствие с изискванията за такъв тип сгради.

На ниво -4.00 е разположено спортното поле с две телескопични трибуни и с два евакуационни изхода. Предвидена е възможност за разделяне на полето на две или три отделни зони за провеждане на занимания едновременно от различни учебни класове по различни спортове. Спортното поле, в което се поместват игрища за баскетбол, хандбал, волейбол, футбол на малки врати, тенис на корт, бадминтон и др. разполага с двеста места за седящи зрители, разположени на телескопично събиращи се трибуни. На това ниво има обслужващи помещения към спортната зала - склад за спортни принадлежности, зала за фитнес и тенис на маса, както и тоалетни за жени, мъже и хора в неравностойно положение, техническо помещение, абонатна станция, две стълбищни клетки и коридори.

СОУ „Елисавета Багряна“, кв. „Хиподрума“
HS "Elisaveta Bagryana", Hippodruma qr

СОУ „Академик Емилиан Станев“, кв. "Павлово"
HS "Akad. Emilian Stanev", "Pavlovo" qr

СОУ „Народни Будители“, кв. "Младост-3"
HS "Narodni Buditeli", "Mladost-3" qr

СОУ „Петко Каравелов“, кв. "Дървеница"
HS "Petko Karavelov", "Darvenitsa" qr

СОУ „Индира Ганди“, кв. "Люлин 7"
HS "Indira Gandhi", "Lyulin 7" qr

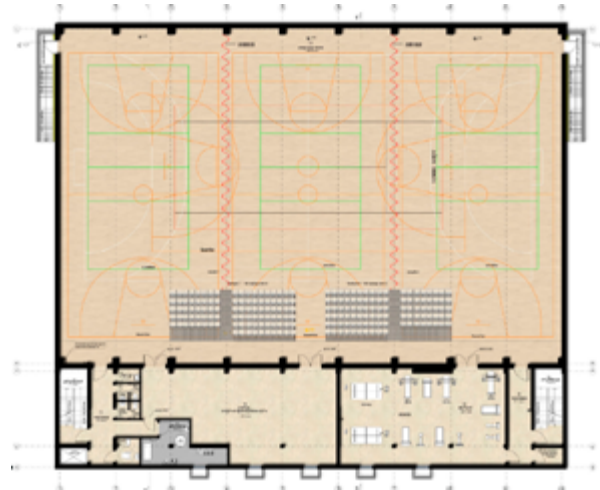

СОУ „Проф. К. Иречек“, кв. "Люлин 8"
HS "Prof. K. Irechek", Lyulin 8 quarter

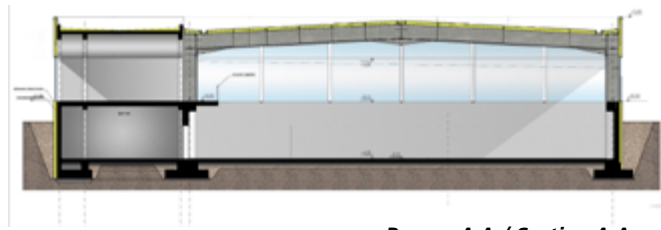
*Акценти: 1. Многофункционална училищна спортна зала; 2. Основна сграда; 3. Училищен двор
Highlights: 1. Multifunctional school sports hall; 2. Main building; 3. School yard

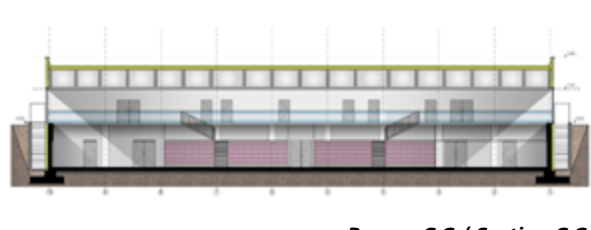
Партер – зала, съблекални, фойе, офис, медицински кабинет, треньори, съдии / Ground floor - hall, dressing rooms, lobby, office, medical office, coaches, judges

Първо ниво – зала, фитнес, тенис на маса, склад, тоалетни, абонатна станция / First floor - hall, gym, table tennis, storage, toilets, subscription station

Разрез А-А / Section A-A

Разрез С-С / Section C-C

Интериор / Interior

Интериор / Interior

Странична фасада / Side facade

Предна фасада / Front facade

На нивото на терена са разположени съблекалните - по две за момичета и две за момчета, с душове и умивални към тях и по 15 гардеробчета във всяка съблекалня. Проектирани са две помещения за треньори с по две работни места и едно за съдии с едно работно място, всяко от които със съблекални с по четири гардеробчета, душ и тоалетни, както и лекарски кабинет. Предвидени са и тоалетни, които да се ползват от посетителите на спортната зала. Непосредствено до входното фоайе се намира и административното помещение, където се разполагат контролните пултове за видеонаблюдение, оповестяване, пожароизвестяване, озвучаване и др. Там се помещава и охраната на спортната зала. В съседство се намира помещение за кетъринг, където може да се доставят храна и напитки при спортни събития.

Съществуващите корпуси на столичните училища имат характерната естетика за сгради, проектирани и изградени в средата и края на 20. век. Изчистени правоъгълни фасади, с ритмични прозорци, плосък покрив, решени с мазилки в два цвята. Във връзка с това, както и с функцията на спортната зала се предлага по-съвременно решение на обема с използване на облицовъчни материали. Предвидени са аквапанели в сиво и фиксирани в горната прозоречна част щори в контрастен цвят по цялата дължина на сградата. За входа се предвижда облицовка от плоскости НРЛ от нивото +0.00 до нивото +6.50, която

да го подчертае. Предвиждат се и две метални козирки с пана от стъкло пред входовете.

Двуетажната част на сградата е с монолитна стоманобетонова конструкция и плосък покрив. Едноетажната част на спортната зала е с метална носеща конструкция, която е защитена до огнеустойчивост за 2 часа. Самият покрив е предвиден с послоен монтаж с минерална вата. Предвидена е доставка от производител на телескопични съваеми трибуни, които са пожароустойчиви. Подовото покритие е със система от PVC настилка върху шперплат и гървена конструкция.

Вратите на изходите, коридорите и фоайетата се отварят по посока на евакуацията и са с антипаник-брави по спецификация.

В новопроектираната сграда са предвидени входни пространства и санитарни възли, оразмерени за хора в неравностойно положение в съответствие с Наредба № 6 за изграждане на достъпна среда в урбанизираните територии. Предвиден е и асансьор за достъп до сутерена.

Всички външни фасадни плоскости и стоманобетоневата конструкция се предвижда да бъдат топлоизолирани. Видът и дебелината на топлоизолацията са определени съгласно изчисленията в част „Топлотехническа ефективност“.

Застроена площ на сградата – 4158.2 кв. м.
Разгънатата застроена площ – 10 508.5 кв. м

THE MULTIFUNCTIONAL SCHOOL SPORTS HALL

Arch. Nikolay Nyagolov

The hall is planned to be in the eastern part of the site of 56 Secondary School "Prof. Konstantin Irechek".

The main block consists of two units - a sports field with a steel structure on one level and an additional block with service premises with a reinforced concrete structure on two levels.

The organization, the dimensioning of the premises, the functional connections between them, as well as the materials used are in accordance with the latest requirements for this type of buildings.

On the semi-subterranean level the sports field is located. It is provided for the possibility of dividing the field into two or three separate areas for simultaneous activities of different school classes in different sports - basketball, handball, volleyball, mini football, tennis, badminton, etc. The hall has two hundred seats for the public. There are service rooms to the sports hall - a storage room for sports equipment, a gym and table tennis room, a technical room, two staircases and corridors.

On the level of the field there are changing rooms - two each for girls and boys with showers and washrooms. There are also rooms for coaches with changing rooms, showers and toilets, as well as a doctor's office and toilets for visitors to the sports hall. Next to the entrance lobby there is also an administrative room for video surveillance, fire alarm, sound and security of the sports hall. There is also a catering room adjacent.

The design features contemporary solutions for volumes and materials. Cladding and blinds are provided in the grey range and colour. The entrance to the building is to be clad in panels to highlight it. There are also two metal canopies with glass in front of the entrances.

The newly designed building provides spaces and toilet facilities sized for the disabled.

All facades are insulated.

Built-up area of the building - 4158.2 sq. m. All-out built-up area - 10508.5 sq. m.

ОБРАЗОВАТЕЛЕН И КУЛТУРЕН ЦЕНТЪР НА ОРГАНИЗАЦИЯ „ШАЛОМ“ – ПОЧИТ КЪМ МИНАЛОТО И ГРИЖА ЗА БЪДЕЩЕТО

Васил Николов

Арх. Васил Николов е старши архитект и тим лидер в ИПА. Завършва образованието си в Университета по архитектура строителство и геодезия (УАСГ) в София през 2011 г. Става част от компанията през 2014г. и оттогава е активно ангажиран в ръководенето на различни проекти, като се фокусира върху жилищни, обществени, индустриални и логистични сгради. Той е експерт с богат опит в изпълнението на големи проекти с разнообразни функции.

Като старши архитект ИПА, Васил играе ключова роля в управлението и развитието на проектите в компанията. Подходът му в проектирането се отличава с иновативност, креативност. Той умело балансира между бизнес изискванията и отговорността към обществото и околната среда, като по този начин допринася за създаването на устойчиви и функционални обекти, които отговарят на нуждите на съвременното общество.

„Почит към миналото и грижа за бъдещето“ – това са принципите, които вдъхновяват идеята на съвместния проект на Столична община, район „Възраждане“ и Организацията на евреите в България „Шалом“ за изграждане на образователен център в сърцето на някогашния най-голям еврейски квартал в София – „Ючбунар“.

Почит към миналото, защото с този проект отдаваме своята почит към 80-годишнината от спасяването на българските евреи – ненадминат и неповторен в историята акт на хуманизъм, сътворен от българската нация в хаоса и разрушенията на Втората световна война.

Грижа за бъдещето, защото вярваме, че преобразявайки настоящето в естетична среда, даваща път на знанието и творчеството, ще дадем на подрастващите и идните поколения възможност за живот в мир и хармония, където разбирателството и уважението ще са водещи за личното и обществено добруване. Създаването на центъра е израз на грижата на организацията за бъдещето на младите поколения и за развитието на общността. Предназначението му е да бъде място за образование, култура и възможности за развитие.

Концепцията за новия комплекс идейно продължава традицията на Софийската синагога, която е основният вдъхновител за архитектурата и дизайна. Сградите комбинират елементи от класическия стил и традицията с новаторски, съвременни решения. Архитектурният екип на ИПА се стреми към това комплексът да не бъде в контраст с квартала, а да допълва архитектурата и да подобри общия облик на района.

Образователният център е проектиран в три отделни, но свързани корпуса, които представляват многофункционална структура, обединяваща образование, култура и общност в едно. Центърът включва ясла, детска градина, училище до 12 клас, културен и образователен център, кафене, зали за събития, STEAM лаборатории за научни изследвания, езици и изкуства и библиотека на два етажа. На разположение ще бъде и голяма спортна зала, която ще може да се ползва и от жителите на квартала. Сградата е планирана с две подземни нива с гаражи и спортни салони и шест надземни нива, в които се намират културният център, училището с детската градина с ясла и библиотеката.

Образователен и културен център, озеленени покривни тераси
Educational and Cultural Center, landscape roof terraces

Училищният корпус е разположен на четири етажа. На първия етаж са ситуирани столова с кухня, работилници с кабинети и зони за началното училище за провеждане на занятия по природонаучни предмети, компютърни технологии, труд и техника, рисуване и музика за началното училище.

На първия етаж са разположени STEAM зони, специализирани кабинети и лаборатории по Биология и здравно образование, Физика и астрономия, Химия и опазване на околната среда, TV и звукозаписно студио, стая за музикални изкуства, зона за изобразителни изкуства към основното и средното училище. За всички специализирани кабинети са предвидени хранилища, които са оборудвани и като работни помещения за учителите.

На втория етаж са разположени четири класни стаи към началното училище и първото ниво от центъра за библиотечно и информационно обслужване.

На третия етаж са разположени още шест

класни стаи към началното училище и второто ниво от Центъра за библиотечно и информационно обслужване. На това ниво се намират още учителски стаи, административни помещения, включително административни помещения към детската градина, кабинети на психолог, логопеди, ресурсен учител.

На четвъртия етаж се намират останалите девет класни стаи към основното и средното училище, както и стаи за учителите, административни кабинети, зали за събития, конферентни зали и зали за срещи.

Първото подземно ниво включва подземен паркинг и зона за зареждане на комплекса. Под входната част на училището се намира малък спортен салон за началното училище със склад, съблекални и треньорска стая. Тук се намират още складове и санитарно-битови помещения за персонала, перално помещение, техническа поддръжка и абонатна станция. В тази част е разположена и кухнята за целия комплекс, която има директна връзка със столовата над нея

*Озеленени покривни тераси за обучение на открито и за събития
Landscaped roof terraces for outdoor learning and events*

посредством кухненски асансьор. Предвиден е и асансьор за зареждане на корпуса на детската градина. На втори подземен етаж е разположен големият спортен салон. Този разнообразен набор от помещения и пространства гарантира широка функционалност и удобство за различните потребители в центъра.

Общата застроена площ на образователния и културен център е 15 110,94 кв. м, като разпределението на различните секции е следното: училище: 5700 кв. м, детска градина с ясла: 2600 кв. м, културен център: 1600 кв. м, голям спортен салон: 830 кв. м, малък салон с 300 кв. м.

Изборът на локация не е случаен, район „Възраждане“ е бил старият еврейски квартал в София, т.нар. „Ючбунар“, в който преди войната са действали над четири еврейски училища. Идеята за изграждане на нов образователен и културен център възниква по случай отбелязването на 80 години от спасяването на българските евреи. Желанието

на организацията е да отбележи юбилея с нещо значимо, направено за столицата и хората ѝ.

Образователният комплекс е първото еврейско училище, което ще бъде построено в България след 1959 г., когато са закрити съществуващите еврейски училища.

Проектът на Организацията на евреите в България „Шалом“ е не само символ на историческо наследство и културно богатство, но и източник на знание, вдъхновение и възможности за бъдещите поколения. Той отразява почит към миналото и ангажимент към бъдещето, като същевременно служи като център за образование, култура и съвместно съжителство в сърцето на столицата.

В екипа по проекта работят:

5Architects: интериорен дизайн на културния център

LUSIO: интериорен дизайн на училище и детска градина с ясла

Покрив на културния център, място за събития / Roof of the cultural center, events venue

Северен Вътрешен двор и библиотека / North courtyard and library

Детска градина / Kindergarten

Вечерен поглед към културния и образователен център / Evening view of the cultural and educational center

EDUCATIONAL AND CULTURAL CENTER OF THE ORGANIZATION OF JEWS IN BULGARIA "SHALOM"

Arch. Vasil Nikolov

The design concept for the new educational complex is rooted in the heritage of the Sofia Synagogue, serving as its main source of architectural and design inspiration. Through a blend of classical elements, traditional motifs, and contemporary innovations, the design embodies a harmonious blend of the past and present. The architectural team of IPA is committed to ensuring that the complex integrates smoothly with the surrounding neighborhood, enhancing the area's architectural harmony and overall visual appeal rather than creating a stark contrast.

The educational complex comprises three separate yet interconnected buildings, forming a structure that blends education, culture, and community activities. Within this complex, you will find a range of amenities including daycare, kindergarten, school, cultural and educational facilities, a cafeteria, event spaces, STEAM research labs, and a two-story library. Moreover, there is a spacious sports hall available for use by the local neighborhood. The building plan includes two underground levels for parking and sports facilities along with six above-ground levels housing the cultural center, school with nursery, and library.

The total built-up area of the educational and cultural center is 15 110,94 square meters, distributed among the different sections as follows: училище 5 700 square meters, kindergarten with daycare facilities 2 600 square meters, cultural center 1 600 square meters, large sports hall 830 square meters, small hall 300 square meters.

The choice of the location was not accidental. Vazrazhdane area served as the historic Jewish quarter in Sofia, known as „Yuchbunar“, where over four Jewish schools operated before the war. The idea of constructing a new educational and cultural center emerged on the occasion of the 80th anniversary of the rescue of the Bulgarian Jews.

The educational complex is the first Jewish school to be constructed in Bulgaria since 1959, following the closure of existing Jewish schools at that time.

The initiative led by the Organization of Jews in Bulgaria „Shalom“ represents more than just a tribute to historical heritage and cultural richness. It serves as a vital wellspring of knowledge, inspiration, and opportunities for future generations. This endeavor reflects a profound respect for the past and a commitment to the future, establishing itself as a hub for education, culture, and harmonious coexistence at the very core of the capital.

УЧИЛИЩЕ ЗА ПОСТИЖЕНИЯ - ВДЪХНОВЕНИЕ В ДЕЙСТВИЕ

Антоанета Михайлова

Завършва специалност биология и химия в СУ „Климент Охридски“ през 1989 г. и квалификация учител по биология и химия.

Работи като хоноруван асистент по антропология и анатомия на човека в катедра по „Зоология на гръбначни животни“ до 1990 г., както и в проекти към центъра по Биотехнологии към Биологическия факултет на СУ „Климент Охридски“.

През 1993 г. започва работа като учител по биология в прогимназиален и гимназиален етап в 145 СОУ „Симеон Радев“, а от 1998 г. до настоящия момент заема длъжността Директор.

Награждавана е с почетното отличие „Неофит Рилски“ през 2016 г. за високи професионални постижения в системата на народната просвета и с Грамоти за заслуги към Столична община през 2016 г. и 2022 г.

През 2021 г. на 145 ОУ „Симеон Радев“ и на нея е връчен Сертификат и Златна монета от Съюза на европейската научна и културна общност и дава Официален почетен статут на училище с висок престиж и обществено признание в областта на образованието, като високо са оценени постиженията в управлението на нови инициативи и в налагането на предимствата на съвременни модели в българското образование за утвърждаване на националния авторитет.

145 ОУ „Симеон Радев“ е домакин на конференцията на тема „Образованието – придвижване от мрак към светлина“, организирана от Съюза на архитектите в България на 07.12.2023 г.

145 основно училище „Симеон Радев“ се намира в район „Младост“, гр. София и отваря врати на 15 септември 1988 г. в новопостроена сграда с 1500 ученици първо като основно, а след това става ЕСПУ. Учениците от всички класове имат възможност факултативно да изучават китайски, корейски и японски език. На 19 януари 1993 г. Симеон Радев става патрон на училището и на тържеството присъства синът му Траян Радев.

Проектът на сградата е иновативен за времето си, като на първия етаж се намира зала със стъклен покрив, а стените са отворени към коридорите. По-късно се изграждат стени със стъклени панели. Още през първите години обаче възникват технически проблеми със сградата. Хидроизолацията е нарушена както върху основната сграда, така и на покривното пространство над залата, включително и на сградата със спортната част, като при дъжд цялото училище се наводнява. От построяването на сградата до момента външната мазилка

се руши и потърпевши от това са ученици, учители и родители, които минават в близост до главния вход.

Проблемите в училището не са свързани само със сградата, но и с броя на учениците, който намалява постепенно до 180 поради демографски причини. На първия етаж от сградата от Столична община е настанено частно сирийско училище, а четвъртият етаж е затворен. По това време спортната част е останала почти без прозорци и отопление в двата физкультурни салона. Басейнът е затворен и не се използва.

Всяка учебна година в отдел „Образование“ на район „Младост“ се обсъждаше въпросът дали училището да не се слее с друго от района. Финансовите средства за училищата по това време се разпределяха централизирано, като училищната институция не разполагаше със собствени финансови средства. От 1 юли 2007 г. 145 СОУ „Симеон Радев“ премина плотно на делегиран бюджет и това даде възможност за по-добро планиране на финансовите средства и извършване на ремонти по сградата. Започна подобряване на сградата, вътрешната среда и училищното оборудване.

Интегра проект / Integra project

Най-голямата промяна в 145 СОУ „Симеон Радев“ започва със сътрудничеството на училището с родителското сдружение „Фридрих Шилер“ за изучаване на немски език и култура, а по-късно и със сдружение „Чарлс Дикенс“ за изучаване на английски език съвместно с Британика.

През 2011 г. се създава Училищно настоятелство при 145 СОУ „Симеон Радев“ и по този начин се привличаха допълнителни финансови средства и материални дарения. Провеждаха се коледни базари, организираха се много и разнообразни извънкласни дейности, а средствата се използваха за ремонти и оборудване – бели врати, бели дъски, ремонти на физкултурните салони, подмяна на дограма, боядисване на класни стаи и закупуване на технически средства.

Новата стратегия на училището предвиждаше партньорство с родителски сдружения и в посока на изучаване на чужди езици – немски и английски, което доведе до преобразуване на училището от СОУ в основно – от подготвителна група до седми клас. През 2013 г. училището изпрати последния гимназиален клас.

Броят на учениците достига до 1000, а около 550 от тях остават на целодневна организация

на обучение. Успехът на учениците от 145 ОУ „Симеон Радев“ е отличен, а отсъствията по неுவажителни причини – сведени до минимум. Всички учебни кабинети са оборудвани с интерактивни дисплеи. В училището е изградена и поддържана WI-FI мрежа, осигуряваща интернет свързаност. Закупуват се първите zSpace устройства – с холограмни изображения и възможност за работа с тях по различни предмети, осигуряват се много на брой образователни лицензи – за Пукльовци, Джампидо, Мозабук, Ен-Вижън плей, Клас Бъдди. Извършена е модернизация на библиотеката. Създадени са два кабинета, в които учениците могат да придобиват практически умения – по гърнчарство и по готварство. Там децата приготвят здравословни храни заедно със своите родители и учители. Реализиран е проект по STEM и са закупени виртуални очила, роботи, 3D принтер, пирограф, ардуино и лабораторни китове. Осъществен е ремонт на Концертната зала и поставяне на диоден екран – 3x5 метра.

Подобрява се материалната база в сградата, физкултурните салони и двора, което включва: нови футболни врати и баскетболни кошове, подмяна на дъските във физкултурните салони,

Площадка по БДП
A traffic safety landing

STEM Център- 2024
STEM Centre – 2024

Учим и се забавяваме
We study and have fun

боядисване на стените и смяна на осветителните тела. Цялостното оборудване на всички класни стаи също е подменено – в това число подовете настилки и гърбената дограма, като всички реализирани строително-ремонтни дейности по сградата са за сметка на делегирания бюджет на 145 ОУ „Симеон Радев“, както и оборудването на кабинетите с чинове, столове и технически средства.

През 2016–2017 г. учениците постигат отлични постижения във всички области, като заемат първите места на матурите – в топ 10 на България по успех, както по български език и литература, така и по математика за 7. клас. През 2023 г. Лия Илиева е едно от двете момичета в България със сто точки на матурата по български език и литература и математика в 7. клас, а шест ученици са със сто точки по математика на матурата в 7. клас. Учениците ни от 4. клас са първи в София на матурите по математика и трети по български език и литература. На Националното състезание по компютърно моделиране в 4. клас победителят е ученик от 145 ОУ „Симеон Радев“.

Училището усвоява и финансови средства, като участва в проекти и програми на национално и международно ниво. През последните три години е координатор по европейски проект K2 Еразъм + „Дигитални меки умения за смесено учене“ – България, Испания, Румъния, Португалия.

Още през 2012 г. възниква идея за изработване на проект за цялостна реконструкция, модернизация и дострояване на сграда към училището. Училищното настоятелство към 145 ОУ я подкрепи, както и много обществени личности. За създаването на проекта бе взето под внимание и мнението на учениците, които трябваше да представят своето виждане за цялостния облик на училището. Проведе се среща с архитектите с ученици, учители и родители от 145 училище – „РАБОТИЛНИЦА ЗА ИДЕИ“. Децата направиха изложба с картини и макети на идеите си и подготвиха есета. Тези креативни реализации бяха представени във вид на изложба на празника в чест на 25-годишнината на училището.

Целта на проекта е експериментална и иновативна цялостна реконструкция на училищния комплекс на 145 ОУ заедно с прилежащите му дворни пространства на базата на най-новите и най-успешни световни тенденции в тази област. Идеята на проекта е да се изгради форумно пространство между всички етажи на сградата, свързващо визуално основните места на училището и превръщащо се в център на училищната среда, където ще навлиза естествена светлина от остъкления покрив. Целта е училището да се превърне в обществен център с ключова роля. Предвижда се още оформ-

ление и озеленяване на дворните части, саниране на сградата, както и изграждане на спортна част. Проектът е даден на Столична община на 19.12.2014 г., а разрешението за строеж е издадено на 25.01.2016 г., но оттогава до момента не са предприети никакви действия или по-малки стъпки в посока реализирането му.

Не е без значение каква е средата, която заобикаля нашите деца и затова от училището подготвихме три проекта, които представихме в Министерството на образованието и науката. МОН за първи път дава възможност училищата да бъдат бенефициенти на средства. Училището кандидатства по нови програми на МОН, свързани с реконструкция, дострояване и ново строителство на сградата и дворното пространство на 145 ОУ „Симеон Радев“. В началото на януари бяха подадени документи по две програми, за които е изготвена документация, и три проектни предложения:

1. Спорт в училище за всички

Предложението е новият физкултурен салон да се разполага в североизточната част на парцела с удобен достъп от улицата откъм северозапад, с паркинг за посетители и отделен вход за жителите на кварталната общност. Това позволява отделянето на ползвателите на сградата и удачното им комбиниране в ползването на новата спортна база.

2. Форумно пространство

Предложението е Концертната зала да бъде форумно пространство, свързващо визуално всички основни части и превръщащо се в сърце на сградата. Място за събиране, празници, столова, театрални представления, концерти, културни мероприятия за кварталната общност.

3. Училище за „най-малките“

Предложението е за изграждане на нова сграда за най-малките ученици, която да се разполага в тихата източна част на парцела, максимално отделена и спокойна. В непосредствена близост има зона за игра и за почивка на открито. Превиджда се изграждането на топла връзка към съществуващата сграда на училището от форумното пространство.

Повече от десет години учителският колектив, част от родителите и ръководството на училището полагат усилия за подобряване на състоянието на сградата и за прилагане на иновативен подход при създаване на нова, красива, функционална и модерна среда за учениците в 145 ОУ „Симеон Радев“.

Въпреки усилията на много хора образователните ни институции остават непроменени от миналия и по-миналия век, необновени са сградите, класно-урочната ни система, взаимоотношенията, учебното съдържание, учебниците,

*В библиотеката
In the library*

*Библиотеката отвътре
The library from the inside*

*Концерт в Актовата зала 2022
A concert in the Assembly hall 2022*

училищните дворове, даже тоалетните.

Каква е средата, която заобикаля нашите деца и доколко е безопасна? На какво ги учи и какво възпитава тя у тях – дава ли днешното училище умения на децата ни да се справят в житейски ситуации и дали възпроизвеждането на материала от учебника е най-съществено? В ерата на изкуствения интелект всички

ще бъдем изключително информирани, затова смятаме, че е неизбежно да се набляга на специфичните умения вместо на наизустената информация, фокусът да се измести върху компетентността на учениците, а сградите да са удобни, здравословни и да развиват въображението на децата и творческия им потенциал. ЗАЩОТО БЪДЕЩЕТО ЗАПОЧВА ДНЕС!

ACHIEVEMENT SCHOOL - INSPIRATION IN ACTION

Antoineta Mihailova

145 Elementary School was the host of the conference „ Education – movement from the darkness to the light“, organized by the Union of Architects in Bulgaria, held on the 7th December 2023.

145 Elementary School has been located in Mladost estate, in Sofia, since 1988 and in the beginning has 1500 students. Simeon Radev became its patron in 1993.

The project of the building was innovative at the time but from the very beginning until now lots of problems with the materials it had been built have been showing.

During the years the school also had to face problems with the decreasing number of the students due to the fact that it didn't have any financial independence.

On the 7th of July 2007 the school received a delegated budget which gave the opportunity of a better expenditure planning. It has begun an optimization of the building, of its inner space as well as of its equipment..

The biggest change has occurred with the cooperation of the school with the Associations „ Schiller“ (studying of German) and „Dickens“ (studying of English).

In 2011 a School Board was created which allowed the school to raise more money through different charitable initiatives.

The number of the students has reached 1000 now. They have top results on their exams in the 4th and the 7th grades. There are also almost no unexcused absences.

The school has acquired the most modern hi-tech equipment as well as other modern facilities. The school has also raised money by taking parts in Erasmus + program „S4B“ together with Spain, Romania and Portugal.

The idea of a project of a whole reconstruction, modernization and construction of an additional building emerged in 2012. We have the support of the Board, high-powered people and our students. The idea was to reconstruct the school according to the best and most modern trends. It should be realized in the building itself and in the school yard. Unfortunately nothing of this has been realized.

Currently we have prepared three more projects and we have presented them to the Ministry of Education:

- „Sport for everyone“(new gym)
- „ A forum space“ (the concert hall should be a forum space connecting visually all the main parts of the school)
- „ School for the youngest“ (construction of a new building for the youngest pupils)

Despite all our efforts almost nothing in the educational system has changed through the years. We esteem that it is important what educational environment our students pass their time in, especially in the era of the AI. We believe that the accent should be put on the learning how the think rather on the learning by hard.

АКТУАЛНО

арх. Петър Диков
г-р арх. Анета Славова

ПИСМО НА АРХИТЕКТ ПЕТЪР ДИКОВ

Петър Диков

Роден в гр. София, 19.09.1953 г.

Завършва архитектура във ВИАС.

КНИПИТУГА (Комплексен научноизследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство – архитектура) – проектант, научен сътрудник, ръководител ателие.

НЦТСУ (Национален център по териториално и селищно устройство) – зам. генерален директор.

НЦТРЖП (Национален център по териториално развитие и жилищна политика) – зам. генерален директор.

НЦТР – прокуриснт.

“ПроАрх” ЕООД – управител.

НЦТР ЕАД (Национален център по териториално развитие) – изпълнителен директор.

Столична Община – НАГ – Главен архитект.

Институт за градско планиране – изпълнителен директор.

• Ръководител на проекти и реализации – териториално устройство, градоустройство, архитектура.

• Ръководител на научни и нормативни разработки.

• Ръководител на конкурсни разработки.

Публикации – сп. „Архитектура“, информационен бюлетин на КНИПИТУГА, бюлетин ТСУА, периодичен печат.

До
Всички поканени

Уважаеми господине/госпожо...,

Благодарим Ви за показаното отношение към българското образование и бъдещето на българското училище.

Приложено, изпращаме Ви констатациите и предложенията, направени по време на конференцията на тема

**„Образованието – придвижване от мрак към светлина.
Училището – пространство за знания“:**

Образованието е не само задължение на държавата и общините, образованието е дълг на сегашното поколение към бъдещето на нацията.

Училището не е просто сграда със стаи – училището е пространство за придобиване на знания и умения.

Училището не е проста сграда – това е сложен организъм и се нуждае от нов комплексен подход при проектирането му в 21. век.

Традицията е наш дълг, модерността е наше задължение.

Пари за образование има – от нас зависи дали да се използват за „усвояване“ или за развитие на българското училище в бъдеще...

Наше общо задължение е да се осигури най-съвременна среда, отговаряща на модерните методи на образование на децата и на иновативната педагогика.

Модерната среда за образование изисква не само пари, а и мъдрост, разум и приоритети в тяхното изразходване.

Нормите за проектиране трябва да следват тенденциите в образованието – в педагогиката, архитектурата и технологиите и да се съобразяват с тях, а не обратното.

Учителите, качествата на учебната среда и технологиите са основните мотивиращи фактори за стремежа към знания и умения у децата.

Уважението към архитектурното наследство в училищата не пречи за трансформацията на пространствата им и тяхното доразвитие, за да отговарят на съвременните изисквания към образованието.

Изоставените училища са проблем, но и потенциален ценен ресурс при нов подход и нова система за културно-образователна практика.

СТЕМ не е търговски проект за закупуване на техника и пособия. СТЕМ е нов подход към образованието и обучението на децата за придобиване на умения, което да ги мотивира и ентусиазира, за да търсят самите те нова информация. И техниката, и пособията следва да са средство, а не цел на създаването на такива центрове в училищата.

Предложения:

1. Да се създаде Междуведомствен експертен съвет към Министерството на образованието и науката, в който да участват представители на Министерството на младежта и спорта, Министерството на културата, Министерството на здравеопазването, Министерството на социалните грижи и Министерството на вътрешните работи, както и педагози, психолози, социолози, архитекти и инженери с опит в училищните сгради, здравни специалисти, родители и икономисти. Този съвет да определи посоката и критериите на трансформацията на училищата в България и да изготви ясна програма как да се промени съдържанието и структурата на училищните сгради съгласно опита на водещите страни в образованието.

2. Да се изключи инженерингът при ремонта, реконструкцията и изграждането на сгради на училища като опасен и вреден за ефективността на инвестициите в образованието;

3. Да се изработят нови норми за детските градини и училищата, включително и санитарно-хигиенни, които да са съобразени със съвременните тенденции за сгради на образованието;

4. Да се разработят в големите градове общински програми съвместно с Министерството на младежта и спорта и МРРБ за изграждане на училищни спортни центрове, които да се ползват и за квартален спорт с общо финансиране от държавата и общината;

5. Да се създаде публичен регистър на изоставените държавни и общински училища с паспорти на сградите и терените и да се определят преференции за частни инвеститори при възстановяване на образователните функции на тези обекти;

6. Да се създаде обща програма между Министерството на културата, Министерството на образованието и съответната община за ремонт и реконструкция на училища, паметници на културата (само в София те са 26).

7. Към програмата за СТЕМ центрове в училищата да се създаде и програма за обучение и наемане на учители и преподаватели в тях.

**Председател на УС на САБ:
арх. Петър Диков**

„ПРЕДСТАВЕТЕ СИ, АКО... СЪЗДАДЕМ БЪДЕЩЕ ЗА ВСИЧКИ НАС“

Книга от Сър Кен Робинсън и Кейт Робинсън

Анета Славова

Скъпи колеги,

Представете си, ако заедно създадем бъдеще на нашите деца в България. Нали това е мисията на архитектурната професия? Да създава среда, в детски градини, в училищни сгради, в университети, в читалища и библиотеки, навсякъде за хората... Вече и за космическото обитаване...

За мен е привилегия да споделя мисли за последната книга на един невероятен Човек и експерт в образованието, Сър Кен Робинсън. С готовност приех поканата на списание „Архитектура“ да напиша впечатления за нея. За радост има няколко издадени книги на книжния ни пазар на този невероятен автор с непокорен дух и носител на прогреса – иноватор, педагог и родител, световен експерт и водещ образователни иновативни програми по целия свят, с едни от най-гледаните лекции от конференциите на TED. Един живот, посветен на просперитета на човечеството чрез образованието, на най-прекрасното – децата и тяхното училище. Сър Робинсън само физически завърши земния си път преди близо две години, защото идеите му, неговите последователи тепърва ще извършват „Революцията, която преобразява образованието“.

Като архитект се посветих на хората чрез посланията на моите сгради. Но като архитектурен педагог нося своята отговорност и мисия за преподаването на архитектурата на съвременното училище като среда и как иновативното мислене да достигне до студентите, бъдещите експерти по архитектура и създатели. Предаването на изключително важните и креативни знания, мъдрост от ценните послания и опит, завещани в книгите на Сър Робинсън, е удоволствие. Бих цитирала ня-

кои издания у нас в съавторство с Лу Ароника – „Елементът, как всичко се променя, когато откриете страстта си“, „Креативните училища, революцията, която преобразява образованието“, „Вие, вашето дете и училището: намерете своя път към най-доброто образование“, „Разчупи клишетата: да се научим да бъдем креативни“ и „Представете си, ако... създадем бъдеще за всички нас“... Последната бе издадена дори след кончината му от неговата дъщеря и съавтор.

Голямата тема на деня в световен план е просперитетът на училището. Темата за българското съвременно училище започна все повече да тревожи, от една страна, с изоставането по почти всички показатели, а от друга, сме провокирани като специалисти – КАК да променяме статуквото и да дадем на децата ни една качествена образователна и мотивираща среда. Проведената през декември професионална конференция за училищната среда мисля, че ще даде тласък и у нас да започне мащабно смислено преобразяване на сградите ни за обучение на децата. Това е и поводът статията да бъде в подкрепа на търсенето от нас, архитектите, на стимулираща среда в училищата за деца. Похвална е амбицията на списание „Архитектура“ за начина, по който е започнат този същностен разговор за бъдещето на нацията, на децата ни, чрез явлението – УЧИЛИЩНА СРЕДА.

Четейки автора, Сър Кен Робинсън, имаш усещането за полет, за преобразяване, за сила, че можеш да променяш като архитект живота на много хора, и собствения дори, като създаваш креативност, щастие и смисъл в живота на бъдещите поколения, че можеш да бъдеш „третият учител“ чрез сътворената от теб среда в една нова училищна сграда, където се

СЪР Д-Р КЕН РОБИНСЪН
И КЕЙТ РОБИНСЪН

ПРЕДСТАВЕТЕ СИ, АКО...

СЪЗДАДЕМ БЪДЕЩЕ ЗА ВСИЧКИ НАС

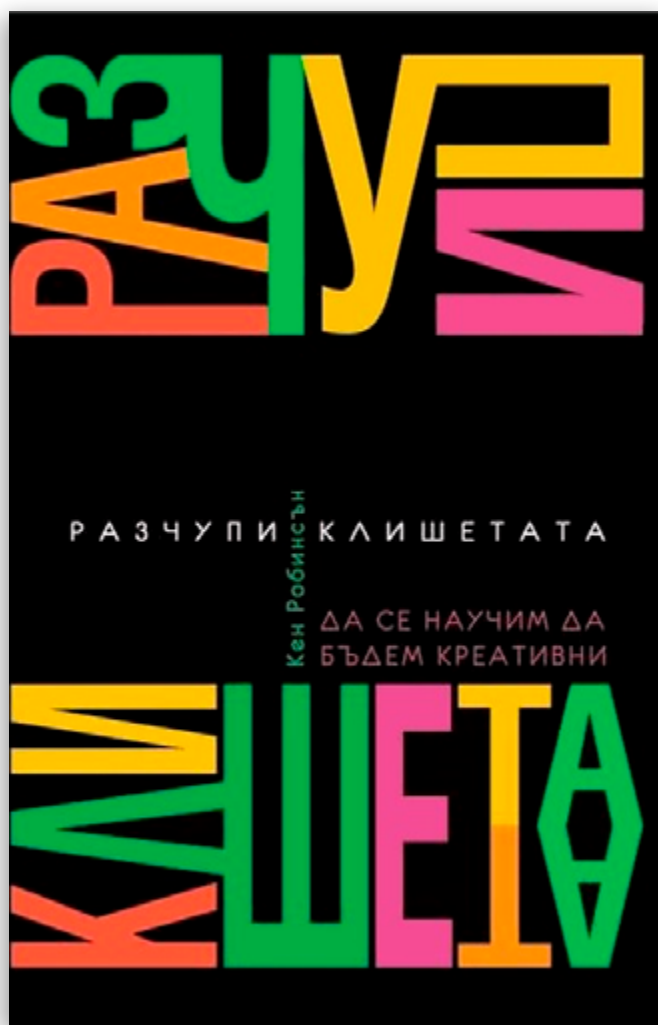
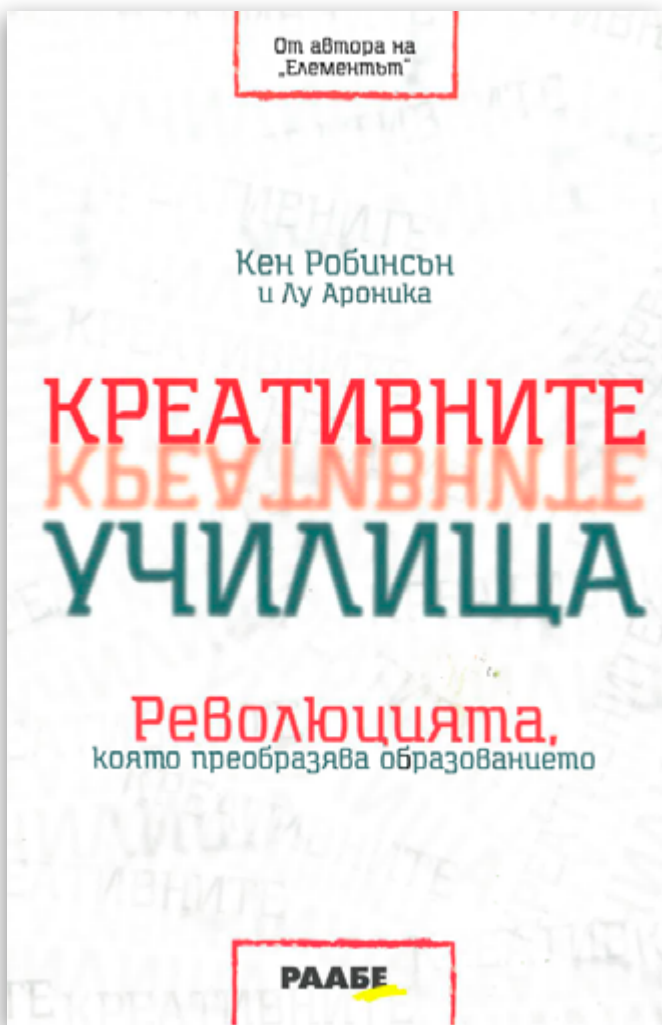

коват съдби и бъдещи поколения. В това неясно бъдеще днес, какви ще станат нашите деца сериозно участие има архитектурата чрез преживяването и осмислянето на създаденото от нас като пространствена среда в образованието. Издаването на тази невероятна книга и лебедова песен на автора е събрала в себе си всички негови ключови послания и визия за промяна на нашия живот чрез образованието, чрез институцията Училище. А самата тя е отговорна съвкупност от Програма, Педагози и Съвременна Среда. Именно тази Среда е отправната цел за нас, архитектите. Излиза, че ние сме сила, която може да подпомога сложния процес на ПРОМЯНА, сътворявайки концепции за новата училищна среда, която ще моделира децата ни, ще им помага да стават граждани, за да могат да отговорят на трудните житейски въпроси с намирането на трудни отговори. Но за това е необходима промяна на образователните програми, на уменията на преподавателите днес и на една прекрасна и неповторимо креативна среда за децата на

България. Необходимо е сериозно образование и за нас, архитектите, непрекъснато усъвършенстващо се в динамичното ни време. Формулировката „така се прави“ се замени от „сздай нова иновативна среда за ползвателите“. Книгата е апел за проактивност, особено в нашите среди, за революционна промяна в смисъла на новото образование в XXI век и е срещу пасивната безотговорна позиция:

Ефективното образование винаги е баланс между традиции и иновации, дисциплина и свобода, индивид и група, вътрешен и външен свят. Докато се люшваме между двата полюса, задачата ни е да помогнем за намирането на равновесие, а нуждата е спешна. Революциите не се определят само от идеите, които ги движат, но и от мащаба на въздействието им... Необходими са смелост и въображение, а и от двете имаме в изобилие (с. 125).

Книгата е една дисекция на смисления живот, започващ от училището. Да се замислим поот-

гелно и заедно – за спешната промяна в самите нас, архитектите, за огромното значение и отговорност на нашата работа и намеса, когато създаваме училищната среда.

Това е книга размисъл за смисъла на нашата активност и бездействие, за създаването на бъдещето на децата ни. Наблюдавам мои студенти, сега родители – всички те без изключение минават по трънливия път на образованието с децата си... Картинката се повтаря... „МОН е виновен за всички неудачи, и колко е остаряла системата“... един познат рефрен.

А какво би станало, ако търсим решение на проблемите и променим себе си като експерти, създаващи прекрасна образователна среда за собствените ни деца, инвестираме в нашето професионално развитие непрекъснато, посещаваме доказано добри примери в други страни, за да си отговоряме непрекъснато на въпроса ЗАЩО?

„Представете си, ако... „огромни средства

само за саниране чрез „инженеринг“ се трансформират и за подобряване на обемно-пространствената среда, в която ежедневно, осемчасово прекарват нашите деца и обядват на чиновете си... за съжаление, в току-що санираното училище?

Те, децата, имат необходимост от нашата спешна помощ, разбиране и подкрепа. Прогресът се нуждае от адекватни революционни промени в самите нас като начало.

„Представете си, ако...“ в България има само от най-добрите училища с новата среда в тях! Представете си, ако мотивираме с това децата си! Представете си, ако виждаме щастливите им погледи и техния полет в бъдещето! Представете си, ако излезем на първите места в PISA! България има потенциал и традиции, само трябва да пожелаем и устоим да стане.

„Представете си, ако... създадем бъдеще за всички нас.“

АРХИТЕКТУРА

ARCHITECTURE

1 - 2

2024

Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY FIRST

Edition of the Union of Architects in Bulgaria. "Architecture" magazine is included in the National reference list of modern Bulgarian scientific publications with scientific peer review /NACID/.

Circulation: 1000

Address: 1504 Sofia, 11 Krakra str., e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Editorial board:

arch. Iliyan Nikolov – Chairman
prof. arch. Atanas Kovachev, D.Sc.
prof. arch. Valery Ivanov, Ph.D.
prof. arch. George Stanishev, Ph.D.
prof. eng.-arch. Penyo Stolarov, Ph.D.
prof. arch. Alexander Slaev, Ph.D.
assoc. prof. land.-arch. Velyana Naydenova, Ph.D.
arch. Aneta Slavova, Ph.D.
arch. Maria Diamandieva, Ph.D.
arch. Aneta Vasileva, Ph.D.

Responsible editor: arch. Evgenia Kukusheva

Graphic design and preprint: The egg adv. agency, office@theegg.bg

Proofreader: Lora Sultanova

Print: Spektar JSC.

First and fourth cover: Shalom Educational and Cultural Center

Second cover: Education conference poster

Third cover: Forum of the 145th school "S. Radev", Mladost 1, Sofia

4 ARCHITECTURAL HERITAGE

5 SCHOOLS BUILT DURING THE RENAISSANCE AND THE BEGINNING
OF THE TWENTIETH CENTURY
arch. Belin Mollov

15 THE NATIONAL CHITALISHTE - THIS UNIQUE BULGARIAN CULTURAL -
EDUCATIONAL CENTER
arch. Belin Mollov

23 SCHOOL ARCHITECTURE IN SOFIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY -
arch. Valentina Edreva, Ph.D.

30 CLASS SCHOOLS OF MASTER GENCHO KANEV
arch. Milen Marinov, Ph.D.

36 NEW CONCEPTS AND NORMS

37 BASIC POSTULATES, NEW CONCEPTS AND PERSPECTIVES FOR THE LEARNING ENVIRONMENT
prof. arch. Ashraf Salama, Ph. D

45 THE GOOD SCHOOL: HOW DOES THE BUILT ENVIRONMENT
CHANGE MINDS, LEARNING AND TEACHING
arch. Maria Staynova, arch. Violetka Slavova

54 (NO) THE POSSIBLE SINGLE-SHIFT MODE
arch. Mirela Stefanova, arch. Rositsa Bratkova

CONTENTS

АРХИТЕКТУРА ARCHITECTURE

Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY FIRST

1 - 2

2024

CONTENTS

RESTORATION AND ADAPTATION	61
PRIMARY SCHOOL KNYAZ ALEXANDER I, PLOVDIV <i>arch. Konstantina Kostova</i>	62
COSMOS INTERNATIONAL SCHOOL, OSOITSIA VILLAGE - <i>Tatyana Zaharieva</i>	70
TRANSFORMATION OF A NON-FUNCTIONING SCHOOL INTO AN INTERNATIONAL EDUCATIONAL CENTRE FOR ARCHITECTURAL AND BUILDING RESTORATION AND INNOVATION IN BRATSIGOVO <i>arch. Desislava Dimitrova</i>	75
AN INNOVATIVE EXPERIENCE	81
THE SHARED INNOVATIVE FINLAND EXPERIENCE FOR SCHOOL EDUCATIONAL CENTERS IN OUR COUNTRY <i>arch. Aneta Slavova, Ph.D</i>	82
HOW TO BUILD SMARTLY FOR THE COMMUNITY <i>arch. Bozhidar Hinkov</i>	93
HOW TO TRANSFORM A 20TH CENTURY SCHOOL INTO A 21ST CENTURY EDUCATIONAL INSTITUTION <i>arch. Galina Milkova</i>	104
THE STEM CENTER - A LABORATORY FOR EXPERIENCES <i>arch. Penka Stancheva</i>	115
THE MULTIFUNCTIONAL SCHOOL SPORTS HALL <i>arch. Nikolay Nyagolov</i>	119
EDUCATIONAL AND CULTURAL CENTER OF THE ORGANIZATION OF JEWS IN BULGARIA "SHALOM" <i>arch. Vasil Nikolov</i>	123
ACHIEVEMENT SCHOOL - INSPIRATION IN ACTION <i>Antoineta Mihailova</i>	130
CURRENT	135
LETTER OF ARCH. PETAR DIKOV TO THOSE INVITED TO THE CONFERENCE "EDUCATION - MOVING FROM DARKNESS TO LIGHT. THE SCHOOL - A SPACE FOR KNOWLEDGE"	136
"IMAGINE IF...: CREATING A FUTURE FOR US ALL" BOOK BY SIR KEN ROBINSON AND KATE ROBINSON <i>arch. Aneta Slavova, Ph.D</i>	138

**Sources of illustrations are not credited when they are the author's.
The texts in English are by the authors of the articles.

145 "симеон радев"

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика

арх. Белин Моллов
д-р арх. Валентина Егрева
д-р арх. Милен Маринов
проф. д-р арх. Ашраф Салама
арх. Мария Стайнова
арх. Виолетка Славова
арх. Мирела Стефанова
арх. Росица Браткова
арх. Константина Костова
Татяна Захариева
арх. Десислава Димитрова
д-р арх. Анета Славова
арх. Божидар Хинков
арх. Галина Милкова
арх. Пенка Станчева
арх. Николай Няголов
арх. Васил Николов
Антоанета Михайлова
арх. Петър Диков

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Цена: 20 лв.